

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Соціологічна асоціація України
Дніпропетровське обласне відділення

СОЦІОЛОГІЧНІ ДИСКУРСИ
Матеріали IV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених
(м. Дніпро, 4 грудня 2020 року)

Дніпро
Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+»
2020

УДК 316 (082)
ББК 60.5я43
С 70

С 70 Соціологічні дискурси: Матеріали ІV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених (м. Дніпро, 4 грудня 2020 року) / відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2020. 102 с.

ISBN 978-966-97997-6-0

Подані матеріали ІV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених «Соціологічні дискурси», яка відбулася 4 грудня 2020 р. у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Для всіх, хто цікавиться різним аспектам соціальних проблем.

УДК 316 (082)
ББК 60.5я43

ISBN 978-966-97997-6-0

© Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара, 2020
© Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2020

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В «ЗАЛІЗНОМУ ЗАКОНІ ОЛІГАРХІЇ» РОБЕРТА МІХЕЛЬСА

Авдєєва Анастасія Олексіївна, здобувачка вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро).¹

Соціолог і політичний діяч Німеччини та Італії першої третини ХХ ст. Роберт Міхельс не підпадає під категорію «кабінетних учених», тому в структурний аналіз його творів обов'язково має бути внесений практичний аспект, що розкриває особливості суспільно-політичного життя європейських держав в зазначений період. Твори Міхельса є природним продовженням еволюції його поглядів від соціал-демократа до прихильника фашистської ідеології Муссоліні та присвячені аналізу ролі лідерства в демократичному суспільстві.

Міхельс поєднує проблеми виникнення та функціонування політичних еліт з діяльністю політичних партій. Він сформулював «залізний закон олігархії», відповідно до якого виникнення в ході соціального прогресу складних організацій призводить до формування еліти. Керівництво такими структурами не може здійснюватися усіма членами суспільства, наслідком чого є формування політичної еліти, що представляє собою незначну частину суспільства. Більшість вимушена підпорядкуватися правлінню меншості та функцією основи для величі олігархії.

На початку свого наукового шляху Міхельс розглядав олігархізацію як негативне явище, що є прямою загрозою демократії. Але з часом соціолог змінив свою думку на протилежну. Він почав стверджувати, що олігархізація є позитивним суспільним явищем, а аналіз історичного досвіду демонструє, що вожді не відмовляються від влади на користь масам, а передають свою владу лише іншим вождям. Вчений стверджував, що кожна організація неминуче підпадає під процес олігархізації який є наслідком не психологічних якостей, а організаційних вимог.

Поняття олігархізація багатоваріантне: поява професійного керівництва і його стабілізація; перехід лідерів партійної опозиції в ряди існуючого керівництва; посилення ідеологічного режиму; централізація влади; формування бюрократії та багато інших. Серед зазначених пояснень терміну не існує чітких меж але основним змістом є те, що «залізний закон олігархічних тенденцій» – це процес зосередження влади в партії руках керівників, підтримуваних платним професійним апаратом. Під час процесу

¹ Науковий керівник: Єремєєва І.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

функціонування партії відбувається відмежування рядових членів від апарату управління, який згодом інтегрується в «партійну еліту». Таким чином, на думку Міхельса, на даному етапі демократія переростає у олігархію. Чим масштабніша організація, тим чіткіше виявляється цей закон. Організаційний чинник є важливим для демократичної форми правління, під його впливом формується лідерство, уніфікуються їх соціальні й особисті риси, пов'язані з організаційно-бюрократичними потребами. Лідерство має тенденцію до свого здійснення саме в контексті організованих груп. Внаслідок розвитку й удосконалення еліта стає здатною репрезентувати інтереси неоднорідної маси, розв'язуючи численні суспільні проблеми.

Ідеї концепції Міхельса є актуальними в період становлення державності. Усвідомлення, що організаційні утворення є обов'язковою умовою функціонування демократії, а лідер – необхідний елемент соціальної структури суспільства, спонукатиме народ до обрання такого представника, який забезпечив би найкраще функціонування політичного організму. Якісне лідерство забезпечує життєдіяльність та успіх не тільки групи чи організації, але і державного механізму в цілому.

Література:

1. Кочубей Л.О. Політична еліта та політичний клас: класичні зарубіжні концепції. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 17. С. 96-107.
2. Ткач Т. Адміністративні причини лідерства у вченні Роберта Міхельса. *Вісник Академії Управління МВС*. 2010. № 2 (14). С. 57-65.

КОНФІГУРАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Барановський Сергій Олександрович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Однією з основних тенденцій, що визначають на сучасному етапі розвиток спорту вищих досягнень, є його професіоналізація. Теоретичний аналіз стану професійного спорту в соціальному просторі сучасності дозволяє виявити такі проблемні аспекти:

По-перше, значне зростання спортивних досягнень. Як зазначають дослідники, неабияку роль у цьому відіграє факт економічного стимулювання спортивних змагань. Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. недержавні асигнування, спонсорські кошти, реклама значним чином підвищили розміри призових фондів. Такий вид мотивування викликав до життя впровадження нових методів тренування, підвищення обсягів тренувальної роботи, удосконалення

¹ Науковий керівник: Зубарева О.І., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

спортивно-тренувального інвентарю. Саме в цьому проблемному полі постає питання про межі зростання людських можливостей. Дослідниками було проаналізовано результати світових рекордів XXI ст. та здійснено прогнози на попередні сто років. Виявилось, що світові рекорди з бігу на 100 м зможуть поліпшитися на 0,14 секунди для чоловіків та 0,74 секунди для жінок; щодо стрибків у висоту показники зміняться максимум на 10 см для чоловіків та 21 см для жінок. При цьому підраховано, що на забезпечення цих рекордів піде від 400 до 500 млн. доларів [3]. І тут виникають два питання, перше з яких – доцільність таких вкладень; по-друге, постає проблема навантаження на здоров'я спортсменів. Так, за словами дослідника М.М. Богена, «професійний спорт – соціальне лихо, оскільки його продукт – не тільки перемоги та рекорди, які прославляють державу, але й люди, які втратили здоров'я» [1, с. 17].

По-друге, з'ясовані межі людських можливостей та спроби їх розширити обумовлюють існування такої проблеми, як порушення правил чесної гри за допомогою допінгу. За визначенням соціолога К. Леша, йдеться про ситуацію структурної дилеми, яка є невід'ємною соціальною складовою сучасного спорту. На його думку, відповідальність за вживання допінгу не може бути покладена на конкретну особу – спортсмена, тренера чи бюрократа. Має бути загальна відповідальність спортивних союзів за системні обставини та організовані дії, які втягують спортивних акторів у ситуації конфлікту між вимогами перемог та правилами чесної гри. Фактично допінг лицемірно засуджується, а потайки заохочується [2, с. 29]. Вживаючи допінг, спортсмен руйнує не тільки своє здоров'я та професійну репутацію, але й ризикує викликати незадоволення своїх вболівальників, які хочуть спостерігати досягнення улюбленого героя, а не результати хімічних та фармакологічних пошуків.

По-третє, важливою для соціологічного вивчення є проблема різкого омолодження професійного спорту. Багато які види спорту стали «молодіти», що обумовлено як феноменальними здібностями молодих спортсменів, так і найміцнішою інтенсифікацією підготовки (тривалість тренувальних занять деяких спортсменів досягає 5-6 часів інтенсивного фізичного навантаження в день), біологічними видами фізичного стимулювання, мотивацією формами матеріального спокушення, що дає можливість «вижити» результат. Цей феномен викликає до життя цілу низку педагогічно-соціальних питань. Вплив професійного спорту на розвиток особистості велими неоднозначний. Великий спорт, з одного боку, сприяє набуванню корисного життєвого досвіду, виступає як школа характеру, фізичної та духовної досконалості, прищеплює дитині цінності чесної гри. Проте багато хто з дослідників висвітлює негативні боки впливу професійного спорту на здоров'я та особистість молоді: виснаження резервів організму молодого спортсмена, некритичне сприйняття дітьми цінностей конкуренції, агресія, високий рівень страху, велика потреба у досягненнях тощо.

По-четверте, поява нових видів спорту (фрістайл, шорт-трек, бодібілдинг, аеробіка, дельтапланеризм, спортивний віндсерфінг і таке інше) також є наслідком трансформацій професійного спорту. Це обумовлено суспільною потребою в нових видовищних змаганнях та в удосконаленні існуючих видів спорту. Виникнення певних нових видів стало можливим завдяки модернізації деяких традиційних видів та взаємовпливу спорту з іншими галузями культури (наприклад, танцями), взаємному впливу та збагаченню різних видів спорту, досягненням науково-технічного прогресу.

По-п'яте, постспортивне життя професійного спортсмена. Життя професійного спортсмена (цей стиль життя може бути названим «спортивною біографією») найбільш тісно пов'язане зі спортом, оскільки спорт для нього є безпосередньою трудовою діяльністю. Таким чином, увесь його час та простір є підпорядкованим спорту: кожен день регламентовано тренуваннями, тренування регламентовані у часі зміною типів навантаження, спортивний режим супроводжується обмеженнями щодо необхідного відпочинку. Пори року сприймаються як змагальні чи тренувальні сезони. Життєвий простір поділено на знакові зони спортивного залу (стадіону, басейну, треку та ін.), тренувальні бази, міста проведення змагань. Після закінчення спортивної кар'єри у спортсменів часто починаються великі проблеми зі здоров'ям; є проблеми із інтеграцією до «позаспортивного світу», оскільки протягом років вони мали вельми обмежений рольовий репертуар та навички.

Таким чином, вищеназвані аспекти надають досліднику можливості констатувати існування глибокої глобальної кризи професійного спорту в умовах сучасності. Комерціалізація породжує трансформацію спортивного руху, який сьогодні являє собою синтез спортивного шоу, бізнесу, реклами та публічної політики. Ціннісна криза демонструє себе через негативні події допінгових скандалів, необ'єктивності судій, шовінізму та агресії вболівальників. Проте попри всю свою соціокультурну амбівалентність професійний спорт дарує вболівальникам безліч позитивних емоцій.

Література:

1. Боген М.М. Спорт в постсовременном обществе. *Теория и практика физической культуры*. 2016. № 10. С. 11-19.
2. Лэш К. Вырождение спорта. *Логос*. 2006. № 3 (54). С. 23-40.
3. Спорт – це рух, це життя. URL: <https://sites.google.com/site/sportceruhrhcezitta/legka-atletika/legka-atletika-hhi-stolitta> (дата звернення 21.11.2020 р.)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ КАТЕГОРІЇ «ПРЕСТИЖ ПРОФЕСІЇ»

Білоус Марина Олександрівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Престиж професії виступає одним з основних соціальних механізмів, що регулює процес професійного самовизначення, і в соціологічному дискурсі розуміється як порівняльна оцінка значущості та привабливості різних професій на основі певних цінностей. Кожній соціальній та соціально- професійній групі властива певна шкала престижу, обумовлена різною системою цінностей. Тому професії, привабливі для одних соціальних груп, можуть не користуватися престижем у інших. Ієрархія престижу в суспільній свідомості є змінною, бо залежить від чинників професійної стратифікації і мобільності (просторова риса соціальної структури) в певний період розвитку соціуму (часовий вимір). Престиж професій, затребуваних на ринку праці забезпечує привабливість відповідних факультетів і спеціальностей у ЗВО.

Престиж професій – це оцінка суспільної значимості професій, що складається в суспільній думці. Престиж професій як явище суспільної думки має ціннісно-нормативну природу і субординує ставлення до професій залежно від їх суспільної значимості і привабливості для індивідів на підставі виробленої в суспільстві системи цінностей [2].

Звісно ж, що найбільш доцільно дати наступне визначення престижності професії: престижність професії являє собою стійкий сформований образ професії на ринку праці, який включає в себе наступні компоненти:

- професія, важлива в даний момент для суспільства;
- добре оплачувана професія;
- професія, що передбачає творчу роботу;
- професія, заснована на сучасних технологіях.

Уявлення про престиж тієї чи іншої професії допомагають людині орієнтуватися в соціальній ситуації: молодь керується ними при виборі спеціальності навчання, а в подальшому – при виборі роботи. Вимірний на рівні всього суспільства, престиж професій може виступати одним з факторів, який не тільки пояснює, а і пророкує поведінку людей в ситуації вибору професійних та освітніх траєкторій.

Роль престижу професії в регуляції процесу професійного самовизначення молоді полягає в тому, що престиж визначає привабливість професій і їх популярність серед молоді і тим самим орієнтує молодь на переваги одних професій над іншим.

¹ Науковий керівник: Ніколенко В.В., доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

У суспільній свідомості престиж професії пов'язаний з можливостями працевлаштування, а також професійної кар'єри. Під професійною кар'єрою розуміється успішне просування по щаблях професійної, соціальної, посадової, майнової та іншої ієрархії. Можливості кар'єри визначають вибір перспективної професії, що забезпечує регуляцію професійним самовизначенням на особистісному рівні.

Престиж професії як складне соціальне явище здавна став об'єктом дослідження різних наук, що входять в комплекс людинознавства, а також наук, які вивчають трудову діяльність людини і професійних груп. Вважається, що проблема престижу професій (престиж занять, як тоді називалося це явище) почала активно розроблятися в соціології, починаючи з 1930-х років. Тоді сформувалося уявлення про те, що престиж професії визначається її функціональною значущістю для суспільства. Зазначалося, що престиж професії визначається не тільки об'єктивними, а й суб'єктивними факторами, зокрема, особливостями сприйняття конкретної професії і поширеними в суспільстві уявленнями про неї, тобто чином професії у свідомості людей. В результаті сформувалося уявлення про те, що престиж професії – результат складної взаємодії власного досвіду і різної інформації, в тому числі стихійного характеру, що відрізняється різним ступенем достовірності.

Проводилися дослідження престижу професії в залежності від домінуючих цінностей особистості і суспільства. Вельми поширеним стало розуміння сутності престижу професії з точки зору теорії соціальної стратифікації (В. Веселовський, А. Сарапата і ін.). У дослідженнях М.Г. Руднева [1], В.А. Цвик [3], обґрунтовано необхідність звернення до розгляду феномена престижу професії як одного з факторів професійного самовизначення. Згідно з даними дослідників, «поняття престижу синтезує в собі оцінку значущих чинників, які характеризують позицію даної професійної категорії в суспільстві: економічне становище, освіту і кваліфікація, ступінь участі в управлінні, особливості стилю життя і тощо» [1].

Сьогодні існує чимало рейтингів, які відображають престижність професій, починаючи з окремих міст та регіонів і продовжуючи рейтингами всіх країн світу, що, безсумнівно, впливає на ставлення молоді до професій, а відповідно, впливає на вибір молодого людиною своєї майбутньої професії.

Гносеологічний аспект проблеми не є достатньо дослідженим, оскільки мало відомо про те, як формується рейтинг професій, з яких елементів складається поняття престижності професій та на яку саме характеристику професії індивід схильний звертати увагу, оцінюючи її престижність. Формування рейтингу престижу професій було актуальним за часів Радянського Союзу, тому що суспільство було статичним і актуальність та високий статус професій зберігався роками. Під впливом суспільних потрясінь 90-х років минулого століття, за умов запровадження до суспільної свідомості нової системи цінностей оцінки престижу професії вченого стали помітно стриманішими.

З настанням XXI століття і розвитком технологій техніки і машинної праці, багато спеціальностей зникають, застарівають. Оскільки сучасний технічний розвиток зв'язаний, перш за все, з розробкою і упровадженням нових засобів інформації, зв'язку і управління, на ринку праці відмирають професії, пов'язані з обслуговуванням застарілих інформаційних засобів.

Зараз суспільство є швидкоплинним та динамічним, а тому ми не можемо бути впевненими, що професія, яку ми обрали сьогодні буде актуальною, престижною та затребуваною в той час, коли ми отримаємо кваліфікацію з певної спеціальності. Спираючись на всесвітні рейтинги престижності професій молодь не може бути остаточно впевнена в тому, що через декілька років, спеціальність, яка була обрана забезпечить стабільність, престиж та повагу у суспільстві.

На даний момент існує ситуація, яка полягає в суперечливості ієрархії престижу. Зростає престиж професій, яким відповідає найбільш висока оплата праці і широкі можливості зробити кар'єру (юрист, менеджер) і відзначається падіння престижу ряду професій, що вимагають високої кваліфікації і рівня освіти (інженер, вчитель). Дана ієрархія престижу відображає кризовий перехідний стан суспільства – невідповідність між освітою, яка здобувається, професією і доходом, як індикаторами соціального статусу.

У результаті, орієнтуючись на певний соціальний статус, молодь, яка надходить до вузів, має мало можливостей отримати роботу або дохід, що відповідають профілю і рівню професійної підготовки. Порушення зв'язку між рівнем освіти, сферою професійної зайнятості та оплатою праці фахівця формує відповідну шкалу престижу і тим самим не тільки веде до вимушеного працевлаштування не за фахом, а й впливає на мотивацію вибору рівня освіти, професії і ЗВО.

Отже, престиж професії, без сумніву, виступає одним з основних соціальних механізмів, що регулює процес професійного самовизначення. Розуміння престижу бажаної професії відіграє вагомий роль у регуляції процесу професійного самовизначення серед молоді і тим самим орієнтує молодь на переваги одних професій над іншими.

Література:

1. Руднев М.Г. Методология и основные результаты исследований престижа профессий в зарубежной социологии. *Вопросы образования*. 2008. № 2. С. 217-239.
2. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / за заг. ред В.І. Воловича. К.: Укр. Центр духов. культури, 1998. 736 с.
3. Цвык В.А. Социально-профессиональный статус личности и престиж профессии. *Вестник Тюменского гос. ун-та. Сер.: Социология*. 2009. № 4. С. 44-52.

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ СЕМЮЕЛЯ ГАНТІНГТОНА

Боровенська Анастасія Анатоліївна, здобувачка вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро).¹

Після закінчення протистояння двох світових наддержав СРСР та США у ході «холодної війни» у соціально-політичній науці та практиці міжнародних відносин виникла потреба у формуванні нової геополітичної концепції, яка б дозволила зрозуміти сучасну соціально-політичну ситуацію. З'явився ряд теоретичних моделей та, відповідно, були представлені засновані на цих ідеях всілякі сценарії та прогнози цивілізаційного розвитку. Так, окремі з цих сценаріїв носять доволі оптимістичний характер, як, наприклад, широко відома теорія Ф. Фукуяма «Кінець історії», інші теорії висловлюють серйозні побоювання щодо майбутнього органічного розвитку світу. Саме до останніх належить робота Семюеля Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій». Попри те, що з моменту появи концепції пройшло вже досить багато часу, не вщухають суперечки і дискусії щодо основних положень концепції, як в академічних колах, так і серед широкої громадськості, що свідчить про її актуальність і є достатнім обґрунтуванням її претензії на роль основної парадигми сучасного світу, а потенціал теорії дозволяє, не втрачаючи основ, трансформуватися з урахуванням еволюції історичного процесу. Гантінгтон визнає, що сьогодні не існує єдиної універсальної загальнолюдської цивілізації. Є кілька цивілізацій, серед яких – синська (китайська), японська, індійська, ісламська, православна (східнохристиянська), західна (західнохристиянська) і латиноамериканська. Крім цього, формується африканська цивілізація, де на роль центру претендує ПАР.

У розумінні політолога цивілізації відрізняються одна від одної набором ідентичностей, в основі яких лежить релігія – одна з центральних, якщо не основна сила, що мотивує і мобілізує людей. Гантінгтон скептично ставиться до твердження про те, що торгівля, інвестиції, туризм, електронні засоби зв'язку і ЗМІ впливають на людей у такій мірі, що виникають передумови до формування єдиної цивілізації. Об'єктивним є протилежне – чим більше людина поринає у світ, тим активніше вона усвідомлює свою унікальність і прагне до її захисту, адже суспільство визначає свою ідентичність шляхом розуміння своєї унікальності. Вчений вважає, що ідеї глобальної цивілізації поширювалися на основі помилкового твердження про

¹ Науковий керівник: Єремеева І.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

універсальність західних цінностей для всіх. Однак, це не так, хоча протягом останніх 300 років Захід суттєво вплинув на розвиток усього світу. У сучасному світі боротьба держав була замінена на боротьбу між різними цивілізаційними групами. З падінням СРСР ідеологічні конфлікти перемістилися в нову площину. Відтепер у світі не існує ідеологічних міжсистемних суперечностей, однак це є ознакою закінчення конфлікту, адже Гантінгтон вважає конфлікт неминучим фактором існування цивілізацій і саме цивілізаційні відмінності є тим потенціалом, що принесе у світ новий цикл потрясінь і воєн. Основним джерелом конфліктів буде не ідеологія та економічні чинники. Найважливіші розломи, що розділяють людство, і переважні джерела конфліктів будуть визначатися культурою. Держава залишиться головним актором у міжнародних справах, але найбільш значущі конфлікти глобальної політики будуть розгортатися між націями і групами, що належать до різних цивілізацій, їх зіткнення стане домінуючим фактором світової політики, а лінії розлому між цивілізаціями – це і є майбутні фронти [3]. Причинами цивілізаційних конфліктів можуть бути невідповідність державних і етнічних кордонів, неоднаковий рівень життя етносів, екологічні чинники, насильницька асиміляція тощо. На думку західного аналітика У. Уолліса, найбільш важливою роздільною лінією в Європі є східний кордон західного християнства, що сформувався до 1600 р. Він пролягає уздовж нинішніх кордонів між Росією та Фінляндією, між прибалтійськими країнами й Росією, розсікає Білорусь й Україну [1]. У своєму виступі на круглому столі в Україні у Національному інституті стратегічних досліджень, що відбувся у 1999 р. Гантінгтон зазначив, що «з точки зору цивілізаційного фактору, Україна посідає унікальну позицію, є свого роду містком між західним та православним світом. З точки зору глобального розподілу сили, Україна також має унікальну позицію, яка полягає у забезпеченні рівноваги сил в Європі. З моєї точки зору ці виклики є найважливішими завданнями, з якими Україна зіткнеться на початку ХХІ ст» [2]. Слід також зазначити, що політолог виступає за подальше політичне, економічне і військове єднання західних країн, розширення НАТО, залучення Латинської Америки і запобігання примикання Японії до Китаю. Також Захід повинен послабити тиск нав'язування своєї культури і цивілізаційних особливостей іншим, через те, що даний чинник викликає відторгнення та, як наслідок, посилення власних цінностей, виражених у протистоянні Заходу.

Отже, цивілізація визначається як загальними об'єктивними елементами – мова, історія, релігія, звичаї, суспільні інститути, так і суб'єктивним – самоідентифікацією людей. Цивілізаційна ідентичність відіграє відчутну роль і надалі світ буде формуватися значною мірою під впливом взаємодії кількох головних цивілізацій і одночасно поглиблення розходжень між ними. Найзначніші за своїми наслідками конфлікти майбутнього відбу-

дуться на культурних кордонах, що розділяють ці цивілізації. Гантінгтон акцентує увагу на наростаючому конфлікті між західною цивілізацією і рештою світу. Праця «Зіткнення цивілізацій» викликала безліч активних дискусій в наукових колах і нині вважається однією з найбільш цитованих в політології, враховуючи, що цілий ряд прогнозів Семюеля Гантінгтона отримали підтвердження у сучасних міжнародних відносинах.

Література:

1. Боярська О.А., Поплавський О.О. Цивілізаційна парадигма С. Хантінгтона та сучасна «лінія розлому» України. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 79. С. 301-311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2015_79_31 (дата звернення: 25.11.2020).
2. Новий світовий порядок у XXI столітті: тенденції та європейський вимір: виступ С. Хантінгтона на круглому столі в Національному інституті стратегічних досліджень. 18 жовтня 1999 р. URL: http://www.uis.kiev.ua/strategy/hunt_world.html (дата звернення: 25.11.2020).
3. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій. URL: <https://mybook.ru/author/semyuel-hantington/stolknovenie-civilizacij-1/read/> (дата звернення: 25.11.2020).

ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ІДЕАЛА» В СОЦІОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ: ВІД КЛАСИКИ ДО ПОСТМОДЕРНУ

Величковський Руслан Владиславович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Культура вже довгий час є об'єктом прискіпливого дослідження з боку соціологів, що обумовлено розумінням значення впливу знаково-символічного універсуму як на рівні теоретичного моделювання, так і емпіричної інженерії. Сьогодні жодне важливе рішення, не залежно від того, якої сфери суспільного життя воно стосується, не приймається без вивчення і врахування соціокультурного фактора. Розуміння людини як культурної істоти у XXI в. стало скоріше здобутком здорового глузду, ніж інновацією у полі соціально-філософської думки (як це було у класичний період розвитку соціології). П. Сорокін, представник соціокультурного підходу у соціології, наголошував на тому, що відкриття, здійснені у соціокультурній сфері, мають таку силу через те, що вони зводять в єдиній концепції все різноманіття світових людських цінностей. Погоджуючись з Сорокіним, ми, тим не менш, не можемо заплющити очі на всі труднощі, які неодмінно виникають за спроби створити соціологічну теорію цінностей.

По-перше виникає бажання послатися на О. Конта, який утвердив підвалини соціології як науки, заснованої на позитивному знанні. Термін «позитивний» він розглядав в п'яти значеннях: реальний на протигагу химерному, корисний – негідному, достовірний – сумнівному, точний – смутному,

¹ Науковий керівник: Зубарева О.І., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

організуючий – руйнівний [5, с. 51]. У той же час Конт вважав, що «ідеї управляють і перевертають світ ... весь соціальний механізм покоїться, врешті-решт, на думках» [4, с. 553-556]. Постає питання: яким чином можливо поєднати «м'якість» якісного підходу, який вносить чіткість у невизначеність інтросуб'єктивного досвіду (який є невід'ємним для дослідження, яке має справу з культурним аспектом буття людини) з імперативом абсолютної наукової точності, достовірності, не-ілюзорності, пошуку коріння реального?

Ми вважаємо, що соціологія, безумовно, не може і не має ресурсів для того, щоб вирішувати споконвічні філософські проблеми буття, або достовірності пізнання. Тим не менш, це не означає, що соціологія повинна відмовитися від претензії на пошук точок дотику між реальністю та її соціальними смислами (ідеями, установками, думками, цінностями, відчуттями які знаходять своє відображення у дискурсивному полі). За нашою гіпотезою ідеал – це структура, яка може здійснити посередництво, або стати тією пограничною інстанцією між системою та її середовищем, проходячи через яку, деяка доки не символізована потенція буття, може отримати втілення у конкретній соціальній структурі / події.

М. Вебер пов'язує зміну цінностей із категорією ідеальних типів – одним з центральних методологічних інструментів автора [2, с. 46]. На основі трьох ідеальних типів (традиційний, раціональний і харизматичний) він виділяє такі цінності, як: братська любов; формальна раціональність, стихійно-екстатичний початок, харизма. Ці ідеальні типи не виступають в емпіричній реальності в чистому вигляді, але є основними ідеалами, які притягуються і протистоять один одному. Вебер зробив важливий крок для розкриття зв'язків між ідеалами культури та економічним розвитком суспільства, його матеріальним буттям, залишаючись, тим не менш, у ідеалістичній топіці.

Період творчості Е. Дюркгейма, на нашу думку, є вирішальним у становленні соціології як науки про ідеали. Тут нас цікавить концепція ціннісних суджень, яка розкривається Дюркгеймом у його повідомленні під назвою «Ценностные и реальные суждения» (за пер. А.Б. Гофмана) на Міжнародному філософському Конгресі 1911 року науковець проводить послідовну критику існуючих на той час позитивістських, психологічних та економічних підходів до поняття цінності та стверджує нередукуємість одних видів цінностей до інших: «Одно дело – экономическая ценность, другое – ценности нравственные, религиозные, эстетические, метафизические. Столь часто предпринимавшиеся попытки свести друг к другу идеи добра, прекрасного, истинного и полезного всегда оставались напрасными...» [3, с. 109]. Автор проводить думку, що цінність не може бути ані лише внутрішньою властивістю речей, ані лише сукупністю психологічних переживань стосовно них. Звертаючись до філософської думки, яка бере свій початок від системи кантівського моралізму Дюркгейм приходять до висновку, що суперечливість

між попередніми спробами вказати місце та спосіб буття цінностей, може бути знята у такій людській здібності *sui generis* як висунення ідеалів. Тепер реальні та ціннісні судження опиняються рознесеними, вони більше не можуть перемішуватися, але сама цінність тут ще не може знайти своє пояснення, а лише постулюється.

У дюркгеймівській соціології ідеал набуває тих особливостей, які були нехарактерними як для ідеалістичної філософської думки, так і для емпіричного фетишизму який проголошував себе позитивною соціологією. Замість того, щоб вслід за філософами і теологами гіпостазувати ідеал у його нерухомості і приймати теологічну гіпотезу, за якою усе що існує черпає власне буття з надчуттєвого світу ідеалів(або від Бога), Дюркгейм розміщує ідеал у самій природі, тобто так, що у своїх проявах він опиняється доступним для науки: «Для того, чтобы он[идеал] был чем-то иным, нежели простая умозрительная возможность, он должен быть желаемым и, следовательно, обладать силой, способной привести в движение наши воли. Только они могут сделать из него живую реальность. Но поскольку эта сила в конечном счете выражается в мускульных движениях, она не может существенно отличаться от других сил Вселенной».

На нашу думку, розуміння концепції ціннісних суджень Е. Дюркгейма є ключовим для розуміння стану сучасного ціннісного дискурсу у соціогуманітарних науках. Ціннісне судження виражає зв'язок речі з ідеалом, а самі поняття є породженнями ідеалу. Поділяються також види ідеалів: реальні (або ідеали-поняття) (експресивна функція) та ціннісні ідеали (трансформативна функція). Інтерсуб'єктивний та динамічний аспект буття ідеалів у свою чергу може бути знайдено у мові: «...это также коллективные идеалы, поскольку они могут формулироваться только в языке и через язык, представляющий собой вещь в высшей степени коллективную». Таким чином, ідеал – це те, що може бути проаналізовано виходячи з його проявів у дискурсивному просторі. За Дюркгеймом, завдання соціолога повинне полягати в тому, щоб повернути ідеал у всіх його формах в природу, але залишивши йому при цьому всі його відмінні ознаки.

Ми можемо бачити, що на відміну від М. Вебера, який вважав, що ціннісно-раціональна дія заснована «на вере в безусловную – эстетическую, религиозную или любую другую – самодовлеющую ценность определенного поведения как такового» [2, с. 167], у дюркгеймівській соціології цінність визначається не стільки ірраціональною вірою у цінність, скільки іманентною економією комунікативних практик. Саме явище суспільності набуває рис божества, а пізнання механізмів взаємодії індивідів стає альтернативою богослов'я. Відповідно до цього принципового кроку у розумінні ціннісної проблематики ми повинні визнати недостатніми соціологічні підходи, які намагаються виявити систему цінностей суспільства у вигляді кількісних показників експліцитних зізнань у віруваннях отриманих від окремих гро-

мадян. Після Дюркгейма цінності більше не повинні розглядатися як результат езистенціального вибору, вони беруть початок у самій природі.

У сучасній вітчизняній соціології психологічні теорії цінності посідають значне місце. М. Рокич пропонує поділяти цінності на інструментальні та термінальні, визначаючи цінність взагалі як «...устойчивое убеждение в том, что определенный способ поведения или конечная цель существования предпочтительнее с личной или социальной точки зрения, чем противоположный или обратный им способ поведения, либо конечная цель существования» [5]. В. Ядов, переймаючи та адаптуючи концепцію ціннісних орієнтацій особистості М. Рокича, розмежовує два види цінностей наступним чином. Термінальні він визначає як цінності, узгоджені з життєвими ідеалами, які представляють собою соціально-політичний і моральний образ бажаного майбутнього [9, с. 50]. Інструментальні цінності трактуються як засоби – уявлення про норми поведінки, які людина розглядає як еталон [9, с. 49]. Ми вважаємо, що такий погляд на цінності є проблематичним, оскільки поняття інструментальних цінностей опиняється недостатньо рознесеним від поняття норм соціальної поведінки. На протиріччя подібних підходів вказував ще Е. Дюркгейм, критикуючи соціологічні теорії, які у визначенні сутності цінності спираються лише на колективну оцінку: «...общественное мнение изначально располагает нравственным авторитетом, благодаря которому оно навязывается отдельным лицам. Оно противостоит попыткам извратить его; оно реагирует на инакомыслящих точно так же, как внешний мир чувствительно воздействует на тех, кто пытается восстать против него. Оно порицает тех, кто судит о нравственных вещах согласно принципам, отличным от предписываемых им; оно высмеивает тех, кто вдохновляется эстетикой, отличной от его собственной» [3, с. 108]. Таким чином, слідуючи теоретичним поглядам М. Рокича – В. Ядова, щоб уникнути нелогічності власних поглядів, ми будемо ділити цінності на «зовнішні» (тобто ті, які мають соціально-примусовий характер) та «внутрішні», які є дійсними та пригнічуваними. Це, безумовно, не той результат, якого намагалися досягнути соціологи, але усі хто хоче досліджувати ціннісні орієнтації суспільства за допомогою дихотомії термінальних / інструментальних цінностей у незмінному вигляді, з нашої точки зору, мали б погодитися з непослідовністю/проблематичністю власного дослідницького інструментарію.

Структурний функціоналізм у соціології став значущим етапом у розбудові соціологічного знання щодо ціннісної проблематики. Він асоціюється з адміністративним типом знання про соціум. Цінності розглядаються тут як засоби інтеграції суспільства, підтримання консенсусу та відтворення взірців суспільного життя. Т. Парсонс був зацікавлений у виведенні універсальної абстрактної моделі, по відношенню до якої соціальні цінності та ідеали є лише проєкціями наукового погляду у майбутнє та регуляторами існуючих соціальних практик, які поділяються за головними критеріями відповідності / невідповідності цілям підтримки соціального порядку / рівноваги.

Так, Т. Парсонс пише: «Ценности занимают ведущее место в том, что касается исполнения социальными системами функции по сохранению и воспроизводству образца, так как они суть не что иное, как представления о желаемом типе социальной системы, которые регулируют процессы принятия субъектами действия определенных обязательств» [7, с. 18]. Схоже визначення дає і засновник економічної соціології Н. Смелзер, який пропонує бачити в цінностях значущі, загальноприйняті, такі, що поділяються суспільством (соціальною групою) переконання щодо цілей, до яких люди прагнуть, і основних засобів їх досягнення [8, с. 660]. З нашої точки зору обидва визначення є щонайменше неповними, оскільки мають на увазі лише складні, диференційовані, відрефлексовані та цілком свідомі уявлення, що стосуються ідеального стану суспільного буття. В обох випадках можна побачити невинуватену інтелектуалізацію категорії цінності, або ж її впровадження без вказування джерел генези самої цінності (існування цінності нібито саме-собою виправдовується її функцією). Суспільство і його закони у працях структурних функціоналістів набувають рис необхідних сутностей, які легітимують власну дійсність заднім числом; відбувається спроба ототожнити суспільство як проєкт із його вдаваним ідеалом. Такий мотив дуже нагадує окультні вчення піфагорейців, які тлумачили Всесвіт як сукупність числових взаємозв'язків, ключ до розшифровки яких можна отримати пізнаючи певні сакральні геометричні істини та відношення між числовими значеннями, коли у дійсності мова йде скоріше про первинну благовидність природних, або геометричних об'єктів які у подальшому беруться за взірць божественної пропорції.

З. Бауман у своїй статті «Суперечка про постмодернізм» (за пер. А.Д. Ковалева) піддає критичному осмисленню соціологічну та філософську ідею системи. За думкою автора, ми більше не можемо спиратися на неминущі тотальні структури людського співіснування, які споконвіку виконують одні і ті ж задачі. Сьогодні перспектива соціогуманітарного знання бере свій початок у спробі бачення дійсності людського співжиття не як об'єкта адміністративного впливу, нормативного регулювання і функціональної координації, але як області мимовільних і слабо скоординованих процесів. З. Бауман також пише: «Надо признать, что "системность" системы не сводится к взаимному уравниванию и приспособлению элементов, к воспроизводству образцов этого уравнивания и успешному подавлению отклонений от образцов» [1, с. 76].

Епоха постсучасності – це виклик для теоретиків у будь-якій області знання про людину, адже знання на даному етапі не може бути розрадою для науковця, скоріше навпаки, адже ідеали тепер – це те що знаходиться не у вигляді ідеальної геометричної фігури, або ідеального балансу сил у системі, а скоріше те, що відкривається у розривах структур, прогалинах дискурсу, невизначеностях потенцій суспільного розвитку / розпаду, оскільки ми вважаємо, що саме у цих «не-нормальностях» суспільного буття ідеал

стає доступним для соціогуманітарного пізнання.

Література:

1. Бауман З. Спор о постмодернизме. *Социологический журнал*. 2014. № 4. С. 69-80.
2. Вебер М. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990. 804 с.
3. Дюркгейм Э. Ценностные и реальные суждения. *Социология* / сост. и пер. А.Б. Гофмана. М.: Канон, 1995.
4. Конт О. Курс позитивной философии. *Антология мировой философии*. Т. 3. М.: Мысль, 1971.
5. Кравченко А.И. Парадокс начала: Огюст Конт как метафизик и революционер. *Социология*. 2019. № 1.
6. Леонтьев Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени. URL: <https://hr-portal.ru/article/da-leontev-cennostnye-predstavleniya-v-individualnom-i-gruppovom-soznanii-vidy-determinanty>
7. Парсонс Т. Система современных обществ / пер. с англ. Л.А. Седова, А.Д. Ковалева под ред. М.С. Ковалевой. М.: Аспект Пресс, 1998. 270 с.
8. Смелзер Н. Социология / [пер. с англ.]. М.: Феникс, 1998. 688 с.
9. Ядов В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. М., 1999. 197 с.

БОДЦЕНТРИЗМ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ТЕОРЕТИЗУВАННЯ

Веліханова Ельміра Шахнівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Тематика тілесності представлена у сучасному соціогуманітарному знанні у різних інтерпретативних проєкціях та дисциплінарних вимірах. Ба більше, вона і досі не має чіткої дефініції. У наявних визначеннях тілесність описується за допомогою динамічних категорій – через рухи, жести, прояви поведінки і, навіть, надприродні аспекти тіла. Узагальнюючи існуюче різноманіття визначень, тілесність у соціологічному вимірі можна трактувати як штучно створену систему відносин між тілом та знаками культури, що на нього наносяться [3].

Одним з перших про тілесність соціального буття заговорив М. Фуко. З його точки зору, людина пов'язана з існуючим порядком слів і речей за допомогою свого тіла. Протягом людської історії тіло функціонувало і як знак, і як об'єкт маніпуляцій, і як мішень влади. Розглядає тілесність, як призму аналізу соціального, і французький філософ Ж.-Л. Нансі. Для нього тіло і є самим існуванням, а все існуюче – тілесно, навіть сама думка про тіло. Тіло дає місце і можливість здійснення різноманітним змістам. Тематика тілесності представлена й в працях Ж. Бодрійяра, який наголошував на

¹ Науковий керівник: Ходус О.В., доктор філософських наук, кандидат соціологічних наук, професор кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

тому, що тіла як такого не існує, воно знаходить реальність лише в контексті економічного, політичного або сексуального дискурсу.

Концепти «тіла» та «тілесності» стали об'єктами наукового осмислення в теоретичних побудовах Е. Гідденса, зокрема, в його теорії структуризації, де суспільство постає продуктом вмілого конструювання, що забезпечується і реалізується індивідами, котрі своєю діяльністю не лише змінюють суспільство, але одночасно змінюють і самих себе. Таким чином, індивіди проявляють певний рівень рефлексії – інтерпретують власний досвід та аналізують ролі, приписані їм, пов'язані з їх соціальною позицією (соціальною ідентичністю). Ця ідентичність утворює набір можливостей і зобов'язань, що корелюють з поняттям «норми» у суспільстві та накладає певні «санкції» за невідповідність нормам. Е. Гідденс зауважує, що рефлексивність індивіда є тілесною, а тіло в свою чергу є частиною індивідуальної системи дій, а не її пасивним об'єктом [2].

В епоху (пост)сучасності проблематика тілесності набуває особливих форм, актуалізується в контексті практик (само)сприйняття, співставлення власного «тілесного Я» з ідеалізованими образами тілесності, що репрезентуються масовою культурою. Згідно з концепцією Е. Гідденса, ці образи можна трактувати як поняття «норми», тоді як «санкціями» переважно виступає суспільне засудження тілесних проявів, що відхиляються від транслюємого образу. Слід зазначити, що прагнення сучасної людини відповідати ідеалам масової культури досягає вражаючих масштабів. Медицина відкриває все більше нових можливостей для відповідності ідеальному образу з глянцевого журналу. Люди вдаються до послуг пластичних хірургів, вживання шкідливих речовин для корекції фігури та інших деструктивних практик. Отже бодіцентризм, як культ тілесності в сучасному світі, породжує нові течії, що нерідко суперечать один одному [2].

На контрасті зіставлення «ідеалу» і «реальності» піднімається питання про відстоювання сучасним індивідом свого права бути «звичайним», не вписуватися в загальноприйнятий стандарт і вільно заявляти про це. Якщо аналізувати ці прагнення «бути собою» через концепцію Е. Гідденса, то можна стверджувати, що вони є варіацією рефлексивності власного «Я». Теоретик наголошував, що в рамках сучасності індивіди самі вирішують що їм робити та ким бути, самостійно обираючи варіанти конструювання власної самоідентичності. У зв'язку з цим у світі поступово набирає популярність рух бодіпозитиву (body positive) [4].

Бодіпозитив розглядається як вчення про прийняття власного тіла. Бодіпозитив, він же бодіпозитивізм, тісно пов'язаний з ідеями фемінізму, що проповідують рівність чоловічої та жіночої статей і відмову від гендерних стереотипів. Індивіди в рамках цього вчення спрямовують власну діяльність на подолання індивідуальних комплексів та боротьбу з нав'язуванням єдиного образу тіла з боку суспільства. Окрім цього, увага наголошується на боротьбі з упередженим ставленням до індивіда виключно через оцінку

його зовнішності.

Продовжуючи реконструкцію соціологічної лінії теоретизування тілесності, слід зауважити, що ця тематика пов'язана з ціннісними аспектами соціалізації. Основні моральні орієнтири, котрі закладаються в людину з дитинства, зазвичай, наголошують на необхідності сприйняття іншого / іншої відповідно до їх позитивних особистісних якостей, тоді як зовнішність – це не головне, вторинне. Однак, протиріччям цьому постають сталі фрази, які людина чує протягом усього періоду свого дорослішання. Ці фрази (оціночні судження стосовно зовнішності) закладають неприйняття власного тіла, нерідко перегукуються із сталими гендерними стереотипами і, насправді, потенційно чинять сильний деструктивний вплив на самооцінку дитини, налаштовують її на сприйняття себе: а) через призму сторонньої оцінки; б) акцентують увагу лише на зовнішніх якостях, знецінюючи особистісні характеристики та наражаючи дитину на ризик потрапити під вплив людей, що використовують критику зовнішності як знаряддя маніпуляції. Цей вплив може підсвідомо закладати такі патерни поведінки, що характеризуються пригніченістю, замкнутістю та невпевненістю у собі та опосередковано мають негативний вплив на інші сфери життя [1].

У цілому зазначимо, що бодіцентризм та суміжні з ним теми, пов'язані з тілом та тілесністю є актуальним проблемним полем для соціологічного теоретизування, особливо на фоні динамічних змін соціокультурних параметрів (пост)сучасного суспільства.

Література:

1. Голубинская Ж. Критика внешности как орудие манипуляции. *Зеркало науки: электронное периодическое издание*. 2017. Вып. 27. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/social/2017/09/29/kritika-vneshnosti-kak-orudie-manipulyacii.html>.
2. Климов И.А. Социологическая концепция Энтони Гидденса. *Социологический журнал*. 2000. № 1-2. С. 121-149. URL: <https://www.jour.isras.ru/index.php/socjour/article/view/634>.
3. Макаров А.И., Торопова А. А. Отчужденные тела: трактовка концепта телесности в постмодернизме. *Logos et Praxis*. 2016. № 4 (34). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otchuzhdennye-tela-traktovka-kontsepta-telesnosti-v-postmodernizme>
4. Якушина О.И. Идентичность в социологической теории Э. Гидденса. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 2. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=12685>.

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА НЕДЕРЖАВНИХ АКТОРІВ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Верещака Богдана Андріївна, здобувачка вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро).¹

Глобалізація сучасної системи міжнародних відносин та її відкритість, поява нових міжнародних акторів і підвищення їх впливу на світові процеси актуалізує проблеми втрати державою статусу основного актора міжнародних відносин. Термін «актор» походить з латинської мови і дослівно перекладається як «той, хто діє». Сучасне тлумачення цього поняття засновується на розумінні, що актор міжнародних відносин є активним учасником міжнародних відносин, який, завдяки наявності у його розпорядженні ресурсів та можливостей їх ефективно використовувати, володіє здатністю самостійно, відповідно до власного розуміння своїх інтересів, приймати рішення і реалізувати стратегію, яка здійснює істотний та тривалий вплив на міжнародну систему, який визнається у якості такого іншими учасниками та приймається ними до уваги при прийнятті власних рішень [1].

Декілька століть поспіль (XVII-XX) для міжнародних відносин фундаментальною рисою була наявність єдиного актора – суверенної держави. Тільки з другої половини XX ст. стали набирати вагу інші міжнародні актори: транснаціональні корпорації (ТНК), політичні партії і рухи, міжнародні організації, національні та етнічні рухи, релігійні та гуманітарні організації, політики та видатні особи, мегаполіси, тощо.

Однією із найзручніших для аналізу недержавних акторів є їх класифікація за сферою діяльності. Першою і провідною групою за цією класифікацією є економічна група – об'єднання громадян, що утворюються, задля здійснення господарської діяльності у виробничій і невиробничій сферах. Прикладом такої групи є транснаціональні корпорації. Центральним інтересом її учасників є отримання високих прибутків завдяки співпраці з зовнішніми партнерами, а не з внутрішніми. Міжнародно-економічний вплив ТНК визначається глобальністю їх діяльності, контролем над стратегічно важливими сферами міжнародних відносин у різних кранах – фінансами, ресурсами, робочою силою, технологіями, постачанням готової продукції. Політичний вплив ТНК визначається разом із державами-партнерами політики відкритих дверей і у апелюванні до них у разі ускладнення діяльності філіалів ТНК на їх території [2].

¹ Науковий керівник: Єремеева І.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Другою є політична група, яка представляє собою об'єднання громадян, основною ціллю яких є вплив на владні структури. Прикладом політичної групи є політичні партії, рухи або угруповання, які створюються громадянами, задля відстоювання колективного інтересу на внутрішньодержавному або зовнішньодержавному рівнях. У міжнародні відносини входять з власною програмою, часто впливають на міжнародну політику за посередництвом уряду, вимагаючи від нього політичних рішень, які відповідають партійним напрямкам. Спростувати важливість політичної партії як досить важливого міжнародного актора буде помилкою, адже саме від них залежить зовнішньополітична орієнтація держави.

Терористичні організації та антидержавні рухи також є політичними акторами, адже вони мають чіткі політичні інтереси, які хочуть реалізувати шляхом насильства, зброї і терору. Поняття «терор» є багатограним, тому має не одне пояснення. У Міжнародному кодексі про мир і безпеку населення терористичний акт визначається як дії спрямовані на: убивство або завдання важких тілесних ушкоджень чи втрату свободи глави держави, його представників, членів родини, осіб, що виконують політичні функції; знищення або пошкодження публічного майна, загрозу життю членів суспільства, створення атмосфери страху, а також дозвіл чи сприяння виробництву зброї, боєприпасів та інших небезпечних субстанцій і передавання їх особам, що вчиняють перелічені злочини. Основними елементами терору виступають політичні мотиви. Досить поширеним явищем сучасності є міжнародний тероризм, основними ознаками якого є: здійснення терористичних дій на території більш однієї держави, або однієї (якщо частина приготувань здійснена у іншій державі); планування і контроль над злочином відбувається на території іншої держави; здійснення злочину в одній державі але міжнародною терористичною групою; злочин, здійснений в одній державі, але його наслідки спричинили негативну реакцію інших держав. Діяльність подібних незаконних організацій є несприятливою для політичних відносин між державами [1].

Два основних напрямки теорії міжнародних відносин – реалістичний та ідеалістичний – мають відповідно дві протилежні думки щодо ролі, яку відіграють міжнародні організації у світових процесах. Реалісти ставлять державу і її зовнішню політику на перше місце, а міжнародні організації – на друге, як відмінне знаряддя для досягнення мети держави. На думку ідеалістів, міжнародні організації є не лише провідними акторами на міжнародній арені, але і акторами, що переважають над державами. Хоч ці два твердження є протилежними, але вони безпомилково показують реальність сучасних міжнародних відносин [2]. На думку видатного американського політолога Р. Когейна, з появою недержавних акторів міжнародних відносин, держави почали втрачати деякі свої основні функції у різноманітних сферах (економічній, військовій, культурній політичній, тощо). Прикладам може по-

слугувати підтримка миру чи врегулювання конфліктів на міжнародному рівні Північноатлантичним альянсом (НАТО) або ж стабілізація курсу валют і запобігання їх знеціненню Міжнародним Валютним Фондом (МВФ).

Отже, тенденції до глобалізація міжнародних відносин, їх відкритість до впровадження діяльності нових і підвищення впливу старих акторів ставить під сумнів статус держави як основного актора міжнародних відносин, адже нові актори забирають на себе частину функцій, реалізацією яких раніше займалася виключно держава. Таким чином, вплив цих міжнародних акторів на світові політичні процеси стає все більш масштабнішим.

Література:

1. Ковальський В.С. Україна в міжнародно-правових відносинах. К.: Юрінком, 1995. 176 с.
2. Мальський М.З., Мацяк М.М. Теорія міжнародних відносин. Львів: Знання, 2011. 408 с.
3. Цыганков П.А. Теория международных отношений. М.: Гардарики, 2003. 590 с.

ЛІДЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Волкова Дар'я Андріївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

В умовах турбулентного розвитку економіки для керівників бізнесу стають актуальними якості, що дозволяють досягати успіху в умовах невизначеності, непередбачуваності зовнішнього стосовно компанії середовища. Ці якості передбачають так зване стратегічне мислення, розвинену інтуїцію та готовність до ризику, тобто якості стратега і підприємця. Але сучасному менеджеру необхідно не тільки дивитись у майбутнє своєї компанії, прогнозувати його та забезпечувати конкурентні переваги у виробничій та фінансовій сфері, а й ефективно взаємодіяти із співробітниками, мотивувати, надихати їх на трудові звершення, створювати високопродуктивні команди односторонців. Такі вимоги потребують від менеджера наявності лідерських компетенцій.

Лідерство в сучасних складних соціально-економічних умовах діяльності підприємств виступає невід'ємним чинником ефективного менеджменту. Наявність лідерських якостей у керівників та лідерської моделі управління може бути суттєвим гарантом досягнення конкурентоспроможності підприємства [1, с. 129]. Офіційно призначений менеджер частіше, ніж

¹ Науковий керівник: Бойко В.А., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

будь-хто інший, стає лідером, однак бути керівником не означає автоматично вважатися лідером, так як лідерство в значній мірі базується на неформальній основі.

Дослідники у сфері менеджменту довели відмінності в явищах менеджменту і лідерства, визначили характеристики традиційного, інноваційного, транзакційного та трансформаційного лідерства, фактори і прояви професійної деформації, проблему аддиктивності влади в управлінні компаніями тощо. Проте для нас, студентів, що навчаються за спеціальністю «Менеджмент», важливим є твердження науковців про те, що лідерські якості можна в собі виявляти і розвивати.

Треба бути свідомим того, що якщо в керівника немає вроджених чи набутих у процесі довготривалої соціалізації задатків до лідерства, якість такого лідерства не може бути високою аргіогі навіть після спеціального навчання. І навпаки, якщо у керівника присутні вроджені лідерські якості, то спеціальне навчання може розвинути їх та вивести на новий якісний рівень [4, с. 78]. Так, для лідера важливим є розвиток інтелекту, а особливо такої його складової, як емоційний інтелект (EQ). Багато вчених, які досліджують емоційний інтелект, погоджуються з тим, що він відрізняється від інших наших інтелектуальних здібностей, оскільки є не вродженою, а опановуваною рисою. Емоційний інтелект – це показник нашої здатності до спілкування, вміння усвідомлювати свої емоції та розуміти почуття інших людей, що є надзвичайно важливою основою комунікаційних здібностей. EQ вважається емоційним еквівалентом пізнавального інтелекту (IQ), проте роль емоційного інтелекту в лідерстві є найвагомішою. Сучасні тренінги з розвитку лідерських якостей пропонують техніки і вправи для розвитку ораторського мистецтва, покращення риторичної освіченості (красномовства), розкриття комунікативного потенціалу, емпатії, а також спрямовані на побудову організаційної культури з опорою на загальнолюдські цінності та милосердя.

Завдання лідера в сучасних умовах – встановити на підприємстві таку систему якісних і простих цілей і цінностей, яка б зробила всіх працівників союзниками для їх досягнення. У лідера і, зокрема, менеджера в Україні має стояти завдання – надавати підприємству і кожному його працівникові можливості розвиватися [2, с. 48]. Професійний і особистісний розвиток, що одночасно задовольняє потреби як працівників, так і компанії, можливий в атмосфері взаємної довіри, лояльного відношення персоналу до цінностей компанії, що вибудовуються в процесі ділового (управлінського) спілкування (рис. 1).

Форми
управлінського
спілкування

Субординаційне спілкування. Передбачає спілкування між керівниками і підлеглими, ґрунтуючись на адміністративно-правових нормах. Виникає між керівниками й виконавцями, керівниками різних рівнів і має лінійний, функціональний або змішаний (лінійно- функціональний) характер

Службово-товариське спілкування. Характерне для спілкування між колегами. Основу його утворюють адміністративно-моральні норми.

Дружнє спілкування. Стосується спілкування між керівниками, керівниками і підлеглими, оснований на морально-психологічних нормах взаємодії

Рис. 1. Форми управлінського спілкування

Із того, що прояв лідерських якостей базується не на повноваженнях, передбачених займаною посадою, а на довірі та взаємовідносинах, менеджерам сучасних компаній слід приділяти достатньо уваги розвитку власних комунікативних здібностей та особистому спілкуванню з підлеглими, організації з ними зворотного зв'язку.

Література:

1. Швець Г.О. Лідерство як невід'ємна складова ефективного менеджменту. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер.: Економічні науки.* 2017. Вип. 33. С. 124-129.
2. Масленніков Є.І., Загородна Ю.О. Лідерство як фактор розвитку інноваційного менеджменту. *Вісник Одеського національного університету. Сер.: Економіка.* 2017. Т. 22, вип. 4. С. 45-49.
3. Шатун В.Т. Компетентності лідерства як детермінанта ефективності сучасного менеджера. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Економіка.* 2017. Вип. 294, т. 306. С. 73-80.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ У КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Гижко Андрій Петрович, здобувач вищої освіти Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця).

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів». Відповідно до неї відбулася реорганізація та ліквідація районів: з 490 старих територіальних одиниць було сформовано 136 нових, з них – 17 знаходяться на тимчасово оку-

пованих територіях: 10 районів в АР Крим, 3 райони – у Донецькій та 4 райони – у Луганській областях).

У 119 районах України 25 жовтня 2020 року відбулися перші місцеві вибори депутатів районних рад.

Уперше відбулися вибори і в 1438 об'єднаних територіальних громадах. За новими правилами виборчого процесу відбувалось і голосування у громадах. У тих громадах, де зареєстровано до 10 тис. виборців, голосування проходило за мажоритарною системою (їх території було розділено на багатомандатні виборчі округи, у кожному з яких обирали від 2 до 4 депутатів). Якщо ж у громаді зареєстровано понад 10 тис. виборців, вибори проводилися за пропорційною системою з відкритими списками.

За аналогічною відкритою пропорційною системою обирали також депутатів обласних і районних рад (зокрема і районних державних адміністрацій у Києві). Процедура вибору міських, сільських і селищних голів також залежала від кількості виборців: якщо їх понад 75 тис. – то перемагає лише той, хто набере більше ніж 50% + 1 голос (інакше проводять другий тур), якщо менше ніж 75 тис. – переможцем стає кандидат, який посів перше місце за підсумками голосування 25 жовтня [3].

Явка цього року була рекордно низькою: за даними ЦВК, тільки 36,8 % українців прийшли на дільниці. Це на 10 % менше, ніж на аналогічних виборах у 2015 році. Найактивніше голосували в Тернопільській області (47 %), найменше людей прийшло на дільниці в Донецькій області (32 %).

Голова Центральної виборчої комісії Олег Діденко зазначив, що найвищий результат явки виборців зафіксовано в Тернопільській області, він становив 46,77%, за попередніми даними. Найнижчий – у Донецькій області – 31,67 %. Загалом простежується тенденція, що на заході і в центрі України активність виборців була дещо вищою, ніж на сході та на півдні України. [4]

5 листопада 2020 року було встановлено результати виборчих перегонів серед депутатів до 585 місцевих рад у 24 регіонах. Загалом визнано обраними 13 323 депутати. Зокрема, до 13 районних рад обрано 378 депутатів, до 116 міських – 2 989 депутатів, до однієї районної у місті – 38 депутатів, до 152 селищних – 3 320 депутатів, до 303 сільських – 6 598 депутатів. Також визнано обраними 687 голів (148 – міських, 194 – селищних, 345 – сільських) у 24 регіонах [1].

22 листопада 2020 року відбулися вибори у Дніпропетровській (м. Дніпро і м. Кривий Ріг), Донецькій (м. Слов'янськ), Закарпатській (м. Ужгород), Київській (м. Бровари), Львівській (м. Дрогобич і м. Львів), Полтавській (м. Полтава) та Рівненській (м. Рівне) областях. Остаточні результати стануть відомі вже 6 грудня 2020 року.

Із загальної кількості обраних депутатів, висунутих місцевими організаціями політичних партій, на сьогодні найбільше мандатів отримали представники партії «Слуга народу» – майже 17,59 % (5 809 осіб). Понад 12,39 %

депутатів місцевих рад (4 093 особи) представляють «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». На третьому місці – політична партія «Опозиційна платформа – за життя», обрані депутати від якої становлять 11,75 % (3 881 особа).

До першої десятки лідерів серед обраних депутатів, які висувалися місцевими організаціями політичних партій, також увійшли представники таких партій: «За майбутнє» – понад 11,42 % мандатів від загальної кількості (3 773 осіб), «Європейська солідарність» – майже 10,73 % (3 543 осіб), «Наш край» – майже 5,13 % (1 694 осіб), «Всеукраїнське об'єднання “Свобода”» – понад 2,61 % (863 осіб), «Українська стратегія Гройсмана» – майже 1,72 % (567 осіб), «Пропозиція» – понад 1,66 % (549 осіб), «Радикальна партія Олега Ляшка» – майже 1,62 % (535 осіб) [2].

Цікавими є електоральні настрої щодо виборів мерів міст. Адже, спостерігається тенденція до зростання ролі регіонального чинника та зміцнення позицій мерів щодо протистояння центральній владі. Така позиція мерів яскраво ілюструється відмовою міст у дотримуванні карантинних обмежень (Черкаси – у травні, Львів – у серпні, Івано-Франківськ – у вересні).

Незважаючи на кількісні показники депутатських місць, що здобуває «Слуга народу» на місцевих виборах, у великих містах нікого з кандидатів від пропрезидентської партії не було обрано мером.

Таким чином, відповідно до нового Виборчого кодексу і Постанови Верховної ради України щодо встановлення кількості районів та об'єднаних територіальних громад, відбулися місцеві вибори 2020 року. Верховною радою України прийнято рішення, що всі місцеві ради будуть радами восьмого скликання. Загалом, у контексті завершення реформи децентралізації, на місцевих виборах 2020 будуть обрані 1 577 депутати місцевих рад (22 – обласних, 119 – районних, 370 – міських, 15 – районних у містах, 431 – селищної та 620 – сільських), а також 370 міських, 431 селищний та 620 сільських голів.

Література:

1. Встановлені результати виборів депутатів 585 місцевих рад та 687 сільських, селищних, міських голів. *Сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/vstanovleni-rezultati-vivoriv-deputativ-585-mistsevih-rad-ta-687-silskih-selishhnih-miskih-goliv.html>
2. Результати місцевих виборів у розрізі представництва політичних партій. *Сайт Центральної виборчої комісії*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/rezultati-mistsevih-vivoriv-u-rozrizi-predstavnistva-politichnih-partiy.html>
3. Семенова І. Всі головні новини про підсумки місцевих виборів. *НВ Україна*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/miscevi-vibori-2020-roku-rezultati-golosuvannya-25-zhovt-nya-za-novimi-pravilami-novini-ukrajini-50118639.html>
4. Явка на місцевих виборах становила 37% від 97% ТВК, – голова ЦВК. *UA112*. URL: <https://ua.112.ua/golovni-novyni/yavka-na-mistsevykh-vyborakh-sklala-37-vid-97-tvk-holova-tsvk-554927.html>.

СУЧАСНИЙ ІМІДЖ ЄВРОСОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ

Глізідінова Валерія, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Починаючи з 50-х років ХХ ст. Європейський Союз був утворений як міждержавне інтеграційне об'єднання, що було покликане забезпечувати певні інтереси декількох європейських країн. На сьогоднішній день постає актуальне питання: чим являється дане утворення – державою чи міжнародною організацією, чи певним унікальним наддержавним утворенням. Як можна визначити об'єднання, яке займає перше місце у світі за розмірами ВВП, третє місце за чисельністю населення, сьоме місце за площею, найвищі показники у світі за рівнем якості життя та доходами населення; яке створило власну валюту, динамічний внутрішній ринок, в якому люди, послуги, товари і капітал пересуваються вільно. Оставляючи за рамками аналізу цю проблему, будемо розглядати Євросоюз як наднаціональне утворення, яке пройшло певні стадії свого розвитку та зміну форм. На сьогодні основою ЄС є 28 держав-членів, які утворюють Євросоюз, та їхні громадяни. Унікальність ЄС полягає у тому, що всі держави-члени, хоча й залишаються суверенними та незалежними, частково поєднують свій суверенітет у тих сферах, де доцільно працювати разом.

І якщо ще у 90-х роках ХХ ст. сприйняття ЄС було цілком позитивним та оптимістичним, то в останнє десятиліття Євросоюз стикається з рядом серйозних викликів. Початок цьому періоду поклала глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 рр., яка зумовила кризу в зоні євро та боргову кризу у Греції, а згодом поширилася на нові, неекономічні сфери. В Європі дедалі більш активними та впливовими стають євроскептичні політичні сили. Зростаюче усвідомлення цієї обставини породило потужну хвилю нового європейського націоналізму. Переваги інтеграції в умовах глобальних кризових явищ були поставлені під сумнів, а складність євробюрократичних процедур формування та узгодження соціально-економічної політики не дозволяла давати своєчасні відповіді на нові виклики. Європейські лідери не змогли створити сильні емоційні зв'язки у ЄС, що спричинило вакуум, який люди прагнуть заповнити своєю національною ідентичністю. Надії на євроінтеграцію, які, як виявляється, були завищеними та породили помітне розчарування широких верств населення країн Євросоюзу у практичних результатах розвитку, падіння суспільної довіри до ключових інститутів ЄС.

¹ Науковий керівник: Демичева А.В., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Це переконливо підтверджують регулярні соціологічні опитування «Євробарометр» (Eurobarometer). Євробарометр вимірює самоідентифікацію громадян у країнах-членах, серед яких менша частина ідентифікує себе насамперед як європейці: насправді переважає національна самоідентифікація, а інколи навіть і регіональна (як це, наприклад, має місце в Італії, Бельгії, в окремих частинах Іспанії та Німеччини) [1]. Особливого значення у цих процесах набувають питання формування статусних позицій та іміджу ЄС.

І як відзначають спеціалісти, Європейському союзу бракує іміджу, який би забезпечував чітке розуміння його мети. Наприклад, британці відчували, що вони є частиною чогось, чого вони не розуміють та не відчують. Для багатьох країн ЄС є лише інституційною незручністю. Як і всі бренди, що не контролюють своєї історії, він дозволяє іншим диктувати її. Для британців ця історія стосується нікому не потрібних бюрократичних втручань. Керівництво в Брюсселі не змогло побудувати впізнаваний та зрозумілий бренд ЄС, який втілював би у собі сили, потенціал та цінності Союзу: ідея, яка визначає напрямок та створює почуття приналежності [2].

Зрозуміло, що створення іміджу такого утворення, як Євросоюз, є вельми складним завданням. З одного боку, мова повинна йти про імідж території, який базується на територіальній індивідуальності, що включає візуальні, вербальні ознаки, за якими люди впізнають територію. З іншого, Євросоюз є політичним утворенням і до його іміджу потрібно підходити з точки зору іміджу (над)держави. Саймон Анхольт відзначав, що міжнародний політичний імідж не може бути побудований із нічого, для досягнення ефекту потрібний «синтез бренд-менеджменту з публічною дипломатією, який супроводжується активним розвитку торгівлі, інвестицій, туризму та експорту» [3, с. 50]. Ще з одного ракурсу, ЄС розглядають і як міжнародну організацію і до його іміджу потрібно підходити з позицій іміджу організацій.

Можливо тим напрямком, який зможе поєднати ці аспекти, буде територіальний маркетинг, як галузь маркетингу, яка виникла наприкінці ХХ ст. та уперше розроблена Ф. Котлером у роботі «Маркетинг місць». Відповідно до цього підходу, використання маркетингу в управлінні розвитком і створенні позитивного образу території, може надати істотної вигоди. Характерними ознаками маркетингу територій є:

- орієнтація на споживача;
- охоплення території в цілому, зокрема тих країн, районів, міст, які належать до його складу;
- урахування інтересів усіх соціальних груп; професіоналізм у розробці і реалізації концепції маркетингу, оформлення її як нормативного документа;
- всебічна інформованість про інтереси соціальних груп, координація і спільна діяльність усіх секторів;
- створення спеціальних служб з розробки і реалізації маркетингових програм та ін. [4].

Таким чином, іміджем є уявний образ людини, групи, організації, події, процесу чи явища, який створюється професійними іміджмейкерами у свідомості аудиторії. Це спеціально змодельоване цілеспрямоване уявлення про предмет, державу чи людину, створене професіоналами на основі певних фактів. Сьогодні імідж Євросоюзу потребує більш чіткого оформлення, позиціонування та просування, оскільки окрім позитивних складових іміджу ЄС, поширеними є також уявлення про постійну кризу у цій організації, її забюрократизованість та неефективність.

Література:

1. Special Eurobarometer 467. September-October 2017 “Future of Europe – Social issues”. Report. Linguistic version. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion>. (дата звернення 24.11.2020)
2. Brexit And The EU’s Branding Problem. URL: <https://www.ibtimes.com/brexit-eus-branding-problem-2792757>. (дата звернення 25.11.2020)
3. Анхольт С. Создание бренда страны. *Брендменеджмент*. 2007. № 1. С. 50-52.
4. Котлер Ф., Асплунд К., Рейн И., Хайдер Д. Маркетинг мест. СПб.: Стокгольмская школа экономики в С.-Петербурге, 2005. 376 с.

**СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ / АВТОРИТАРНИХ
ЦІННОСТЕЙ ПІД ЧАС ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ І ПІВДЕННО-СХІДНІЙ
ЄВРОПІ (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)**

Грушецький Богдан Павлович, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ).

На рубежі 1980-1990-х рр. у країнах Центральної і Південно-Східної Європи повністю змінюється трактування такої політичної цінності як порядок. Тепер мається на увазі, що його забезпечують не партійна і радянська системи, а демократична правова держава з поділом гілок влади. Зменшується значення ієрархічності взаємодії. В середині 1990-х рр. лише 9-10% населення Центральної і Південно-Східної Європи вважали, що найсильніший може нав’язувати свою думку іншим [4, с. 16-28].

Однак трактування поведінки політичних лідерів для забезпечення порядку не була однозначною. Втрата населенням ціннісних орієнтирів в результаті швидкої зміни режиму, атомізація суспільства породили попит на харизматичних лідерів, вкрай неохоче допускали компроміси [3, с. 131]. Населення держав Центральної Європи, незважаючи на появу таких сильних політичних особистостей, як Вацлав Клаус в Чехії, Йозеф Антал в Угорщині, Лех Валенса в Польщі, більше схилилася до компромісного варіанту вирішення політичних суперечок. Плюралізму еліт тут сприяв внутрішньогруповий плюралізм, що змушував узгоджувати різні точки

зору. Це вочевидь дерадикалізувало політичну конкуренцію і вело до пошуків компромісів, а в результаті стабілізувало систему [2, с. 50-51].

Для Південно-Східної Європи, на думку К. Денчева, характерна «балканська політична культура», яка ніколи не відрізнялася терпимістю і готовністю до цивілізованого діалогу [5, с. 39]. Тут існують і користуються значною підтримкою населення політичні групи, які не сприймають демократичні цінності і вважають їх ознакою слабкості влади. Як зазначає Д. Пантич, Балкани характеризуються підвищеною авторитарністю, причому серед колишніх югославських республік вона найбільш була виражена в Косово, найменш – у Словенії [6, с. 34].

Проте, демократія поступово зміцнювала свої позиції у світоглядній системі населення. Демократичну систему позитивно оцінювали понад 70% громадян у всіх країнах регіону. Практично ідентичними були показники схвалення респондентами твердження «Демократія може мати проблеми, але вона краще за інших типів правління». У середині 2000-х рр. важливість демократії для себе визнавали 71,1% сербів, 72,3% словенців, 73,9% болгар, 80,5% румунів, 82,6% поляків [1].

Авторитарні настрої в різних країнах Центральної і Південно-Східної Європи були неоднаковими: правління сильного лідера, незалежного від парламенту і виборів, позитивно оцінювали в деяких країнах понад 65%, а встановлення військової диктатури схвалювали до 20% населення. В даному випадку ми спостерігаємо парадоксальне явище: в окремих випадках переважна більшість суспільства виступало як за демократичну, так і за авторитарну систему. Це можна пояснити, по-перше, нерозумінням суті демократичного режиму, а, по-друге, сильним впливом системи цінностей західного суспільства, яка накладалася на поширені місцеві авторитарні настрої. Найбільше прихильно до одноосібної влади ставилися в Румунії, Македонії (більше половини жителів), Боснії і Герцеговині, Болгарії (більше третини). Армійське правління підтримувала значна частина населення Боснії і Герцеговини, Македонії, Польщі, Румунії (15-20%). Найменше були схильні до авторитарних настроїв суспільства Угорщини, Чехії та Словаччини [1].

У суспільній свідомості товариств багатьох країн все більш затверджувалася цінність консенсусної моделі демократії. У Чехії достатнім правління більшості вважали лише 12,6% населення, яким опонували 63,7% [7, с. 48]. Більшість населення регіону (60-85%) виступало проти політичного насильства і на підтримку співпраці між партійними лідерами. Найбільш високими дані показники були в Чехії. Протилежні цінності зберігали свій вплив у Боснії і Герцеговині, Македонії, Румунії, Чорногорії [1].

Таким чином, під час постсоціалістичних суспільно-політичних трансформацій на основі переваги населенням тих чи інших складових політичної цінності порядок країни регіону можна розділити на три групи. До першої групи належать Чехія, Угорщина, Словаччина, Хорватія, Польща. У них

були практично відсутні авторитарні настрої, демократія користувалася високою підтримкою, переважали цінності толерантності в політичній діяльності. Албанія, Словенія, Чорногорія, Сербія займали в цьому відношенні більш помірковану позицію, хоча авторитарні настрої також не мали значного впливу. Нарешті, третя група об'єднує Македонію, Боснію і Герцеговину, Румунію і Болгарію, в яких була значно поширена нетерпима політична культура, популярні ідеї сильного лідера або військового правління, що фактично позбавляло сенсу формальну підтримку більшістю населення демократичної системи.

Про вплив цих відмінностей на суспільно-політичну трансформацію свідчить мирний характер демонтажу комуністичного режиму в Польщі, Чехословаччині та Угорщині, а також подальший їх стабільний розвиток з одного боку і часті потрясіння, що відбувалися під час зміни влади в Румунії, Югославії, Албанії, Болгарії як на рубежі 1980-1990-х рр., так і в більш пізні періоди.

Література:

1. World Values Survey (1995, 2000, 2005 waves). URL: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>.
2. Васильєва Э.П., Лыкошина Л.С. Динамика социальной структуры в Польше: изменение стратегии и места социальных групп в обществе. *Социальные и гуманитарные науки: Отечественная и зарубежная литература*. Сер. 11: Социология. 2002. № 2. С. 46-62.
3. Водичка К. Раздел Чехословакии – десять лет спустя. *Социологические исследования*. 2003. № 10. С. 129-134.
4. Демидов А. М. Социокультурные стили в Центральной и Восточной Европе. *Социологические исследования*. 1998. № 4. С. 16-28.
5. Денчев К. Восточная Европа после социализма: поиск новых парадигм (на примере Болгарии). *Социальные и гуманитарные науки: Отечественная и зарубежная литература*. Сер. 4: Государство и право. 1998. № 2. С. 35-41.
6. Пантич Д. Конфликты ценностей в странах транзиции. *Социологические исследования*. 1997. № 6. С. 24-36.
7. Трансформация и модернизация чешского общества / П. Махонин, П. Кухарж, К. Мюллер [и др.]. *Социологические исследования*. 2002. № 7. С. 32-48.

ЦИФРОВА НЕРІВНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТА НОВИЙ ВИМІР НЕРІВНОСТІ

Гутовська Поліна Володимирівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

В епоху становлення інформаційного суспільства та глобалізації інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є ключовими потенційними факторами економічного та соціального розвитку. Поширення ІКТ створює як

¹ Науковий керівник: Демичева А.В., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

сприятливі умови для розвитку людства, так і породжує низку соціальних проблем, а цифрова нерівність, яка є результатом нерівномірного розподілу ІКТ у суспільствах або поміж ними, є новим видом нерівності. Термін «цифрова нерівність» увійшов в обіг у 1999 р. після публікації доповіді міністерства торгівлі США «Провал у Мережі: визначення цифрової нерівності». Спочатку проблема цифрової нерівності сприймалася як суто американська й обговорювалася лише в США, але у подальшому розповсюдилася світом. Узагальнюючи думки багатьох вчених, які працюють над даним питанням, можна дати наступне визначення цифрової нерівності – це розрив між соціальними суб'єктами за можливостями доступу їх громадян, домогосподарств і суб'єктів господарювання до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та їх ефективного використання у цілях економічного зростання та розвитку, зумовлений асиметричністю рівнів наукових, соціально-економічних, інституціональних і технологічних досягнень, що загрожує поглибленням міжнародних диспропорцій та загостренням внутрішньодержавних дисбалансів [1, с. 185].

Серед основних проблем цифрової нерівності науковці виокремлюють також те, що люди в принципі можуть мати доступ до Інтернету, але багатьом заважають бар'єри для входу, такі як відсутність засобів для інфраструктури або неможливість зрозуміти інформацію, яку надає Інтернет. Відсутність адекватної інфраструктури та відсутність знань є двома основними перешкодами, які перешкоджають масовому зв'язку. Ці бар'єри обмежують можливості людей у тому, що вони можуть зробити та чого можуть досягти у доступі до технологій. Деякі особи мають можливість зв'язуватися, але вони не мають знань, щоб користуватися інформацією, яку їм надають ІКТ. Це призводить до зосередження уваги на можливостях та навичках, а також обізнаності щодо переходу від простого доступу до ефективного використання ІКТ. ІКТ можуть покращити майбутній соціальний та культурний капітал людини. Соціальний капітал набувається шляхом багаторазових взаємодій з іншими особами або групами осіб. Підключення до Інтернету створює ще один набір засобів, за допомогою яких можна досягти багаторазових взаємодій. ІКТ та підключення до Інтернету дозволяють неодноразово взаємодіяти через доступ до соціальних мереж, чатів та ігрових сайтів. Як тільки людина має доступ до зв'язку, отримує інфраструктуру, за допомогою якої можна зв'язуватися, і може розуміти та використовувати інформацію, яку надають ІКТ та зв'язок, ця особа може стати «цифровим громадянином», проте людина, яка має проблеми з доступом або розумінням інтернет-інформації, обмежує свої можливості комунікації, що в свою чергу каже не тільки про економічні наслідки цифрової нерівності, а й про соціальні.

Щодо ситуації в країні, то за через наслідки цифрової нерівності програє вся країна, тому що мільйони людей не залучені в систему економічних відносин і обмежені в своїх можливостях комунікувати. Згідно з даними міжнародного рейтингу Networked Readiness Index (Індекс мережевої

готовності Всесвітнього економічного форуму, який вимірює схильність країн використовувати можливості, що надаються інформаційно-комунікаційними технологіями) Україна зайняла 64 місце з поміж 134 країн, для порівняння: Росія – 48, Армения – 55, Естонія – 23 [2].

Дисбаланс в освоєнні цифрового простору всередині України пояснюється, в основному, проблемами, пов'язаними з незадовільним матеріальним становищем, а також загальними проблемами телекомунікаційної інфраструктури в окремих населених пунктах країни. За даними дослідження Міністерства цифрової трансформації 53% українців (віком від 17 до 70 років) володіють цифровими навичками на рівні «нижче середнього», відповідно до методології Європейської комісії [3]. Визначальними факторами, що зумовлюють виникнення цифрової нерівності, є обмеження телекомунікаційної інфраструктури та низька цифрова грамотність окремих соціальних груп українців.

Важливо зазначити, що цифрова нерівність як явище нової соціальної дійсності є також одним з найбільш суттєвих негативних наслідків пандемії. Особливого впливу, як зазначають науковці, зазнають сфери освіти та соціальних послуг. а даними Держстату, домогосподарства у великих містах майже вдвічі частіше мають доступ до інтернету, ніж сільські домогосподарства – 80% проти 44%. 79,5% мешканців великий міст користуються інтернетом, тоді як із сільських жителів про це повідомили 55,9%. Мінцифри дослідило доступ до ширококутного швидкісного інтернету (ШСД). Виявилось, що понад 17 тисяч населених пунктів з 28 тисяч не мають оптичних мереж взагалі. Близько 65% сіл не покриті якісним ШСД. Загалом, 5,75 млн громадян не мають можливості підключитися до якісного фіксованого ШСД. Люди з нижчими доходами рідше користуються інтернетом. Лише 42,2% людей з 10% домогосподарств із найнижчими доходами взагалі користувалися інтернетом, тоді як серед людей з дециля з найвищими доходами таких 91,6%. Понад 4 млн українців мешкають у селах, де немає якісного фіксованого інтернету. 40% шкіл, переважно розташованих у селах або малих містах, не мають доступу до швидкісного інтернету [4]. Цифрові навички, навички користування інтернетом є гіршими у школярів з сільських населених пунктів. В умовах дистанційного навчання, коли інтернет є ледь не єдиним засобом взаємодії між вчителями та учнями, закладами освіти та здобувачами освіти, найменш привілейовані категорії школярства, студентства та освітянства виявляються найменш готовими до дистанційного навчання. Врешті нерівність у доступі до цифрових ресурсів може призводити до розриву в освітніх результатах серед різних категорій населення.

Отже, разом із належним технологічним забезпеченням, необхідною передумовою скорочення цифрової нерівності є усунення дисбалансу в освоєнні цифрового ресурсу, пов'язаного з відсутністю базових навичок користування сучасними ІКТ та комп'ютерною технікою. Аналіз позицій України щодо рівня розвитку ІКТ за міжнародними індексами дає можливість

зробити висновок про те, що наша держава залишається в ролі відносно відсталого країни. Враховуючи прямий зв'язок технологічної відсталості держави з її економічними результатами, подолання цифрової нерівності стає однією з необхідних передумов задля виходу України із соціально-економічної кризи.

Література:

1. Гапченко О.І. Глобальна цифрова нерівність та її виміри. *Географія та туризм*. 2013. Вип. 24. С. 185-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2013_24_27 (дата звернення 26.11.2020)
2. Network Readiness Index 2020. URL: <https://networkreadinessindex.org/> (дата звернення 25.11.2020)
3. Подолання цифрового розриву в Україні: людиноцентричний підхід. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/blog/2020/bridging-the-digital-divide-in-ukraine--a-human-centric-approach.html> (дата звернення 27.11.2020)
4. Коронавірус та освіта: аналіз проблем і наслідків пандемії. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-ta-osvita-analiz-problem-i-naslidkiv-pandemii> (дата звернення 25.11.2020).

ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Дмитрієва Діана Михайлівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Україна вийшла на новий етап у своєму тривалому і досі незавершеному процесі демократизації, знову шукаючи збалансовану модель управління та міцну основу, на якій можна було б здійснити багато, так необхідних політичних, економічних та цивільних реформ. Хоча успішне просування демократії залежить від типу політичної системи та політичної культури, її рушійною силою завжди було громадянське суспільство, а особливо – молодь.

Після Революції гідності молодь почала проявляти більше інтересу до внутрішньої і зовнішньої політики України. В цей час було засновано багато суспільних організацій. Досвід європейських країн свідчить, що це є поштовхом до позитивних змін. Співпраця з молоддю повинна відбуватися на різних рівнях та в різних сферах. У такому випадку є шанс налагодити вибудувати стійку систему на основі досягнення домовленостей.

Найпоширеніші форми участі молоді такі:

- добровільна робота;
- участь у різних формах неформальної освіти;
- освіта однолітків – залучення молодих людей до навчання своїх одно-

¹ Науковий керівник: Тимченко М.М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

літків (наприклад, зміцнення здоров'я програми, кампанії з підвищення обізнаності тощо);

- активність в організації / клубі та відповідальність за деякі сфери її роботи;

- молодіжні ради, парламенти, форуми, ради та інші структури – традиційний спосіб участі в процесі прийняття рішень в рамках міжнародних, національних, регіональних чи місцевих органів влади, школи, клуби, громадські організації тощо;

- системи співменеджменту, що існують у деяких закладах, де рішення приймають представники молоді або молодіжні організації та представники влади на рівних засадах;

- консультації – використовуються в процесі прийняття рішень для висловлення потреб, проблем та пропозицій;

- різний рівень участі молоді у проектах та заходах (організованих, а також неорганізованих);

- агітаційна діяльність;

- членство в політичних партіях, спілках, групах інтересів;

- участь у виборах (як для голосування, так і для обрання) [2].

Дивлячись на те, скільки молодих людей насправді бере участь у вищезазначених формах, стає зрозумілим, що за останні роки тенденція покращується.

Важливим аспектом у цьому є створення нової нормативно-правової бази. Вона повинна визначити основні поняття, мету та завдання, основні принципи і напрямки реалізації молодіжної політики в Україні, основні правові процедури та гарантії реалізації прав молоді, основи державної підтримки молоді та її участі в житті держави, участь молоді в розробці та реалізації молодіжної політики, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності організацій, які працюють із молоддю, основні підходи до вивчення, розробки і реалізації молодіжної політики на всіх рівнях та визначає заходи для її здійснення, створення умов для підтримки молоді та розвитку її потенціалу, інфраструктуру молодіжної політики та загальні засади фінансування заходів щодо її реалізації.

Залучення молоді до державотворення не тільки впливає на побудову кращого суспільства, а й виступає як засіб досягнення позитивних змін у житті молодих людей. В останні роки зростає кількість ініціатив, що просувають посилення участі молоді на різних рівнях – міжнародному, регіональному, національному та місцевому. І це дає надію на побудову стійкого громадянського суспільства, яке зможе активно лобювати свої інтереси та приймати участь у політичному житті країни.

Література:

1. Головонько В.А. Український молодіжний рух у ХХІ ст. / Укр. НДІ проблеми молоді. К.: А.Л.Д., 1997. 158 с.
2. Савченко Б.Г., Метьолкіна Н.Б. Орієнтири для формування державної молодіжної політики в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2005. Вип. 1 (13). С. 167-

СОЦІАЛЬНИЙ ЧАС У РАКУРСІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ: СПЕЦИФІКА ТА ДОСЛІДНИЦЬКІ ВЕКТОРИ

Жарко Ярослав Юрійович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Соціальний час разом з соціальним простором є одним із основоположних елементів соціальної реальності. Слідуючи з цього слід зазначити, що в соціології соціальний час виступає як фундаментальна категорія в рамках поняттєво-категоріального апарату даної науки. Але слід зазначити, що враховуючи багатоаспектність та обширність даного поняття соціальні дослідники, в залежності від певного методологічного підходу, вкладають в нього різний зміст, а також досліджують його з різноманітних ракурсів. Тому виникає необхідність пошуку найбільш узагальненої дефініції щодо даної соціологічної категорії.

У соціологічній енциклопедії (за редакцією В.Г. Городяненка) ми знайшли досить змістовну та узагальнюючу трактовку соціального часу. «Соціальний час – фундаментальна форма соціально-історичного існування людей і необхідна умова їх діяльності. У соціальному житті виділяють зовнішні, метричні характеристики: тривалість, послідовність, повторюваність, одночасність, ритм. Також виокремлюються такі категорії як повторюваність, послідовність щодо життя окремих особистостей, поколінь, ритми економічних криз, періоди ділової активності, змінюваність цілих епох, суспільно-економічних формацій. Соціальний час є сутнісною формою реалізації соціального життя в його об'єктивному й суб'єктивному вимірах» [3].

Дослідниця П.А. Абрамова виділила деякі принципи соціологічного підходу до аналізу соціального часу.

По-перше, в соціології соціальний час об'єктивується і конкретизується в різних формах соціальної діяльності та взаємодії соціальних суб'єктів. На відміну від філософії соціальний час в соціологічній науці може бути описаний, вимірний, зафіксований в об'єктивних феноменах: бюджет часу конкретного соціального суб'єкта, способи та умови темпоральній організації його життєдіяльності (професійної, побутової, дозвілєвої та ін.). Він може бути відображений в думках, оцінках, уявленнях соціальних суб'єктів, в їх емоційному сприйнятті та переживанні часу.

По-друге, поєднання об'єктивного і суб'єктивного в аналізі соціального часу виступає базовим принципом аналізу. У сучасній соціології обидві традиції поєднуються. Об'єктивний підхід до соціального часу зближує соціологію з економікою. Суб'єктивний підхід, який більшою мірою прита-

манний соціальної психології, в соціології дозволяє глибоко осмислити феномен часу завдяки виявленню відношення людей до нього, проникненню в їх соціальні переживання та емоції, пов'язані з часом.

По-третє, для соціології характерний зв'язок темпоральної проблематики з актуальними проблемами суспільства. На відміну від філософії, соціологія розглядає темпоральні категорії в тісному взаємозв'язку з конкретними, гострими питаннями і суперечностями, характерними для сучасного соціуму.

По-четверте, соціологічний підхід змушує дотримуватися розуміння соціального часу як результату свідомої, конструктивістської активності людини. Вихідним посилом є твердження про те, що соціальний час - це конструкт, що продукується суспільною свідомістю.

По-п'яте, специфіка соціологічного підходу полягає в необхідності враховувати суб'єкта соціального часу. Отже, з позиції соціологічного підходу соціальний час може розглядатися на рівні особистості, соціальної спільності і соціуму як соціальних суб'єктів [1].

Існування соціологічного підходу до даної проблематики актуалізує необхідність виділення окремого напрямку соціологічних досліджень в яких об'єктом виступає соціальний час. Так, дослідниця Н.В. Веселкова окреслює контури соціології часу як окремої галузі соціологічного знання. Окрім цього, дослідниця виділяє напрямки які відносяться до соціології часу: соціологія пам'яті, історична соціологія, футурологія та соціальне прогнозування. Вона зазначає що загальнометодологічне «підґрунття» осмислення часу утворює дві лінії в соціальних науках. «Операції з минулим» – виведення закономірностей, тлумачення і пояснення, засновані на історичній інформації – це «історична лінія», в соціології вона представлена соціологією пам'яті та історичної соціологією. Друга лінія, «операції з майбутнім», знайшла своє вираження в футурології, науковому передбаченні та його більш конкретній формі – прогнозуванні [2].

Узагальнюючи наше бачення соціального часу як об'єкту соціологічного аналізу, ми розуміємо його як час в рамках якого реалізується соціальна матерія. На відміну від астрономічного часу соціальний час є інтерсуб'єктивним феноменом, який існує в соціальному просторі і має власну логіку побудови. В соціології соціальний час розглядається з двох методологічних ракурсів: в об'єктивному вимірі (темпоральна характеристика соціальної динаміки, перебігу соціальних змін) та в суб'єктивному вимірі (сприйняття, відношення, оцінка, переживання часу соціальними суб'єктами). Окрім цього, в рамках соціологічних досліджень можна виокремити напрямки пов'язані з модусами соціального часу: дослідження «минулого» (соціологія пам'яті, історична соціологія) та дослідження «майбутнього» (футурологія, соціальне прогнозування).

Література:

1. Амбарова П.А. Социальное время в контексте современного социологического знания. *Вестник СурГПУ*. 2015. № 2. С. 13-24.

2. Веселкова Н.В. Существует ли социология времени? *Русский социологический форум*. 2000. № 1-2. URL: http://www.chronos.msu.ru/old/RREPORTS/veselkova_suschestvuet.html.
3. Соціологічна енциклопедія / укл. В.Г. Городяненко. К.: Академвидав, 2008. 456 с.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Зайцева Анастасія Валеріївна, здобувачка вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро).¹

Інформаційні технології протягом ХХ ст. швидко розвивалися і в сьогоднішньому світі продовжується безперервний процес їх удосконалення. Інформаційні технології створюють новий рівень зв'язку формуючи глобальну інфраструктуру і проникаючи практично в усі сфери суспільного життя. Засоби масової інформації традиційно мають потужний вплив на індивідуальну та групову свідомість, що, у свою чергу, має визначальну роль у формуванні суспільної думки та інтересів громадян. Серед багатьох засобів впливу, як зазначають дослідники, найефективнішим є інформаційний, який належить до нематеріальних ресурсів. В соціальній та політичній сферах відстоювання як особистих, так і національних інтересів перекинулось в інформаційний простір, де швидше можна привернути увагу людей до певної проблеми та, навіть, сформувавши необхідну суспільну думку [1]. Таким чином, ЗМІ виступають одночасно як в якості засобу формування громадської думки, так і її проявом.

ЗМІ традиційно вважають інститутом громадянського суспільства, який виконує функції посередника між особою та державою, виступаючи інструментом захисту прав громадян. Не дарма ЗМІ називають «четвертою владою», яка стоїть поруч із законодавчою, виконавчою і судовою.

З огляду на вищенаведене вважаємо за необхідне зауважити на ключовій, на нашу думку, характеристиці ЗМІ – їх незалежність. У правовій державі, яка характеризується розвиненим громадянським суспільством ЗМІ здійснюють контролюючу функцію, при цьому спираючись на суспільну думку та закон. Так, результатом багатьох журналістських розслідувань в розвинених країнах західної демократії часто є створення спеціальних парламентських комісій, відкриття кримінальних справ або прийняття важливих політичних рішень, що виправляють порушення балансу сил у суспільстві. Контрольна функція ЗМІ особливо важлива для громадянського суспільства.

¹ Науковий керівник: Єремеева І.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

тва, що тільки формується, в умовах слабкої опозиції та відсутності спеціальних інститутів державного контролю.

Іншою стороною діяльності ЗМІ є проблема їх використання з метою формування суспільної думки на користь тих чи інших політичних угруповань. Невиконання ЗМІ своїх функцій в політичній системі може докорінно змінити її задачі та порушити цілісність та ефективність, перетворивши демократію у форму політичного панування еліт, що тримають ЗМІ, які виконують певні політичні замовлення. Так, будучи основою формування громадської думкою ЗМІ дуже часто намагаються відволікти увагу від проблем економічного або політичного характеру.

Сучасна людина на основі отриманої інформації і кута під яким їй цю інформацію подали формує власні судження, робить висновки які мотивують її до певних дій. ЗМІ формують політичну поведінку громадянина, завдяки ним люди набувають нових цінностей у житті, які ранжуються й політично обмірковуються правлячими елітами й бюрократією у власних інтересах [3].

Таким чином, у сучасному громадянському суспільстві ЗМІ виконують протилежні функції – від захисту демократичних інститутів до маніпулювати суспільною свідомістю. Держава, яка зацікавлена у побудові демократії, має створювати правове поле, яке, з одного боку, буде сприяти діяльності вільних, незаангажованих ЗМІ та захищати журналістів, а з іншого – обмежувати можливості маніпулятивні можливості ЗМІ. За таких умов ЗМІ будуть відповідати своїй головній функції – контроль за владою та формування інститутів правової держави та громадянського суспільства.

Література:

1. Мороз Н.О. Роль засобів масової інформації у формуванні громадянського суспільства України. URL: <http://gj.nmu.org.ua/pdf/2012/2-3/Moroz.pdf> (дата звернення 28.11.2020).
2. Ясиневич С.Л. Місце і роль мас-медіа у процесі формування соціально-комунікаційної сфери громадянського суспільства. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 3.
3. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-3/doc/2/2_5.pdf (дата звернення 28.11.2020).

«НОВИЙ ІНДИВІДУАЛІЗМ» ЯК ЦІННІСНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Іванічева Анастасія Віталіївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Еволюція цінностей суспільства відбувається постійно, змінюючи їх пріоритети, ієрархію, знецінюючи при цьому одні та висуваючи інші. Корінні зміни, які відбуваються в актуальному сьогодення пов'язані з індивідуалізуючими факторами розвитку суспільства. Вважається, що індивідуалізація стала благословенням для мільйонів людей, оскільки це передбачає розширення індивідуальних прав і свобод. Разом з тим існує й інший погляд на соціальні ефекти процесу індивідуалізації (зростання індивідуальних прав і свобод): нові відкриття для прийняття рішень і діяльності людей завжди мають на увазі підвищення індивідуальної відповідальності, розгортання соціальних патологій. Індивідуалізм підриває соціальну солідарність – «клій» суспільного життя. Таким чином індивідуалізація могла б з'явитися за рахунок різних форм суспільної користі взагалі, і різних форм солідарності зокрема [2]. Отже за наявного позитиву, досягнутого людством на шляху завоювання свобод, автономізації й персоналізації, не можна не зважати на потенційні та реальні загрози від цих процесів для парадигми «спільного життя» в сучасному світі.

Розглядаючи індивідуалізм як форму світогляду, що підкреслює пріоритет особистісних цілей і інтересів, свободу індивіда від суспільства, в той же час слід акцентувати увагу на активізацію проявів цінностей «нового індивідуалізму». Йдеться про становлення особистісних форм активності, поширення етики індивідуальної автономії щодо публічної колективності, розширення принципів свободи розпоряджатися собою і своїми бажаннями на власний розсуд. Тобто такий індивідуалізм посилює ескейпістські настрої індивіда, очевидною рисою якого стає «мінімальне Я» (термін К. Леша). Інтерпретуючи цей термін соціологічно, можна сказати, що він пов'язаний зі специфічним типом орієнтації особи на втечу від гострих колізій соціального життя (що особливо характерно для української дійсності) (див.: [3]). Встановлено, що феномен «нового індивідуалізму» проявляє себе на двох рівнях соціальності:

1) на рівні інституційної організації суспільства він проявляє себе у її розмиванні, дерегулюванні і дезінтеграції її структур, що призводить до

¹ Науковий керівник: Ходус О.В., доктор філософських наук, кандидат соціологічних наук, професор кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

того, що людина постійно перебуває в пошуку нового самовизначення, нових шляхів життєдіяльності, а також змушена формулювати нові образи і смисли існування, здобувати нові типи ідентичності. Відбувається це настільки швидко і часто, що існування людини перетворюється в життя «на роздоріжжі», ланцюг різноспрямованих рухів, де тільки надзвичайним зусиллям волі він може довести поставлену мету до кінця;

2) на рівні суб'єктивності «новий індивідуалізм» має прояв в особливостях ідентифікаційних практик, які розгортаються переважно в режимі інтенсивної роботи з самістю (власне «Я» стає об'єктом невтомної праці, (само)менеджменту, інвестицій).

Слід зазначити, що в період епідемії COVID-19 цінності індивідуалізму набувають особливого прояву. Тотальний або адаптивний карантин і пов'язані з ним вимоги самоізоляції / усамітнення / соціальної дистанції сприяють встановленню нових соціальних норм і ризиків, котрі можуть мати деструктивні ефекти. Наприклад, самоізоляція тією або іншою мірою може привести до втрати і навіть деякого нівелювання загальнолюдських цінностей в силу сприйняття іншої людини як потенційного носія вірусу, що становить загрозу життю та особистому здоров'ю. Як результат, велика ймовірність формування в суспільстві культури агресії, загального роздратування, неприйняття, (ін)толерантності відносин [1]. Зрештою, в ситуації такої «суспільної травматизації», котра спричиняє атомізацію, розрив солідарістських зв'язків, стимулює адаптивний індивідуалізм, великою є вірогідність настання суспільства «власного життя» (в термінології У. Бека).

Цікавий ракурс – ефективність авторитарних режимів або заходів в боротьбі з коронавірусом також ставить питання про співвідношення ліберальних, індивідуалістичних і комунітарних орієнтирів суспільного розвитку. Чиї цінності важливіші – особистості або суспільства? Потрібно боротися за кожне конкретне життя, або зосередитися на збереженні ефективної соціальної структури, нехай і ціною певних жертв? Якщо запитати пересічну людину, що він вважатиме за краще – гарантовано вижити в тотально збіднілій і напівзруйнованій країні або ризикнути, але продовжити звичне життя, якщо пощастить, – не факт, що всі оберуть перший варіант.

Отже, висновок є очевидним: наразі із збільшенням індивідуалістичних цінностей, в умовах сформованої контркультури індивідуалізму народжується «культурний нарцисизм», який є вдосконаленою версією старих та фундаментальних уявлень, які поділяють суспільство на своїх та чужих, і які проявляються, наприклад, у війні статей, у сутичках між прихильниками і противниками контролю народжуваності, пропагандистами вседозволеності в житті і моралістами, прихильниками фастфуду і ворогами «порожніх калорій», захисниками традицій і прихильниками універсалізації та, якщо згадати вище написане – проявляється в теперішніх умовах пандемії у вигляді відчуженості від інших та виставлення на перше місце власного життя та здоров'я.

Література:

1. Гафиатулина Н.Х., Касьянов В.В., Самыгин С.И. Социальный иммунитет общества в условиях угрозы коронавируса: риски социокультурной травматизации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnyy-immunitet-rossiyskogo-obschestva-v-usloviyah-ugrozy-koronavirusa-riski-sotsiokulturnoy-travmatizatsii/viewer/2>.
2. Докука С.В. Социальный индивидуализм в информационном обществе. URL: <https://publications.hse.ru/articles/130155880>.
3. Яцино М. Культура индивидуализма. Харьков: Гуманитарный Центр, 2012. 280 с.

ЕМОЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ТЕОРЕТИЗУВАННЯ

Ісмайлова Єва Миколаївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Сучасна соціологічна теорія знаходиться у ситуації осмислення процесів стрімкої та безперервної трансформації соціального світу. Глобалізація, розмивання національних кордонів, розвиток технологій комунікації, елімінація старих і виникнення нових соціальних тотожностей і відмінностей кидають виклик соціології, яка традиційно вважала себе «наукою про суспільство». Вперше за багато десятиріч в соціальній теорії розгорається суперечка про те, чи можлива взагалі подібна самоідентифікація соціальної науки і чи не позбавляє вік глобалізації соціологію її предмету – суспільства, яке розуміється як соціальна реальність. Сучасна соціологія йде шляхом все більшої деталізації поведінки особистості і включає тепер науковий аналіз емоцій, які істотно змінюються в сучасному суспільстві. Подібні зміни контекстів дослідження рельєфно заявляють про себе рядом «методологічних поворотів», сутність яких пунктирно окреслюється, але глибинно не аналізується. Один із них – «емоційний поворот» в сучасній соціологічній теорії, симптоматикою якого стає поява нової галузі – «соціології емоцій», а також змінений погляд на проблему суб'єкта, акцентування на його емоційній складовій.

Досліджуючи емоції в рамках соціологічної думки, слід зазначити наступні висновки. Центральне місце в системі категорій соціології емоцій займає поняття «почуття» та «емоції». Емоції – це зовнішній прояв почуттів, що піддається спостереженню, часто мають прихований характер. Вони піддаються візуалізації. Емоції проявляються у виразі обличчя, жестах, всієї динаміці тіла, в емоційному забарвленню слів і в їх підборі, у зовнішньому вигляді.

Актуальність даної тенденції полягає в тому, що емоції як типові та нормативні внутрішні стани акторів виступають необхідною сполучною лан-

¹ Науковий керівник: Склярєнко К.О., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

кою між особистістю і соціальною структурою. Емоції дозволяють підтримувати соціальну солідарність і одночасно сприяють соціальним змінам. З одного боку, людина схильна керувати емоціями згідно культурним та соціальним правилам, але з іншого боку вони не завжди підвладні соціальному контролю. Індивіди виробляють способи «роботи з емоціями» і керують ними в залежності від соціального контексту. Посилення цих тенденцій в соціології означає, що суб'єктивні виміри поведінки індивідів, а саме емоційні переживання, усвідомлені і неусвідомлені, все глибше включаються в теоретичний аналіз соціальних структур, а також широко впроваджуються в практику емпіричних соціологічних досліджень.

Дослідження емоцій починається від класичного періоду в історії соціології. Такі дослідники, як Ч. Дарвін, Е. Дюркгейм, М. Вебер, К. Маркс, Г. Зіммель, В. Мак-Дугалл, заклали перший фундамент для подальшого розвитку соціології емоцій. У класичній соціології емоції розглядалися, в першу чергу, як структурний елемент організованої системи, як такі, що «скріплюють» суспільство, забезпечуючи його внутрішню солідарність, сприяють зародженню нових ідеологій, направляють соціальні дії. перші дослідження емоцій в рамках класичних праць соціологів-теоретиків не відбивають всієї суті значення емоцій для суспільного життя. Цілісний погляд класиків соціології на суспільство не залишав, звичайно без уваги вплив почуттів на соціальну організацію і стабільність, але для класичного періоду емоція розглядається як певне соціальне утворення, яке стосується всього суспільства, а не індивідуального життя окремої людини. Соціальні мислителі XIX – початку XXст. не приділяли особливої уваги реконструкції емоційних абстракцій, вони відносили все, що пов'язане з безпосереднім життям почуттів до психології або, пізніше – до антропології і етнографії. Класиками так і не був впроваджений цілісний та системний підхід до емоцій як до важливого детермінанту суспільного життя.

Проте, Г. Зіммель оцінював емоції уже в соціологічному руслі. Він бачив безпосередньо в емоції любові «апріорну передумову створення суспільства» Е. Дюркгейм, зі своєї позиції, стверджував, що почуття слугують необхідним цементам, що скріплює будь-яку групу. Варто зазначити, що американські соціальні вчені (наприклад, В. Мак-Дугалл) від самого початку приділяли значну увагу соціальній функції емоцій.

Починаючи з початку XX ст. починається інтенсивний розвиток соціології, особлива увага приділяється емпіричним дослідженням, в рамках яких починають розглядатися емоції. Сучасна соціологія емоцій, яка почала формуватися з 1980-х років та базувалась на теоріях, які вже були сформовані, здійснила перехід від макро- до мікрорівня аналізу емоцій. Широко відомі дослідження емоційної роботи і емоційного праці, які властиві безпосереднім взаємодіям між індивідами, між працівниками і їхніми клієнтами. В цілому, соціологічне розуміння емоцій засноване на протиборстві із загальноприйнятими уявленнями про емоції, де емоції виступають як вроджені чи

універсальні відповіді на зовнішні подразники. Емоції являють собою результат складної взаємодії культурних, соціально-структурних, пізнавальних і неврологічних чинників.

В останні тридцять років можна також спостерігати збільшення інтересу до візуального прояву емоцій, тобто до роботи тіла та обличчя. Це пов'язано зі збільшення ролі емоцій в рамках комунікації. Саме «мова тіла» допомагає індивіду розпізнавати емоції іншого індивіда та певним чином будувати чи не будувати комунікацію. Візуальний прояв емоцій через міміку дістав назву «невербальна комунікація». Індивід навчається соціальним нормам невербальної комунікації не тільки через імітацію емоцій інших, а й через виховні інструкції.

З 2009 року в світі стрімко почав зростати інтерес до візуального дослідження прояву емоцій. Це пов'язано зі стартом серіалу «Обмани мене». Саме мас-медіа у наш час має широкий вплив на великі соціальні групи. У 2015 році Microsoft випустила програмне забезпечення, яке вміє зчитувати емоції з фотографій. Алгоритм вираховує співвідношення на знімку таких емоцій, як гнів, презирство, відраза, страх, щастя, спокій, печаль і здивування. Результати видаються в числовому форматі і можуть мати значення від нуля до одиниці. Цей алгоритм був представлений в пакеті Microsoft Cognitive Services. Такі емоційні і поведінкові технології являються перспективними в різних сферах, включаючи медичну. Тобто вже на даний час можна спостерігати, як емоційна сфера стає все більш популярною в широких масах.

За цими даними можна констатувати, що такі технологічні дослідження емоцій стану актуальними для створення розумних інтерфейсів розпізнавання людських емоцій. Програмне забезпечення дозволить визначати стан користувача в довільний момент часу за допомогою звичайної веб-камери. Це перспективна ніша, так як визначення емоцій людини може бути використано в комерційних цілях: від аналізу сприйняття відео- та аудіоконтенту до розслідування кримінальних справ. З іншого боку, це безмежні можливості розважальної індустрії. Наприклад, iPhone X оснащений технологією розпізнавання обличчя Face ID, яка не тільки розблоковує телефон, але й може створювати емодзі з мімікою особи. Колосальний внесок у розвиток ринку емоційних технологій внесла п'ятірка FAANG (Facebook, Apple, Amazon, Netflix, Google).

Підводячи підсумки, слід зазначити, що з точки зору соціології емоції розглядаються як дії, спрямовані на досягнення певних соціальних і культурних цілей. Саме це твердження і стає базисним для розвитку досліджень в рамках соціології емоцій. Проведені дослідження базуються на розробленій класиками, соціологами ХХ ст. та сучасними дослідниками теоретичній базі. В проаналізованих та зазначених вище дослідженнях, які були проведені в галузі соціології емоцій, представлені відносно нові способи фіксації ключових компонентів емоційних станів: їх значень, способів вираження та

лінгвістичних позначень. У своїх дослідженнях соціологи комбінують різні види спостереження, опитування, аналізу текстів, інтерв'ю, технологічні методи. Це дозволяє ґрунтовно дослідити емоції як соціологічну категорію.

Емоційна робота, або управління емоціями стає центральною темою багатьох досліджень: люди керують своїми почуттями відповідно до соціальних норм, які також можуть бути сконструйовані за допомогою емоцій. Емоційна робота відбувається також і між дослідниками та досліджуваними в ситуації інтерв'ю. Характерною рисою дослідження емоцій в західній традиції являється міждисциплінарний характер. Соціологічні дослідження емоцій використовуються в маркетингу, медицині, криміналістиці, а також у ХХІ ст. в технологізації. В рамках глобалізації та технологізації актуальними починаються ставати технологічні методи дослідження емоцій.

ФЕМІНІЗАЦІЯ ІГРОВОЇ ІНДУСТРІЇ: ФОРМИ ПРОЯВУ ГЕЙМЕРСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Ищенко Сергій Сергійович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Індустрія відеоігор тривалий час залишалася «закритою зоною» для чоловіків, в якій чоловіки-розробники створювали ігровий контент для чоловіків-геймерів, і сексуальна акцентуація була невід'ємною складовою частиною цього середовища. Перехід до нового постіндустріального суспільства, в якому гендерні ролі мають бути врівноваженими, визначив закономірні зміни й у закритому просторі відеоігор. Зараз жінки становлять майже половину геймерів, а, відповідно, вони мають право на появу рівної кількості жіночих персонажів в іграх, на адекватне їхнє зображення та різноманітні ролі, а не лише негативні. Сексизм у відеоіграх є, і це визнають не лише жінки, а й чоловіки-геймери, програмісти та очільники кіберіндустрії. Дехто вважає його об'єктивним явищем, що склалося історично, коли жінка має бути пасивною та беззахисною, а чоловік – сильним та фізично досконалим; дехто стверджує, що зображення жінок не лише в негативних образах повій, але й позитивних супергероїнь із досконалими пропорціями тіла є неправильним і стереотипним, а отже, проєктує спрощений погляд на дійсність.

До тих пір, поки не трапився #Геймергейт, який позначив собою кінець геймерської ідентичності: не в тому плані, що геймери перестали існувати, а в тому, що саме по собі поняття «геймер» стало включати в себе настільки широкі групи людей, що вже перестало бути категорією, до якої потрібно

¹ Науковий керівник: Гудзенко О.З., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

було бути спеціально включеним. #Геймергейт – збірна назва ланцюга скандалів, що мали місце в (переважно) англomовному інтернеті. #Геймергейт став одним з найгучніших скандалів в індустрії відеоігор: розпочавшись як конфлікт між ігровими журналістами та незадоволеними представниками ігрового співтовариства, скандал переріс у глобальну конфронтацію між консервативно налаштованими геймерами і феміністками.

#Геймергейт є хорошою стартовою точкою для опису проблем, які назрівали в ігровому співтоваристві вже довгі роки: в історії індустрії відеоігор є безліч менш гучних, але не менш скандальних епізодів, що стосуються феміністської критики медіума, вимог про більшу інклюзивності (як культури, так і спільноти) і так далі.

Назва #Геймергейт з'явилася в твіті актора Адама Болдуїна: воно було сформульовано за аналогією з Вотергейтом, одним з найбільших політичних скандалів у США. Стартом для скандалу послужили питання, пов'язані з журналістською етикою та корупцією в ігрозурі: на думку прихильників #Геймергейта, жінки використовують свою сексуальність для того, щоб маніпулювати ігровою індустрією [2].

#Геймергейт, якщо і став найбільшим за останнє десятиліття скандалом, точно був не першим. Наприклад, ще в 2012 році один інтернет-блогер створив гру, де потрібно було бити в обличчя ту ж Аніту Саркісян, яка тоді тільки збирала гроші на запуск Feminist Frequency через кікстартера (західну краудфандінгову платформу). Тоді вона теж отримувала загрози життю і здоров'ю. Раніше в тому ж 2012 році в ігровому співтоваристві розгорівся скандал під час обговорення сюжетного елемента останньої (на той момент) гри в серії Tomb Raider: за заявою одного з розробників, важливою подією в житті головної героїні серії Лари Крофт, яка зробила великий вплив на становлення її характеру, було сексуальне насильство. Все в тому ж 2012 році щорічна ігрова виставка E3 була розкритикована як простір, який ворожий для жінок і демонструє «незрілий» підхід до відеоігор. Дженніфер Хелпер, сценарист BioWare, яка працювала над кращими проектами студії Dragon Age і Star Wars: The Old Republic, отримала набір сексистських загроз: вона виступила з пропозицією зробити можливим в іграх пропускати битви точно також, як зараз багато з яких дозволяють пропускати сюжетні кат-сцени.

Перераховувати такі епізоди можна довго: але всі вони, в тій чи іншій мірі, остаточно окреслилися й загострилися в ході #Геймергейта, який у деякому сенсі об'єднав всі ці розрізнені в часі події в єдине ціле, об'єднане спільними смислами і наслідками.

Витоки #Геймергейта і багатьох інших скандалів подібного напрямку закладені в тих масштабних змінах, які проходили в ігровій індустрії. Вони стали причиною того, що великі розробники почали перевизначати свою цільову аудиторію, розширюючи її далеко за межі групи молодих білих чоловіків. Усі ці технологічні, економічні та соціальні трансформації оголили

ту центральну роль, яку відеоігри грають в самоідентифікаційних процесах багатьох ігрових фанатів.

Якщо раніше геймерами були в основному чоловіки, то тепер ситуація кардинальним чином змінилася. І дійсно, станом на 2014 рік 48% геймерів у світі – це саме жінки. У Великобританії в розпал геймергейту їх було 52%, хоча серед розробників ігор жінки досі в меншості – лише 12%, а це у свою чергу впливає на сюжет, графіку, опрацювання персонажів. До того ж зарплати жінок-програмісток на 10-20% нижчі, ніж у чоловіків [3].

Зараз демографія ігрового співтовариства розширюється: коли мова йде про кількість гравців-жінок, найчастіше згадуються дві обставини. Перше – це проникнення ігор з простору, куди потрібно було спеціально «проникати», прикладати зусилля, щоб потрапити, купувати спеціальне обладнання, в простір повсякденності. Зараз як ігри, так і найрізноманітніший набір пристроїв для гри доступні кожному. Друге – це (пов'язане і виростає з першого) зміна не тільки технологій, але і геймплея, ряду доступних ігрових механік. Так, наприклад, ігри для мобільних пристроїв ще більше закріпили процес гри, ігровий досвід і, як наслідок, геймплей, в абсолютно звичайні епізоди повсякденного життя.

Інші, можливо, навіть більш глибокі зміни, що відбулися з індустрією відеоігор, можна також зв'язати з розширенням поняття «геймер», гравця, з включенням у геймерську ідентичність все більшої кількості пунктів. Причому ці зміни найчастіше зв'язуються ні з чим іншим, як з розширенням простору відеоігор (а не тільки ідентичності). Так, традиційно дуже гендерно-орієнтований простір консольних ігор почав розширюватися, коли збільшилось коло граючих в них людей: почали з'являтися ігри, де в основі ігрової механіки лежать руху і жести, і більш сучасні ігри з використанням Кінект-технологій. Розширення цього простору, яке стало включати в себе все більше і більше груп потенційних гравців, відбувалося як за рахунок невеликих проектів і інді-ігор (наприклад, Journey або Costume Quest), так і через гри ААА-класу, таких як Mass Effect, Dragon Age і Final Fantasy [1].

Література:

1. Как гендерные стереотипы меняют видеоигры. URL: <http://www.furfur.me/furfur/culture/culture/177295-gendernye-stereotipy-v-videoigrah>.
2. Рязанов С. Геймергейт: что стало причиной крупнейшего скандала в индустрии видеоигр. URL: <http://www.furfur.me/furfur/culture/culture/177421-gamergate>.
3. Татаркова Д. Почему в видеоиграх так много сексизма и что с этим делать. URL: <https://www.wonderzine.com/wonderzine/entertainment/games/202433-sexism-lies-and-video-games>.

ВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ СЕКСУАЛІЗАЦІЇ ГЕРОЇВ МУЛЬТФІЛЬМІВ

Калінчук Олена Андріївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Сьогодні вся продукція візуальної культури ХХІ ст. просякнута образами, що сексуалізуються, починаючи від реклами в соціальних мережах, на телебаченні та на рекламних біл-бордах і закінчуючи дитячою мультиплікацією. Так, сучасні мультфільми, які зазвичай асоціюються з дитячою аудиторією, часто мають недитячі за суттю картинку, сюжет, а інколи гумор. Найчастіше певну еротичність картині дає зображення саме героїв у них, отже, існують певні візуальні прийоми зображення цих персонажів, які відсилають нас до певного контексту.

Так, ми зробили візуальний контент, в якому провели аналіз двадцяти сайтів по пошуку кіно продуктів. Таким чином, нами був виведений рейтинг 15 найпопулярніших мультфільмів та мультсеріалів станом на 2020 рік. Серед мульт-продуктів, що потрапили у вибірку, були такі, як «Замок мандрівник»; «Таємниця Коко»; «Твоє ім'я»; «Жах перед Різдвом»; «Зошит смерті»; «Наруто»; «Красуня і Чудовисько»; «Труп нареченої» та ін. Контент-аналіз дозволив нам виявити засоби, за допомогою яких сексуалізують героїв мультфільмів. Так, до першого засобу відноситься позиція камери при появі персонажа. Жіночий персонаж камера охоплює знизу і повільно піднімається угору, загострюючи увагу на певних частинах тіла, іноді зупиняється на них. Чоловічі персонажі камера не «обіймає» повільним ракурсом з ніг до голови, як жіночі. Вони, не має значення, підкачані чи ні, зазвичай з'являються в кадрі одним повним ракурсом, без загострення уваги на будь-яких частинах тіла.

Наступний засіб, який ми виділили, був акцент на груди. Акцент на груди є як у чоловічих персонажів, так і у жіночих. Однак підноситься він по-різному. Так, жінка з яскраво вираженими великими грудьми з'являється в кадрі злегка підстрибуючи, створюється ефект «пружини», завдяки якому акцент йде в зону декольте, яка знаходиться в русі на момент появи героїні («Зошит смерті», «Наруто», «Красуня та Чудовисько», «Твоє ім'я»). І що більш важливо, в таких епізодах обличчя вже йде після інших частин тіла. У чоловічих персонажів, що володіють ідеальною фігурою, яка передбачає м'язи, також акцент йде на груди, тільки з іншим посилом. Ми частіше бачимо область від голови до поясу, де найбільша частина – це грудна клітка

¹ Науковий керівник: Демичева А.В., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

і кубики преса (на них роблять акцент, якщо відкритий живіт) в таких епізодах ноги персонажа рідше з'являються в кадрі.

Третій засіб – латентна сексуалізація, вона відноситься до персонажів, які по своїй натурі є або ніби скромні за характером, або потайливі за темпераментом. Яскравим прикладом тут виступають героїні, які спочатку виглядають скромними і носять досить закритий одяг, проте мають яскраво виражені форми, які виділяються лише в деяких моментах. Наприклад, до певного епізоду героїня носила вільний одяг і ніхто не бачив її справжню фігуру, а потім вона постає перед глядачем, скажімо, в обтягуючому трико для бойових мистецтв і з цього моменту іноді з'являється в такому незвичайному для себе образі, що навпаки сильніше притягує і приваблює («Щоденник майбутнього», «Зошит смерті» та ін.).

Для чоловічих персонажів латентна сексуальність також не є рідкістю, проте найчастіше використовується після певного періоду, наприклад пройшовши стадію ініціації, переходу на нову дорослу щабель. У певний вік персонаж починає набувати більш мужні риси за рахунок більш відкритого одягу і, таким чином, перед глядачем спочатку «сірий» і непримітний персонаж постає в сексуалізованому образі, що привертає до нього більше уваги. Так, ми виявили, що на найбільшому фанатському сайті, де публікують новели і фанфікшени, такі персонажі, з певного моменту, починають займати лідируючі позиції в категоріях «16+» та «18+», при чому до цього вони не були лідерами в жодних інших. Так, до розкриття їх істинної тілесності вони рідше ставали героями фанатських оповідань, але після їх популярності і, відповідно, сексуальна об'єктивація зростає.

Четвертий засіб ми назвали «мінімум одягу». Даний принцип використовується в різних жанрах, проте мета у нього одна – привернути увагу за допомогою об'єктивації. Найбільш яскравим прикладом тут виступають супергерої або спецагенти жіночої статі, а також просто персонажі, що володіють надздібностями. Для чоловічих персонажів цей формат є не таким поширеним, як для жіночих, як приклад героїня мультсеріалу «Наруто» – Іно, Аріель – «Русалочка», Кірігакуре Сюра – «Синій Екзорцист», Джулія – «Важкий метал» та ін. Окремим засобом можна виділити зображення мультиплікаційних персонажів в оголеному вигляді. Нами було зафіксовано, що такі персонажі в кадрі з'являються в контекстах еротично комедійного формату або зображення банних процедур. Тут превалюють такі типи презентації, як закритість найбільш зухвалих місць хмарами – ноги відкриті від коліна, а також при поданні персонажа в контексті банних процедур найчастіше герої з'являється або в рушнику, або в розпливчастому тумані пара.

Таким чином, візуальна репрезентація персонажів у мультфільмах також, як і в інших візуальних продуктах, на сьогоднішній день нав'язує своєму глядачеві надмірно сексуальний образ, який не просто презентується, а й заохочується і виставляється на передній план як привабливий. Сексуа-

льна об'єктивація героїв у мультиплікаційних продуктах найчастіше відбувається за допомогою чотирьох візуальних засобів, серед яких ми виявили акцент на певних частинах тіла, позиція камери при появі персонажа, латентна сексуальність та певна оголеність персонажів.

Література:

1. Тихонова В.А. Массовая культура: к вопросу о сущности понятия. *Вестник МГУКИ*. 2013. № 5. С. 19-22.
2. Макклауд С. Понимание комикса. URL: <https://comicbooks.world/read-scott-mccloud-understanding-comics/> (дата звернення: 06.11.2020).

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ АРАНЖУВАННЯ МЕТАФОРИ «СУСПІЛЬСТВО ВРАЖЕННЯ» В СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Камалова Владислава Вадимівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Поняттю «сучасність» дано безліч, на наш погляд, достатньо метафоричних визначень, як от: «постмодерн», «інформаційне суспільство», «суспільство достатку», «постіндустріальне суспільство», «плинна сучасність» і т.д. Все розмаїття визначень і стратегій концептуалізації сучасного суспільства в решті решт зводиться до констатації того факту, що відбувається кардинальна зміна як символічного універсуму, так і тактичних маневрів (ре)презентації високостатусних агентів соціальної гри. В епоху, коли вже соціологи мало «говорять» про первинні потреби, в поле інтелектуальної дискусії потрапляють так звані «вищі потреби» (що цілком природно, адже ми говоримо про розповсюдження в сучасному соціумі цінностей «нового індивідуалізму») – самоповаги, самоствердження і самовизначення, і тому, знаковий і спрямований на задоволення власного «єго» характер споживання стає все більш значущим [2, с. 66].

У суспільстві ХХІ ст. споживається все, що пов'язане з емоційним сприйняттям світу людиною. Суспільство вражень явно, або можливо дещо завуальовано маніфестує емоційну ейфорію від процесу споживання. Тобто, ми маємо на увазі, що товар оцінюється по тій вигоді, яку він надає споживачу, і за тими емоціями, які супроводжують процес споживання. Між тим, сьогодні, ми з повним правом можемо констатувати, що і послуги поступово відходять на другий план, поступаючись місцем «виробництву» вражень. Дійсно, просто споживати товари в постіндустріальному суспільстві стає не так вже й цікаво. Постмодерн пропонує нам нову логіку споживання, яке більшою мірою орієнтується на ідеї, що лежать в основі виробництва будь-якого товару, на змістовне оформлення товару, на враження, які формує цей товар.

За словами шведського мислителя Ролфа Йенсена, в футурологічній проекції на зміну нинішній епосі інформації прийде інша ера, яку номінують

«суспільством мрії» [5]. Творець цієї концепції вважає, що в майбутньому людям стануть життєво важливі емоційні стимули, тому суспільство вже не захоче споживати просто товар або просто послугу, а буде прагнути придбати якесь матеріальне втілення міфу. Споживач платить за приєднані до товару «гуманітарні» цінності, які створюються в процесі міфодизайну. У цьому контексті дослідники вже зараз пропонують компаніям стати «режисерами вражень», а клієнтам – «глядачами» або «гостями» [2, с. 85]. Адже саме емоційна прив'язаність до товару, здивування і захоплення запам'ятовуються споживачем.

Соціокультурна сутність «вражень» полягає в придбанні знаків соціальної реальності, симулякрів (Ж. Бодрийяр) [1]. Знаковий, а не матеріальний характер споживання в «суспільстві вражень» породжує нескінченність споживання як процесу маніпулювання знаками. Таким чином, метою реклами і пропозиції як такого в більш загальному вигляді стає необхідність продавати не той чи інший товар, а щось більш фундаментальне, певний стиль життя, світобудову [4, с. 38].

У процесі споживання ми маємо справу з речами, що інтерпретуються суспільством як знаки суспільних цінностей. Однією з провідних цінностей суспільства споживання стала кайнерастія – потяг до нового. Кайнерастія становить стрижневу сутність людини, без цього потягу було б неможливо його розвиток і функціонування культури. За словами З. Баумана, для стимулювання вражень у людини штучно формується потреба новизни і втечі від того, що представляється застарілим. Людина повинна перебувати в постійному русі від старого до нового [3, с. 67]. Окрім прагнення нового, значущою цінністю в суспільстві споживання стало задоволення, що дозволяє дослідникам називати сучасну культуру гедоністичною. Під впливом масової культури і реклами, яка обіцяє «солодке життя» і «райську насолоду» за «доступну ціну», задоволення перетворилося в соціокультурний імператив. Іншою важливою цінністю, яку декларує сучасне суспільство, є свобода. Для сучасної людини, в якій є чимало бажань, свобода зводиться до їх задоволення. Виходячи з цього, можна сказати, що сформувався цінності суспільства вражень та споживання, які привели до появи людини, зосередженого на собі, своїх відчуттях і своєму благополуччю, людини мало задатної на самопожертву і самообмеження [2, с. 69].

Таким чином, підсумовуючи, зазначимо, що зміна споживчої орієнтації з зовнішньої (утилітарної) на емоційну внутрішню дозволяє говорити про кардинальну зміну культурних, соціальних і економічних аспектів сучасного суспільства. В рамках постмодерністської теорії сучасне суспільство набуває характерного концептуального аранжування як «суспільство вражень», в якому важливе значення приділене саме символічному споживанню. Провідна роль в цій системі належить таким цінностям, як новизна, індивідуальність, свобода і задоволення. Самі по собі ці цінності не нові,

новим є їх змістовне наповнення, яке при найближчому розгляді виявляється ілюзією, яка приховує відсутність змістовної новизни і творчого потенціалу, відчуження людини від творення своєї індивідуальності, спотвореного розуміння принципу свободи і агедонія, що є уособленням «колективної депресії сучасності».

Література:

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляции. К.: Постум, 2015. 240 с.
2. Ермилова Д.В., Сесёлкин А.И. Экономика впечатлений и туризм в обществе мечты. *Экономика: проблемы, решения и перспективы*. 2015. С. 85-89.
3. Жадан В.Б. До проблеми цінностей суспільства споживання. *Гуманітарний часопис*. 2016. № 1. С. 66-72.
4. Кравец А.С., Тихонова И.Ю. От услуги к впечатлениям в постиндустриальном обществе. *Научные доклады*. 2018. С. 37-48.
5. Ролф Йенсен. Общество мечты. Санкт-Петербург: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2008.

МІЖКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПОЗА НАВЧАННЯМ

Камара Альфа М'Мах, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Соціокультурні зміни неминуче призводять до зростання ролі соціальної адаптації та формування адекватної системи відносин із соціальними агентами, процесів інтеграції особистості у соціальні групи. Соціальна адаптація – один із головних процесів, що відбувається в житті людини під час розвитку її здібностей, засвоєння етичних принципів, становлення знань, умінь, навичок, формування власних ціннісних орієнтирів для побудови ефективної поведінкової стратегії життєдіяльності загалом і в різних життєвих ситуаціях зокрема.

Концепція соціальної адаптації тісно пов'язана з теорією соціальної інтеграції. Адже, адаптація описує механізми, за допомогою яких людина стає придатною належати до певної соціальної групи. Адаптація підкреслює зміни в особистості, які є умовою інтеграції.

Багато досліджень соціальної психології зосередилися на явищі адаптації особистості до умов суспільства. Згідно з цим здається очевидним, що для того, щоб бути прийнятним в соціальну спільноту, людина повинна певною мірою ділитися цінностями, думками і ставленням з групою. Що стосується ймовірності того, що людина прийме ці значення, то це залежить від декількох умов. По-перше, думки і ставлення групи не повинні суперечити

¹ Науковий керівник: Гудзенко О.В., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

думкам і ставленню, які має людина, тому що вони дозволяють їм підтвердити своє членство в інших групах. По-друге, необхідно, щоб думки і ставлення групи не суперечили глибокому ставленню особистості, тим самим надаючи виклик системі цінностей, пов'язаних з особистістю або характером особистості.

Під соціальною адаптацією ми розуміємо соціальний процес, під час якого індивід входить у усталену систему соціальних відносин, в тому числі в умовах конкретної країни, міста, культури. Під час цього процесу відбувається визнання та прийняття індивідом / групою основних цінностей нового середовища при визнанні певних цінностей особистості / групи новим соціальним середовищем. Тому механізми подолання, розроблені людиною під час цього процесу як основи поведінки та навчальної діяльності, включають як адаптивний компонент, так і компонент асиміляції.

Думки і ставлення людини залежать від об'єктивної реальності. Це не, строго кажучи, питання соціального впливу, а складний механізм, за допомогою якого суб'єкт обирає між об'єктивною реальністю і соціальною реальністю, які складають думки оточуючих. Така відповідність обумовлена тим, що незгода з групою являє собою певну психологічну вартість і, в крайньому випадку, певний ризик відмови. Соціальна асиміляція – це процес, за допомогою якого група осіб, як правило, «меншість» переходить в нову, більш широку соціальну основу, будь то більша група, регіон або ціле суспільство. Це змушує нас аналізувати механізм подолання новачків та їх соціальну обізнаність, а також їх інтеграцію в нові інституції.

Залежно від ставлення іноземних студентів до навчання, динаміки та результатів навчання, участі у соціальному житті та статусу в колективі, соціологи розрізняють високий, середній та високий рівні адаптації. Зазвичай ці рівні вважаються трьома формами адаптації. Високий рівень адаптації передбачає позитивне ставлення студентів до навчання, повагу до освітніх вимог, самостійну розумову діяльність. Різниця між середнім рівнем адаптації та високим рівнем полягає в тому, що розумова діяльність здійснюється під зовнішнім контролем дорослого. Низький рівень адаптації відрізняється від перших двох байдужим ставленням до навчання, пригніченим настроєм, скаргами на погане самопочуття, недостатньою самостійною розумовою діяльністю. Ці труднощі, безумовно, є ознаками дезадаптації у сфері освіти та соціальної сфери.

Соціально значущими критеріями (показниками) адаптації іноземних студентів в українському суспільстві для тривалого навчального перебування є такі:

- 1) здатність адаптуватися до навчальної діяльності;
- 2) здатність досягати результатів у навчанні та самодисципліні;
- 3) соціальна активність у навчальному та соціальному житті;
- 4) здатність оптимістично оцінювати життя;
- 5) здатність зберігати емоційну стійкість;

б) здатність правильно оцінювати власну позицію в системі офіційних та неформальних відносин;

7) здатність проявляти ініціативу у своїй поведінці, прагнення до лідерства та успіху.

Чи можемо ми застосувати ці показники до випадку наших африканських, індійських, китайських, близькосхідних студентів у ДНУ? Чи ми не збираємось виявляти інші контекстуальні фактори, інші типи труднощів та інші стратегії адаптації (чи ні), реалізовані цими студентами, зі значними змінами між ними з огляду на їх географічне походження, вікова група, стать та інші параметри. З огляду на наші цілі дослідження, ми обрали збір, обробку та інтерпретацію як кількісних, так і якісних даних. Для операціоналізації нашого дослідження ми використали техніку випадкової вибірки. Не маючи можливості взяти інтерв'ю у всіх студентів з Африки, Китаю, Індії та Близького Сходу, які вступили до Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, ми випадковим чином відібрали 88 іноземних студентів, які залишились в Україні, зокрема у Дніпропетровській області, і навчалися у ДНУ. Було опитано 53 респондента, проведено глибоке інтерв'ю з 25 інформантами.

ОСВІТНЯ НЕРІВНІСТЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ФОРМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ПРОЯВУ

Кілімченко Денис Сергійович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Одним із важливіших інституційних утворень в процесі відтворення суспільства завжди був інститут освіти. Без винятку це стосується і сучасного стану соціальної системи в глобальному масштабі. Однак функція відтворення не єдина. Як формальний інститут освіта виконує ще одну функцію – диференціацію статусних позицій в соціальному просторі. Споконвіків показник освіченості був ключовим фактором соціальної нерівності. До, відносно, недавнього часу сам факт наявності формальної освіти вважався одним із критеріїв соціальної диференціації. З ростом рівня освіченості населення цей критерій істотно змінюється. Для сучасності важливим стає не тільки факт наявності освіти, а передусім її якість і престижність закладу надання освітніх послуг. Безсумнівно, це зумовило новий рівень нерівності в рамках самої системи освіти. Це і наявність ієрархії наукових статусів, і нерівність освітніх організацій в межах країни та в глобальному масштабі, і нерівність між представниками одного наукового статусу. Так, наприклад,

¹ Науковий керівник: Гудзенко О.В., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

нерівність за критерієм престижу ЗВО між студентами однієї спеціальності та курсу в великому та малому місті в країні.

В умовах освітньої кризи в Україні, зумовленої надлишком спеціалістів з вищою освітою, кількісною нерівністю фахівців різних спеціальностей, корупцією, неефективним фінансуванням, недоступністю освіти для певних груп – тема освітньої нерівності стає досить актуальною. Саме тому, будь-які суттєві перетворення в механізмі надання формальної освіти призводять до структурних змін на ринку праці, до зрушень в професійній структурі суспільства і до створення нових моделей освітньої нерівності.

Одна з найбільш чітко сформульованих концепцій системи освіти і її функціонування була висунута П. Бурдье, визнаним вченим соціології освіти. У своїх дослідженнях П. Бурдье акцентує роль освіти як центрального механізму соціально-економічного та культурного відтворення суспільства. Дана перспектива аналізу була позначена ще в класичному соціологічному теоретизуванні. Так, наприклад в концепції запропонованій Е. Дюркгеймом, підкреслюється роль системи освіти в культурному відтворенні. Основоположник історичного матеріалізму К. Маркс також приділяв значну увагу дослідженню змісту і функцій освіти як механізму відтворення капіталістичної системи з класовою структурою суспільства. Надалі вивчення освіти як механізму соціального відтворення було продовжено Л. Альтюссером, а також американськими соціологами С. Боулсом і Г. Джінтісом. Значення системи освіти для соціального відтворення суспільства є основною темою однієї із монографій Бурдье – «Відтворення: елементи теорії системи освіти», створеної в співавторстві з Ж.-К. Пассероном (1970 р.) [1].

Про нерівність в системі освіти і освіту як критерій диференціації говорили багато відомих соціологів. Так, Е. Гуссерль, німецький філософ ХХ ст. вважає освіту механізмом класоутворення. Він досліджує процес зародження нової верстви філософів в Стародавній Греції як прообразу професійних вчених. Ведучи розмову про зміни давно минулих років, Гуссерль змодельював ситуацію, що веде до принципово нового структурування інформаційного суспільства. У судженнях Гуссерля важливі дві соціологічні закономірності, точно схоплені ним. З одного боку, новий тип усупільнення виникає на основі нового типу діяльності: змінюється економічна сфера суспільства. З іншого боку, шляхом навчання і наслідування створена страта зростає і зміцнюється: змінюється соціальна сфера суспільства. Сьогодні на основі формаційного підходу до історії теоретично доведено, що класи – історично тимчасове, скороминуще явище. Класове суспільство з його антагонізмом з'являється внаслідок недопущення частини суспільства до власності на засоби виробництва, яке стало можливим при відділенні розумової праці від фізичної. Системним джерелом такого недопущення є те, що розумова праця стає наслідком обов'язкового набуття спеціальної формальної освіти. Чим більш поляризоване суспільство, тим більш очевидна обмежувальна роль освіти для тих, хто її не в силах придбати. Багато представників

молоді, сприймаючи статус освіти в якості гарантії прилучення до неробства, виявляються заручниками поверхневої, але дуже поширеної ідеї про те, що головним призначенням отриманої освіти є професійні навички і вміння в певній галузі. На сучасному етапі в суспільстві набирає силу протиріччя між реальною освіченістю і її симулякром. Йдеться про освіту, що реалізує диференційну функцію в ставленні до актора інформаційного суспільства. Наростають суперечності між реальною освіченістю (наявність професійного знання) і формальним підтвердженням освіти (наявність диплому). Менш дослідженими, однак не менш нагальними є проблеми неформальної престижної нерівності в самій системі освіти і кількісній невідповідності запитів ринку праці і фахових спеціалістів.

В Україні найбільш видима нестача фахівців технічної сфери. За професійними групами, серед зареєстрованих безробітних переважають працівники сфери торгівлі та послуг (17%); вищі державні службовці, керівники (17%); представники найпростіших професій (13%); робітники з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (12%). За видами економічної діяльності, більшість вакансій налічується на підприємствах переробної промисловості (22%), у сфері торгівлі (16%), на транспорті (9%) та в освіті (9%). Найбільший попит роботодавців спостерігається на кваліфікованих робітників з інструментом (23%), а також на робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (22%) [2].

Ці питання можна вважати одними із ключових для соціології освіти, і для всієї соціології зокрема, оскільки з цього випливають питання більш загальні. Крім сьогодні ці явища неодмінно матимуть вплив в майбутньому технологічно диференційованому суспільстві. Саме тому дослідження цієї сфери необхідно актуалізувати і на теоретичному, і на практичному рівнях.

Література:

1. Бурдьє П., Пассрон Ж.-К. Воспроизводство: элементы теории системы образования / пер. с фр. Н.А. Шматко. М.: Просвещение. 2007. 267 с.
2. Як змінився ринок праці в Україні. *Роботодавець*.org.ua. URL: <https://robotodavets.org.ua/2018/12/12/yak-zminyvsvya-rynok-pratsi-v-ukrayini.html> (дата звернення 05.12.2020)

COVID-19 ТА МАСОВА СВІДОМІСТЬ

Ключник Руслан Максимович, кандидат політичних наук, доцент кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро).

Пандемія COVID-19 стала глобальним стресом для всього світу: вона спричинила наслідки технологічного, політичного, економічного, культурного, соціального та психологічного характеру. Одним з мейнстрімів пандемії стало соціальне дистанціювання – один з ключових елементів «нової нормальності». Були не лише скасовані концерти та інші заходи, пов'язані з масовими скупченнями людей. Соціальне дистанціювання вперше прийшло

в глобальному масштабі в освіту та бізнес. Про глобальний збій у навчанні повідомила, зокрема, організація «Save the Children» [1].

У повсякденній практиці більшої частини людей відбулися зміни: стало звичним носити засоби індивідуального захисту (маски та рукавички), обробляти руки та поверхні антисептиком, тримати дистанцію в громадських місцях, уникати великих компаній, відмовлятися від вечірок та вимірювати температуру тіла. Спілкування через засоби інтернет-зв'язку витіснило очні зустрічі та наради: так часто працюють заклади вищої освіти, органи державної влади та місцевого самоврядування, а також різноманітні фірми. Така поведінка стала конвенційною (соціально бажаною) та заохочувалася політичними лідерами.

Слід сказати, що ця пандемія – чи не найперша, яку людство спостерігає в режимі реального часу, відслідковуючи кожну подію та маючи змогу висловлювати свою думку в соціальних мережах. Така ситуація призвела до появи цілих течій «ковід-дисидентів» та «ковідіотів» (слово «Covidiot» стало одним з неологізмів 2020 року). Наявність у цих людей доступу до Інтернету зумовило появу та поширення низки конспірологічних «теорій». Так, деякі користувачі соціальних мереж заявляли про зв'язок пандемії з китайською (американською, російською, ізраїльською) біологічною зброєю. Інші встановлювали «зв'язок» між вишками 5G та захворюваністю на вірусну хворобу (у Великій Британії вандалами – прихильниками цієї версії було пошкоджено чимало вишок). Антиглобалісти звинувачували у пандемії «світовий уряд» та навіть особисто Б. Гейтса, який буцімто планував використати паніку серед населення для «чіпування» та контролю над людьми.

Очевидно, що жодна з цих «теорій» не могла отримати наукового підтвердження. А ідея щодо тотального «чіпування», «відслідковування» тощо не витримує критики навіть з точки зору побутового мислення. Адже переважна більшість тих, хто висловлював такі думки, із задоволенням ділиться з усім світом через соціальні мережі подробицями свого життя: місцем роботи, родинними зв'язками, стосунками з друзями, вподобаннями та інтересами, способами відпочинку, споживацькими перевагами, підкріплюючи все вищезазначене фотографіями та відеозаписами. За таких умов майже про кожного користувача соціальних мереж вже є достатньо інформації, щоб використати її з маніпулятивною метою.

В умовах «постправди» інформація (у тому числі й стосовно пандемії) розповсюджується надто швидко й у великих обсягах. Інформації стає більше щосекундно – причому різними мовами. Зрозуміти її без спеціальних знань надто важко, а фахівцем з усіх наук бути неможливо. Тому більшу частину інформації люди сприймають на віру. А оскільки інформації багато, і часто різні лідери думок суперечать один одному, то кожен обирає для себе ту «теорію», яка комфортніша та зрозуміліша. Відтак, будь-яка конспірологічна версія, викладена з певною внутрішньою логікою, сприймається широкими масами. А якщо людина обрала для себе певну версію, то, заходячи

в Інтернет, вона шукає підтвердження саме цієї версії, і знаходить ці докази, оскільки вони є розробленими та «чекають» саме на свого споживача.

Окремі люди (у тому числі, громадяни нашої країни) відмовлялися визнавати небезпеку і намагалися продовжувати звичний спосіб життя, свідомо порушуючи карантинні обмеження. Наприкінці березня 2020 р. у мережі поширилися відеозаписи промов мерів італійських міст: вони закликали мешканців залишатися вдома. Українські політичні діячі також намагалися переконувати громадян, але, на жаль, рівень відповідальності залишився досить низьким. На нашу думку, це пов'язано з нігілізмом та навіть антисоціальною позицією значної кількості людей. Так, влітку 2020 р. група громадян України вилетіла до Греції з метою відпочинку, хоча грецька сторона дозволила лише ділові візити. А після затримання та депортації українців у соціальних мережах з'явилися заклики про допомогу цим громадянам, які фактично вчинили злочин, незаконно перетнувши кордон Греції.

Пересічний українець не був готовим до «нової нормальності». Деякі підприємці продовжували продаж товарів та надання послуг, незважаючи на заборону, інші громадяни відвідували парки, спортивні майданчики, культові споруди. Бажання отримати прибуток чи задовольнити власні матеріальні потреби часто виявлялося сильнішим за почуття відповідальності за свої дії. Політичні діячі місцевого рівня використовували «антикарантинні» настрої українців для отримання голосів на виборах: звинувачували центральну владу у зловживаннях, самовільно скасовували карантинні обмеження, влаштовували масові заходи.

Українські психологи О. Дроздов та М. Дроздова провели в березні 2020 р. дослідження щодо відбиття пандемії в масовій свідомості. Серед причин поширення коронавірусу у світі, на думку респондентів, були винні: люди та їхні негативні риси, зокрема, легковажність та нехтування самоізоляцією (так вважали 32% чоловіків та 33% жінок), сама природа (13% чоловіків та жінок), Китай (12% чоловіків та жінок), влада та політика (9% чоловіків та 8% жінок). Цікаво, що серед винних у поширенні хвороби на території України респонденти називали (у порядку спадання): людей та їх негативні риси, владу та політику, туристів (мігрантів), природу [2, с. 136].

Пандемія наразі триває, а це означає, що нових версій, думок та конспірологічних теорій навколо неї ставатиме дедалі більше. Але це не скасовує реальної небезпеки, яка загрожує всім нам.

Література:

1. Впервые в истории произошел общемировой перерыв в учебе. *Корреспондент*. URL: <https://korrespondent.net/world/4251318-vpervyye-v-ystoryy-proyzoshel-obshchemyrovoy-pereryv-v-uchebe>.
2. Дроздов О.Ю., Дроздова М.А. Деякі тенденції масової свідомості українців в умовах пандемії коронавірусу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. Вип. 3. С. 130-138.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНІЙ МАС-МЕДІЇ

Легеня Владислава Олексіївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Відомим є вислів про те, що засоби масової інформації є «четвертою гілкою влади» на рівні з законодавчою, виконавчою і судовою, адже саме вони володіють доступом до інформації, часто виступають її першоджерелом і ретранслятором. Засоби масової інформації нав'язують певні правила прочитання соціальних відносин, що відповідають чинному порядку.

Інститут ЗМІ є одним з найважливіших елементів соціальної організації будь-якого сучасного суспільства. Від ефективності його функціонування залежать практично всі основні сфери життєдіяльності: і соціальна сфера, і культура, і економіка, і політика. Люди звикли вважати, що ЗМІ слугують нам для відображення реалій навколишнього світу. Але в сучасності, медійні джерела вирізняються вибірковістю інтерпретацій того чи іншого явища, кожне видання зазвичай має власну риторику висвітлювання світових подій. Тому журналістський штат певної мультимедійної групи повинен дотримуватись тієї ідеологічної матриці, яка культивується адміністрацією медійного закладу. На додачу до цього, реклама переконує населення про наявність деяких прихованих потреб і бажань, про які люди не підозрювали раніше. З цієї точки зору, роль мас-медіа не зводиться до точного віддзеркалення подій, які відбуваються навколо нас. Медіа, скоріше, конструюють дійсність, яка потім стає реальністю для споживача.

Таким чином, ні для кого не є секретом те, що саме ЗМІ через специфічні механізми своєї діяльності насичують нейтральну за своїм характером інформацію певним підтекстом, що може мати руйнівну силу. В своїй діяльності ЗМІ оперують сталими соціальними уявленнями, мовленнєвими зворотами, механізмами стигматизації і стереотипізації. А, отже, виникає гостра потреба у дослідженні цього механізму впливу засобів інформування на суспільну свідомість, адже нав'язаний сумбур в думках, емоційний стан, змушує людей бути нелогічними, не послідовними, створює умови, за яких людина починає вагаться у існуючих істинах.

Крізь призму стереотипів сприймаються реальні предмети, відношення, події, та діючі особистості. Без стереотипів, звичайно не можливо, вони потрібні людині для сприйняття та мислення тому, що володіють стійкістю і дають можливість сприймати та оцінювати ситуації швидко, але мо-

¹ Науковий керівник: Бойко В.А., кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

жуть бути вивчені і виявлені як мішень для маніпуляції. Тому ми зупинимось на цьому питанні докладніше.

У сучасному світі, формою, через яку стереотипи транслюються найбільше є засоби масової інформації – література, телебачення, фільми, газети, журнали, тощо. Репрезентовані стереотипи купуються, продаються та поділяються мільйонами людей. Таким чином, мас-медіа стають найбільшим колективним сховищем групових стереотипних уявлень. Багато науковців використовували кількісні методи дослідження задля опису тих стереотипів, що маніфестуються у різноманітних типах медіа-ресурсів: телевізійних шоу, рекламах і навіть у шкільних підручниках. Хоча ці вивчення стосуються переважно якісних описових практик кодування проаналізованого контенту, такі схеми вимірювання також можливі для гіпотезно-тестувального контексту.

Згідно дослідження, проведеного В. Слінчук, одним з найпоширеніших стереотипів, які транслюються засобами масової інформації, є образ жінки-берегині, хранительки домашнього вогнища, який характеризує призначення жінки у переважно приватній сфері, а також образ чоловіка-годувальника сім'ї. Про це свідчать, зокрема, такі фрагменти статей: «Дружина – домашня господиня, мати, хранителька вогнища»; «Жінці самою природою приділялася роль лагідної ягниці, терплячої хранительки домашнього вогнища»; «Дружина – хранителька цього вогнища, вона заспокоїть, приголубить, до неї повернешся після роботи, а вона, уся в чеканні й радості, відразу побіжить вас чим-небудь смачненьким годувати»; «Чоловік захищає свій світ у відкритому бою, на полі битви»; «Чоловік перебирає на себе максимум абстрактних лицарських функцій, що пов'язані з великим ступенем ризику – він годувальник, мисливець, захисник, воїн».

Зараз вже образи жінок та чоловіків представлені засобами масової інформації здебільшого багатогранними, комплексними, які не обмежуються стислим переліком рис характеру, що приписуються тому чи іншому стереотипу. Такі соціально значущі характеристики, як упевненість, честолобство, професійність, рішучість, розум, самостійність, сміливість, спритність, інтелектуальність, кмітливість, компетентність так само часто застосовуються в пресі для характеристики жінок, як і для чоловіків. При висвітлення в ЗМІ жіночого образу, увага звертається переважно на характеристики, які вважаються традиційно притаманними більшою мірою жінкам, ніж чоловікам: дбайливість, емоційність, енергійність, заповзятливість, врода, м'якість, наполегливість, ніжність, пасивність, покірність, поступливість, привабливість, терпимість, чуйність тощо. Специфіка висвітлення ролі чоловіків у суспільстві полягає в тому, що їхні провідні характеристики зорієнтовані на соціально-економічну сферу: багатство, змагання, логічність, самовпевненість, споглядальність.

Найбільш помітною гендерної диспропорцією є те, що на екрані ми ба-

чимо набагато менше жінок, ніж чоловіків. В українських медіа жінок значно рідше, ніж чоловіків, запрошують як експертів, рідше вони стають і героїнями публікацій, а теми, де найчастіше фігурують жінки, здебільшого не стосуються суспільного життя та професійної діяльності, тобто це таблоїдні теми. Крім цього, через візуальні засоби утверджується стереотип суспільного образу – це чоловік зрілого віку і молода жінка, натомість старші люди взагалі мало цікавлять медіа, списуються з рахунку. А це все впливає на те, як ми бачимо своє життя, як цінуємо людей обох статей, як будуємо стосунки у соціумі, як реалізуємо здібності.

Чоловіки частіше з'являються у серйозних новинах та є головними героями значної частини газетних та журнальних повідомлень частіше за жінок. Тому «невидимість» жінок на сторінках ЗМІ, що повідомляють про події політичного та економічного життя країни, має цілком природне пояснення, оскільки переважну більшість політичних та економічних діячів становлять чоловіки, і тому кількість повідомлень про жінок є лише пропорційною їхній кількості в органах влади та на керуючих посадах.

Реклама, як невід'ємний складник засобів масової інформації, є одним із найдієвіших агентів гендерної соціалізації. Вона відіграє важливу роль у трансляції та формуванні гендерних стереотипів і гендерної ідентичності. Реклама виконує не лише інформаційну функцію, вона є вже чимось більшим, ніж просто пропозицією придбати ті або інші товари та послуги; реклама надає інформацію про узвичаєні в суспільстві правила поведінки, моральні норми, спосіб життя. Іншими словами, розповідає про устрій суспільства, взаємини в ньому, про наявні гендерні стереотипи. Хоча відповідно до Закону України «Про рекламу» забороняється вміщувати в рекламі твердження, які є дискримінаційними за ознакою статі, гендерні стереотипи в ній і надалі транслуються. Отже, або рекламодавці нехтують цим законом, або не вважають, що стереотипне зображення чоловіків і жінок є дискримінацією за ознакою статі. Аналіз гендерних стереотипів, зокрема в рекламі, дає змогу зрозуміти, як у суспільстві створюються умови, що відтворюють гендерну нерівність.

Функціонування гендерних стереотипів в ЗМІ телебачення має унікальною здатністю трансформувати базові уявлення про природу соціальної реальності. Телевізійні моделі поведінки чоловіків і жінок здаються реальними, а людям доступна можливість вибрати. Дослідження в цій області показали, що ЗМІ мають потужний вплив на формування гендерно-рольової соціалізації. У 2010-і роки активно з'являються фільми і серіали, де жінці дається активна домінуюча соціальна роль, яка може бути гідною суперницею чоловікові.

Найбільший вплив на формування гендерних стереотипів надає інтернет. В інтернеті присутня незліченна кількість сайтів, блогів і т.д., де є інформація пов'язана з маскулінною або фемінною тематикою. Хотілося б відмітити, що інформація, яка подається інтернетом, не містить цензури, і це

надає істотний вплив на формування гендерних стереотипів. Інтернет впливає на формування ряду уявлень, починаючи від зовнішнього вигляду і стилю, і закінчуючи ставленням до величезній кількості соціальних явищ. Він охоплює всі сфери життя, презентує впливові уроки гендерних відносин. Діяльність сучасних мас-медіа та інтернету пов'язана з трансляцією гендерних стереотипів, які відповідають патріархальній культурі.

На фб-сторінках українських онлайн-медіа зображення чоловіків розміщуються вп'ятеро частіше, ніж зображення жінок. Такими є результати моніторингового дослідження ІМІ, що охоплювало фб-сторінки 16 онлайн-медіа. За результатами дослідження, виявилось, що на фб-сторінках онлайн-медіа на зображення чоловіків припадає 40,6%, а на зображення жінок – лише 7,6% загальної кількості візуального контенту.

Отже, підбиваючи підсумки, ми можемо сказати, що засоби масової інформації сьогодні виступають не тільки важливим суспільним інститутом, але й каналом передачі і отримання інформації. Саме тому зараз вони розглядаються одним з важелів впливу на масову суспільну свідомість, четвертою гілкою влади, невід'ємною частиною становлення інформаційного суспільства тощо. А отже, гендерні стереотипи, що побутують в текстах ЗМІ обов'язково вкорінюються в свідомості пересічних громадян – як ті, що вже існували, так і ті, які недавно з'явилися, а крім цього, за допомогою ЗМІ поширюються стереотипні образи та практики, запозичені в інших країнах.

КОНЦЕПЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ МАКСА ВЕБЕРА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Лотошников Олег Олександрович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що в сучасному світі концепція політичної влади та бюрократії та бачення політика за М. Вебером є базовою працею, яку і в наш час використовують політики, політологи та соціологи беруть знання і саме звертаються до М. Вебера.

Зокрема, об'єктом соціологічного аналізу Макса Вебера виступають політико-правові відносини минулого та сучасності. Політика – це прагнення брати участь у владі або впливати на її розподіл. Влада – це можливість у межах соціальних відносин нав'язувати іншим свою волю.

Макс Вебер виділяв три типи такого «панування», у яких по-різному виправдовують авторитет влади в очах індивідів та різних мотивів послуху, тобто німецький мислитель виділив три таких мотивованих типи, і виходячи з них, розробив типологію «легітимних методів панування».

¹ Науковий керівник: Тимченко М.М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Першим типом є легальне панування. Воно ґрунтується на системі встановлених правил, які визначають порядок підпорядкування чиновників по рангу. Ця система має формально-раціональний характер, штаби управління складаються з компетентних рангових чиновників, діючих за принципом «не зважаючи на мундири». Вирішальний мотив – панування відіграє роль міркування ділової доцільності [4, с. 4-7].

Цей тип панування можливо використовувати не тільки в державних структурах та місцевому самоврядуванні, але і управлінських відносинах на будь-якому приватному капіталістичному підприємстві. В організаціях, спілках деінде, де є численний ієрархізований штаб управління [3].

Наступним Вебер виділив традиційне панування, яке ґрунтується на авторитеті норм, традицій, звичаїв та визначається повсякденною вірою у святість здавна існуючих традицій і в легітимність тих, хто визнаний цими традиціями [2].

Цей тип характерний бездержавним суспільствам, в яких норми або ж традиції глибоко закарбовуються в свідомості та починають регулювати більшість аспектів людського життя. Треба зауважити, що для бездержавних суспільств це єдиний спосіб уникнути того, що Т. Гоббс назвав «війною всіх проти всіх».

Прикладом можна вважати народ тів, який зараз населяє сучасну Нігерію: їм під час колонізації вдалося втримати типи управління, які Британські колонізатори бажали втілити у це суспільство, завдяки традиціям та нормам. Так у цієї бездержавної народності тів, слово влада мала два значення: перше означало сила-міць, а друге – чаклунство. Завдяки цьому, коли колонізатори виходили за норми владною ієрархії, їх звинувачували в чаклунстві та на них чекав гіркий кінець.

Останнім типом був харизматичний. Це панування в силу відданості авторитету володаря внаслідок магічних здібностей, дару пророка, героїзму, та ін. Воно існує, доки правитель має усі ті можливості, які наведені вище. Доцільно навести приклад, який можна побачити у наш час – у періоди політичних криз, революцій, або ж міжвоєнний час – як Вінстон Черчилль для Великобританії у часи Другої Світової війни. Характерний принцип для цього типу панування можна побачити після закінчення епохи Черчилля та закінченням Другої Світової війни. Слід нагадати, що на початку він врятував Британію та консолідував британське суспільство від німецької окупації, а під час Постдамської конференції його консолідуюча функція вже не знадобилася і він втратив посаду прем'єр-міністра Великобританії [1].

З цього можливо зробити декілька висновків роботи М. Вебера.

Серед трьох виділених автором «чистих» способів легітимності влади – традиційного, харизматичного і легального – доводиться вибирати з двох останніх. Крім того, як підкреслює Вебер, у реальній практиці влади мають місце поєднання традиційних, легальних і харизматичних форм панування.

Макс Вебер був одним із перших західних вчених, який показав, що найкращим проявом «влади знання» у сучасній раціональній державі є влада бюрократичного апарату, так зване «бюрократичне панування». Також він запропонував цілий ряд заходів проти посилення бюрократизації, причому деякі з них продемонстрували свою ефективність через багато років.

Можновладцям в Україні цю роботу потрібно почитати для того, щоб вистроїти систему ефективного бюрократичного апарату. Сучасні тенденції виступають за дерегуляцію державного апарату, саме тому Україна повинна раціональніше використовувати досвід країн Заходу, щоб стати сильною, суверенною державою в Європі.

Переважною більшістю проблем в роботах Вебера є справедливість, багатство та бідність, свобода індивіда, толерантність – головні проблеми сучасного світу.

Література:

1. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий: Опыт сравнительной социологии. Конфуцианство и даосизм. СПб.: Владимир Даль, 2017. 446 с.
2. Вебер М. Избранные произведения: пер. с нем. / сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова. М.: Прогресс, 1990. 808 с.
3. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика: пер. з нім. К.: Основи, 1998. 534 с.
4. Мертон Р.К. Бюрократическая структура и индивидуальность. *Классики теории государственного управления: американская школа*: [Сб. ст.] / [Редкол.: Ю.Ю. Петрунин (отв. ред.) и др.; пер. с англ.: Т. И. Борисенко и др.]. М.: Изд-во МГУ, 2003. С. 131-142.

КОНЦЕПТ «СПІЛЬНОТА ДОСЛІДНИКІВ» М. ЛІПМАНА: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Макаренко Марія Андріївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

М. Ліпман (1922-2010) – колумбійський філософ, що займався питаннями освіти – переживав своє становлення у часи, коли тривала війна у В'єтнамі, що значно знизило здатність його сучасників висловлювати свою думку та сприймати інформацію. Тож, нагальною для М. Ліпмана була потреба у становленні критичного мислення як здатності аналізувати інформацію та надавати їй оцінку, судити про обґрунтованість даних. Розробка того, як втілити критичне мислення у школі приводить М. Ліпмана до ідеї «спільноти дослідників».

Проаналізувавши наявну ситуацію, М. Ліпман дійшов думки, що вчити критичності можна не тільки дорослих і саме тому сконцентрувався на думці про необхідність навчання філософії та логіки дітей. За його задумом, формувати ґрунтовне та осмислене сприйняття світу, пізнання дійсності слід ще з перших класів школи. Таким чином, колумбійський філософ зробив програму «Філософія для дітей» (Philosophy for Children, P4C), що

охоплює усе шкільне життя (з початкових до старших класів) та розкрив її у власних роботах «Thinking in Education» [3], «Teaching Children Philosophical Thinking» [2], «Philosophy for Children: Some Assumptions and Implications» [1].

Коли М. Ліпман розповідає про те, як починався його проект, він каже, що у 30-50х рр. ХХ ст. панувала наступна думка: діти настільки застрягли у конкретному мисленні, предметному та однозначному, яке детермінує їхні відчуття, сприйняття та ступінь прояву емоцій, що вони не спроможні осягнути мислення абстрактне, творче. Більш того, абстрактні концепти вважалися такими, що можуть нашкодити дітям якраз тому, що у них надто багато простору для вибору, до чого діти, мовляв, просто не готові.

Зараз же, коли ми маємо здобутки Л. Виготського, педагоги розпочинають боротьбу за відкритість дитячого мозку абстрактним ідеям, що є надзвичайно важливим кроком для когнітивного розвитку дітей.

Надзвичайно цікавою є думка М. Ліпмана про те, що поняття, якими користуються діти, є ідентичними тим, що вживаються філософами. Саме тому він вважає, що між цими групами (діти та філософи) є багато спільного. Зокрема, їхні інтереси розкриваються і у мові (мовленні). Грунтуючись на цьому, М. Ліпман побудував свій курс «Філософія для дітей» як лінгвістичну педагогіку, що є базою для дискурсивно спрямованого ідеального суспільства.

Інакше кажучи, дитина шукає першооснови світу, у який вона прийшла, чим нагадує натурфілософів. Вона тестує межі цього світу, фіксує основні моделі поведінки та поступово вчиться загальним правилам суспільного життя, як перші моральні філософи. Вона у щось вірить та чогось боїться, зазвичай, незнайомого та незрозумілого, перебуваючи на проторелігійному етапі. Вона чимось цікавиться і щось дізнається, осягаючи перші етапи пошуку знання. Вона усвідомлює, що слова мають безліч значень та образів, знайомлячись з філософією мови, семантикою та герменевтикою. Вона вчиться розрізняти причину та наслідок дії, пізнаючи логіку. Вона знайомиться з іншими, осягаючи таким чином антропологію, пізнає себе та свою сутність, переходячи до екзистенціалізму. Цікавиться питаннями життя та смерті, повертаючись у релігію в більш свідомому віці.

Так ми поступово переходимо до основного, на мою думку, концепту М. Ліпмана – «спільноти дослідників», який він розробляв для того, аби навчати дітей рефлексивності та критичному мисленню, не забуваючи й про креативність. Дослідник вважав, що робота дітей у невеликих групах є ефективною та збагачує досвідом, отриманим у ході спільної творчості, взаємодії. Саме тут випадає можливість працювати над спільними проектами невеликого масштабу, які, на думку М. Ліпмана, так люблять діти.

М. Ліпман спостерігав за багатьма шкільними колективами та дійшов висновку, що суперництво, яке часто можна спостерігати у класах,

насправді не є жодним стимулом для інших, а лише виконує роль деструктивного елемента. Ідеальною для взаємодії у класі М. Ліпман бачить спільноту дослідників, де є рефлексивність та осмислення, самоконтроль та здатність коригувати себе у ході побудови висловлювання [2, р. 5]. Для того, аби бути саме спільнотою дослідників, необхідно, щоб були деякі сумніви у тому, що все йде добре. Це має бути розслідування, яке враховує будь-які думки та конструює альтернативні гіпотези, завдяки яким проблема може бути вирішена у іншому ракурсі.

У ході вищезазначеного розслідування дуже важливо розвивати креативне, критичне та ціннісне (здатність впливати на відповідне застосування теорії у практичній ситуації та розуміти когнітивну роль емоцій) мислення. Важливо також визнання «художнього мислення», що має місце, коли ми оцінюємо витвори мистецтва, оглядаємо ландшафти чи пейзажі, спостерігаємо за розкриттям мушлі, викриваємо майже непомітні розбіжності та досліджуємо наші власні психічні процеси [1, р. 3].

У «Філософії для дітей» ці типи мислення розкривають сповна. Герої досліджують логічні доведення, розуміють, де мають скоригувати власні дії та думки, намагаються розглядати предмети у контексті, а не відірваними від ситуації та обставин, особливо, коли є етичні питання, що їх хвилюють. Слідом за героями діти вчаться розуміти причини та бачити світ багатоманітним, не лише чорно-білим. Вони підтримують один одного, обмінюються цікавими ідеями, стосовно яких можна подискутувати.

Метью Ліпман також говорить про додаткові якості спільноти дослідників: 1) відкритість учасників спільноти новому; 2) залученість до спільних процесів; 3) спілкування та безпосередня взаємодія з індивідом; 4) прагнення осягнути значення; 5) обговорення; 6) моделювання дітьми різноманітних ситуацій; 7) мислення для себе; 8) «суперечки – це добре» [1, р. 7-8].

Якщо ж ми підходимо до того стану філософії, у якому її можна вводити у шкільну програму, ми маємо усвідомлювати, якими способами можемо її презентувати, аби підвищити її цінність у очах учнів та вчителів. Такими, на думку Метью Ліпмана, є (1) читання учнями тексту вголос та подальше обговорення, тренування навичок емоційного читання, (2) ставлення уточнюючих та відкритих питань для кращого розуміння сенсів, (3) ведення дискусій, у ході яких учні вчаться виступати публічно та висловлювати свою думку з різних питань, обговорювати причинно-наслідкові зв'язки, інтерпретувати події.

Отже, вчитель, на думку М. Ліпмана, як і будь-який професіонал (лікар, архітектор чи інженер), демонструє професійне рішення, судження. Тому програма «Філософія для дітей» та концепт «спільнота дослідників» як її елемент надають вчителю можливість показати не владну сторону хранителя правил, а представити дітям власну мудрість у царині педагогіки.

Література:

1. Lipman M. Philosophy for Children: Some Assumptions and Implications. *Ethics in Progress*. 2011. № 1. P. 3-16.
2. Lipman M., Sharp A.M. Teaching Children Philosophical Thinking: An Introduction to the Teacher's Manual for Harry Stottlemeier's Discovery. New Jersey: Institute for the Advancement of Philosophy for Children, Montclair State College, 1975. 26 p.
3. Lipman M. Thinking in Education. Cambridge, 1991. P. 7-25.

**ІДЕОЛОГІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АКТИВІЗМУ У СУЧАСНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ**

Мамаєва Дар'я Олександрівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Успішна індустріалізація у модерному суспільстві дозволила західним країнам досягти економічного благополуччя. Водночас, економічний розвиток продемонстрував і свою іншу сторону – глобальну екологічну кризу, що стала наслідком інтенсивних темпів виробництва та споживання товарів. Проблеми довкілля викликають глобальну занепокоєність у сучасному суспільстві.

Екологічні проблеми припинили бути проблемами окремих суспільств. Дане явище пояснив М. Белл – на думку науковця, у економічно розвинутих країнах екологічна стурбованість пояснюється через зростання ваги постматеріальних цінностей, а у бідних країнах – із матеріальною сферою, а саме із турботою про безпосередні умови існування [1, с. 22]. Так, на сучасному етапі суспільного розвитку, соціальний і природний аспекти життя людини доцільно розглядати як невід'ємні.

З кінця 70-х років ХХ ст. екологічні знання вже не є нейтрально науковими, адже проблеми довкілля припинили бути об'єктом лише наукової уваги. Поряд із екологом, як науковцем та носієм фахового знання, постає екологів – стурбований станом довкілля громадянин [1, с. 31]. Синонімічними термінами є «зелений» та активіст екологічного руху [4, с. 49]. Цей процес пов'язаний із публічним обговоренням екологами небезпек та просвітництвом. Саме в цей час з'явилися глобальні прогнози Римського клубу, висновки окремих дослідників стосовно екологічної ситуації; заявили про себе екологічні рухи, що згодом трансформувались у специфічні партії.

Загалом, у цей період, приходиться усвідомлення вичерпності природних ресурсів і залежності стану довкілля від діяльності людини. Так, на зміну антропоцентризму, із його визнанням за людиною права власності на природу, приходиться екоцентризм, що намагається донести доцільність розгляду

¹ Науковий керівник: Ходус О.В., доктор філософських наук, кандидат соціологічних наук, професор кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

природних об'єктів повноправними суб'єктами взаємодії, а також передбачає радикальні зміни у стосунках із природою і у власне людському житті.

Подібні перетворення у відносинах суспільства й природи, що ґрунтуються на формуванні постматеріальних цінностей західного суспільства, знайшли відображення у науковій концепції «нової екологічної парадигми» на противагу концепції суспільства споживання. Така картина світу складає основу ідеології екологічного руху.

Ідеологія є нормативним образом суспільства, специфічним зрізом свідомості, що орієнтує дії людей на реалізацію цього образу. Під ідеологією розуміється система переконань і позицій, яка детермінує дії людини на підставі соціально прийнятної системи цінностей [3, с. 457]. Для кожної історичної епохи характерний свій особливий соціокультурний ідеал. На переконання екологів, домінуюча соціальна парадигма нашого часу базується на хибних принципах панування людини над природою. З цієї причини, спочатку екологічний активізм вбачався скоріше альтернативною ідеологією [3, с. 456]. На тривалий час за ним закріплюється «слава» форми соціального протесту, організованого у межах руху.

Зараз же екологізм переміщується до ряду загальновизнаних ідеологій через глобальний перехід від антропоцентричного до екоцентричного світогляду [3, с. 458]. Екологічний активізм стає нормою життя суспільства, ідеї екологізму впливають на соціально-політичні пріоритети країни, у багатьох країнах світу перетворюються на частину внутрішньополітичного курсу. З цієї точні зору, екологізм є новою соціальною ідеологією, здатною забезпечити нормальне існування людини у співробітництві з природою.

О. Стегній вбачає екологічний активізм прикладом усвідомленої екологічної діяльності [4, с. 44]. Науковець зазначає, що бурхливий розвиток екологічного активізму в Україні відбувався у період з другої половини 80-х років до початку 90-х у формі мітингів та демонстрації протесту. Саме мітингування соціолог називає найбільш зручною формою для артикуляції ідей екологічного руху [2]. Масовою базою екологічного руху стали громадські ініціативи.

Сучасний активізм в цілому і екологічний зокрема ставить наголос на активному відповідальному громадянстві, пропонує форми консолідації, що надають можливість підтримати ініціативу «знизу». Останні відомі екологічні акції концентруються на особистій участі людини: пропонують виключити користування електроенергією у рамках «Години Землі», зменшити використання пластику на підтримку челенджу «Plastic free July», зібрати сміття під час ранкової пробіжки і поділитися своїм фото під хештегом «plogging» у соціальних мережах чи навіть відмовитись від одного робочого дня, доєднавшись до мітингу під лозунгом «Fridays for future».

Підбиваючи підсумки, обсяги виробництва модерного суспільства нерозривно пов'язані із негативним впливом на довколишнє середовище. Реа-

кцією на екологічну кризу стає перехід до екоцентричної суспільної парадигми, що є основою ідеології екологічного активізму. Пересічні люди набувають екологічного світосприйняття, а екологічний активізм стає нормою громадянського суспільства. Екологісти, тобто стурбовані станом довкілля громадяни, стають суб'єктами усвідомленої екологічної діяльності у формі індивідуальної участі у природозахисних мітингах, акціях, ініціативах.

Література:

1. Гардашук Т.В. Концептуальні параметри екологізму. К.: Парапан, 2005. 199 с.
2. Історія сучасного зеленого руху України очима соціолога. *Відкритий ліс*: веб-сайт. URL: <https://www.openforest.org.ua/18046/> (дата звернення: 30.11.2020).
3. Поппер Л.В. Екологізм як сучасна ідеологічна система. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84. С. 456-461. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_84_118 (дата звернення: 30.11.2020).
4. Стегній О.Г. Соціологічна рефлексія екологічної проблематики: проміжні результати 25-річного спостереження. *Український соціум*. 2016. № 3. С. 42-57. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/42-57_no-3_vol-58_2016_UKR.pdf (дата звернення: 30.11.2020).

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Осмоловська Анна Олександрівна, здобувачка вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця).

Політологічні дослідження за сучасних умов все більше наповнюються міждисциплінарними науковими категоріями, серед яких – *інформаційний простір* як поле, де створюється, передається і трактується інформація. Кордони такого простору умовні, а характер функціонування динамічний і мінливий. Інформаційний простір України, на жаль, сьогодні державою не контролюється, що робить його полем боротьби за сфери впливу. Під загрозою в цій боротьбі стають національні інтереси держави та цілісність її території.

За умов динамічного розвитку інформації, Україна шляхом впровадження ефективних заходів по формуванню свого позитивного іміджу, повинна коригувати інформацію, що поступає у зовнішній медіа-дискурс, проте інтерпретація цієї інформації у загальнодоступних інтернет-ресурсах важче піддається контролю, особливо, коли центрами прийняття рішень виступають не самі держави, а недержавні актори або інші країни.

Результатом контрольованого чи неконтрольованого (з боку України) процесу взаємодії в межах світового інформаційного простору стає формування іміджу та образів України. *Імідж держави* – сукупність раціональних та ірраціональних представлень, що не дає глибокого уявлення про державу, апелюючи до образів, стереотипів, метафор чи символів, які уособлюють в

собі лише якусь її частину або напрям розвитку. Складовими іміджу є образи, стереотипи, метафори, символи, знаки, асоціації. *Образ країни* – складова іміджу – рафінована частина реальності, в якій міститься певна інформація (достатня на думку творців), що формує ставлення «споживачів» до країни через асоціації, маркери, характеристики, факти і псевдоісторії тощо [2].

Існує прямий вплив геополітичного чинника у формуванні іміджу країни в зовнішньому інформаційному просторі. Доказом тому виступають образи України в дискурсі прикордонних країн (наприкладі Польщі та Угорщини) та дискурсі країни-стратегічного партнера (наприкладі США) і країни-«ворога» (наприкладі Російської Федерації) як різні моделі іміджу, що не формуються Україною.

Ураховуючи приклад *формування образу України в зовнішньому інформаційному просторі*, слід наголосити на тому, що вплив одних країн світу на формування інформаційного дискурсу інших країн стає одним з найпоширеніших засобів ведення «гібридних війн», а також досить результативним способом чинення тиску на геополітичних суперників, країн-сусідів або стратегічних партнерів. При цьому в якості технологій політичного тиску, спрямованих в тому числі на підрив або підміну іміджу певних держав, використовуються як відповідна діяльність державних або недержавних інститутів, так і відповідним чином створюється, подається і поширюється в глобальному інформаційному просторі необхідний дискурс по відношенню до країн, івентів, окремих персон. Таким чином, деякі держави, а іноді й недержавні актори за наявності певних фізичних або ментальних ресурсів впливу, підміняють реальний образ іншої країни симулякрами.

Звертаючись до теорії комунікації німецького політолога Карла Дойча та його підхід до політичної системи суспільства, як комунікаційної структури [1], можна говорити про так звані інформаційні інвесторів, або держави на світовій арені, які сьогодні формують інформаційний простір, що виходить далеко за межі їх державних кордонів, розмиваючи національні ідентичності. Слід зауважити, що інформаційний простір в середині держави не дорівнює її державним кордонам, а може бути меншим за них (напр. в Україні), або, навпаки, більшим (напр., США, РФ).

Частка присутності України у медіапросторі зазначених вище двох груп країн, на прикладі медіа-аудиту загальнодоступних засобів масової інформації, які обираються за принципом охоплення аудиторії та масштабом покриття території, свідчить про інтерес до українського питання з урахуванням спільного кордону між державами, тісних культурних та національних зв'язків, якщо ми говоримо про Польщу та Угорщину, а також особливого політичного дискурсу та питань національної безпеки країн у випадку з США та Росією. Образи України, які продукуються закордонними інтернет-виданнями, є суперечливими і залежать від контексту. Це, у свою чергу, свідчить про безумовний вплив позиції ключових гравців міжнародної

арени на меседжі в світовому інформаційному просторі та в інформаційному дискурсі тих країн, які підпадають під вплив їх зовнішньої політики.

Неспроможність політичних інститутів сформувати цілеспрямовану стратегію інформаційної політики в частині зміцнення позитивного іміджу держави призводить до формування образу України сторонніми акторами.

Література:

1. Deutsch K. The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. N.Y., 1966. 880 p.
2. Нагорняк Т.Л. Брендинг територій як державна та регіональна політика: Монографія. Донецьк: Ноулідж, 2013. 367 с.

СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНА РИНКОВА ЕКОНОМІКА: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Петронюк Вадим Вадимович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Відповідно до світового досвіду та практики, соціально-орієнтована ринкова економіка є запорукою створення середнього класу, ефективним прикладом у боротьбі з бідністю, ефективним підґрунтям для підтримки найбільш вразливих верств населення, фактором зменшення соціальної напруженості в суспільстві. Тому соціологічна концепція та систематизація наукових знань у цьому відношенні є важливою константою у забезпеченні соціально-економічного розвитку і поліпшенні якості життя пересічної людини. Поняття соціально орієнтованої ринкової економіки є фундаментальним для подальшого вивчення питань у цій галузі, оскільки воно визначає та розкриває сутність та зміст соціальної ринкової економіки. Проблеми державного благополуччя є актуальними та суперечливими через поточну економічну та політичну ситуацію. Сьогодні, коли ринкова економіка, яка орієнтована на соціальні потреби населення, має не лише економічну, а й політичну основу, питання соціально-орієнтованої ринкової економіки є актуальним. Економічна свобода може слугувати потужним стимулом не лише для економічного зростання, а й для розвитку науково-технічної та художньої сфер. Люди більше не будуть залежати від примх державної бюрократії і, керуючись вимогами ринку, зосереджуватимуть свою енергію на діяльності, яка справді потрібна суспільству.

Для соціально-орієнтованої ринкової економіки характерні сильні позиції держави в регулюванні відтворювальних процесів і у вирішенні соціальних проблем. Соціальна політика держави спрямована на всіх членів суспільства. Таким чином, соціально-орієнтовані питання ринкової економіки охоплюють багато факторів вивчення, таких як поняття, ключові елементи, принципи та функції соціально орієнтованої ринкової економіки. Питання ринкової економіки, що зосереджується на соціальних потребах

населення, є однією з глобальних проблем сучасного світу.

Під соціальною ринковою економікою мається на увазі цілком специфічний вид економічної системи, що склався і зміцнився в повоєнні десятиліття в промислово розвинутих країнах, переважно в Західній Європі. Ще до війни, розпочатої нацистською Німеччиною, яка була сильно вражена світовою фінансовою кризою, що вибухнула в 1930-х роках, деякі німецькі економісти були єдині в тому, що в майбутньому їх країна повинна дистанціюватися від застарілих принципів вільної економіки ринку, відповідальної за світову кризу та заворушення. Після війни А. Мюллер-Альмарк запропонував термін – соціальна ринкова економіка, суть якої полягає у взаємодії ринкового механізму та «соціально зацікавленої держави». Пізніше Л. Ерхард запропонував свою ідею, суть якої полягає в перегляді та доповненні концепцій А. Мюллера-Альмарка.

З часом ці ідеї були включені в інші регіони, такі як Великобританія, Канада та Скандинавські країни. Там вони отримали переосмислення, пристосувались до потреб суспільств, в яких опинились. На сьогоднішній день існує три моделі добробуту – скандинавська, західноєвропейська, і модель поширена у Великобританії, Ірландії та Канаді. Якщо ми виділемо то-тожне, ми повинні сказати, що вони мають спільні функції:

- підтримка соціально незахищених груп населення (безробітних, пенсіонерів, людей з інвалідністю);
- охорона праці та здоров'я людини;
- усунення соціальної нерівності шляхом перерозподілу доходів;
- підтримка сім'ї, материнства, батьківства, дитинства;
- фінансова підтримка освітніх та культурних програм;
- боротьба з безробіттям.

Але кожна модель має свої особливості. Північні країни мають дуже активну роль держави у вирішенні соціальних проблем. Акцент на державній економічній політиці тут зосереджений на забезпеченні високого рівня життя. Досягнення соціальних стандартів зумовлене сильними процесами перерозподілу, що здійснюються державою. Для цих країн, особливо для Швеції, характерним є досягнення соціальної співпраці між власниками засобів виробництва та найманими виробниками. Водночас держава постійно шукає нові шляхи забезпечення соціальної солідарності в суспільстві.

У країнах Західної Європи акцент робиться на досягненні високих соціальних стандартів за активної участі держави. Потужні програми для забезпечення високого рівня зайнятості, здійснення постійних заходів щодо соціального забезпечення своїх громадян, розвинута система трансфертних платежів. У цій групі країн частка ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет, досить висока. На нього припадає майже половина валового внутрішнього продукту.

Модель Канади та Великобританії характеризується відносно низьким рівнем участі держави у вирішенні соціальних проблем суспільства, таких як безробіття, пенсії та інші. Високий рівень вирішення соціальних проблем забезпечується потужним розвитком приватного сектору у наданні послуг.

Кожна модель спрямована на підтримання порядку та розвиток країн, вони пройшли довгий шлях у адаптації та інтеграції, щоб в повній мірі відповідати потребам які має суспільство. Нам потрібно сприймати соціальну ринкову економіку не як якусь універсальну модель, а як метод. Виходячи з перерахованого вище можна підвести підсумок, що шлях соціально орієнтованої ринкової економіки непростий і болючий, він передбачає вирішення комплексу кардинальних проблем:

1) Оволодіння різними формами власності і господарювання, забезпечення їх економічної рівноправності, роздержавлення економіки;

2) Забезпечення структурної перебудови економіки та подолання її дефіцитного характеру;

3) Оздоровлення фінансово-кредитної та фінансової інфраструктури, подолання інфляційних процесів;

4) Поступовий відхід від витратної моделі ціноутворення, звільнення цін на основну частину продукції промисловості, сільського господарства, сфери послуг;

5) Демоніполізація сфери обігу, кредитного обслуговування підприємств і населення, наукового забезпечення економіки;

6) Перебудова національного ринку як частини світового господарства.

Конкурентний порядок і політика щодо його реалізації в соціальній ринковій економіці є центральними елементами, які найбезпосереднішим чином впливають на загальну ефективність функціонування всієї суспільно-економічної системи. В цьому сенсі, концепція соціальної ринкової економіки опирається на постулат про пріоритетність економічної ефективності перед соціальною добродійністю держави. Конкуренція у цій концепції виступає своєрідним ринковим регулятором економіки, який стимулює всіх суб'єктів господарювання до найбільш ефективного використання наявних у суспільстві обмежених ресурсів. Що в свою чергу призведе до покращення соціально-економічного добробуту суспільства.

Україні необхідно визначитися з орієнтирами формування конкурентного порядку. По-перше, необхідно вирішити політико-правові проблеми, які полягають у запровадженні стабільної та чіткої системи нормативно-правового регулювання економічної та підприємницької діяльності. По-друге, провести повномасштабну адміністративну реформу, спрямовану на створення адекватної системи органів державної влади та місцевого самоврядування. По-третє, впровадити інституційні зміни, пов'язані з формуванням інфраструктури ринкового середовища, створити дієві інструменти фондового, товарного та ресурсного ринків. Під кінець, необхідним є поліпшення людського капіталу на основі викорінення рудиментарних

форм постсоціалістичного мислення та моральних деформацій у суспільній психології, підвищення людської гідності, адаптації духовних цінностей вільного світу на український ґрунт, реалізації принципів свободи та індивідуалізму.

ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОРАХУНКИ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НАТО

Редько Владислав Олександрович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Основною метою НАТО в проведенні публічної дипломатії є підвищення рівня інформованості та розуміння про НАТО, просування своєї політики і діяльності, а також отримання підтримки, кредиту довіри і впевненості в Альянсі. З огляду на це актуальним є розгляд досягнень та прорахунків НАТО в сфері проведення публічної дипломатії з метою глибшого розуміння механізмів її реалізації та ефективності в сучасних умовах.

Важливим аспектом в дослідженні досягнень та прорахунків публічної дипломатії НАТО є необхідність розгляду даної діяльності в комплексі з інформаційною політикою організації та концепцією стратегічних комунікацій на якій базується публічна дипломатія Альянсу. Стратегічні комунікації можна визначити як цілеспрямований обмін інформацією з метою просування організації. Це поняття вказує на залучення громадськості до зваженої практики комунікації в інтересах організації. Даний підхід є актуальним, оскільки НАТО відкрито називає комунікаційні та інформаційні програми, що використовуються організацією, публічною дипломатією та використовує останню для того, щоб створити кращий імідж організації.

Одним з найбільших досягнень НАТО можна вважати створення ефективної структури органів публічної дипломатії, а також розширення повноважень вже існуючих установ. Практичним проявом цього стало відкриття Центру передового досвіду з питань стратегічних комунікацій НАТО (STRATCOM), що отримав статус міжнародної організації (Латвія, 2014 р.). Центр був створений сімома країнами-партнерами, серед яких Латвія, Литва, Естонія, ФРН, Польща, Сполучене Королівство та Італія. Центр функціонує як установа для тестування науково-практичних підходів.

З 2002 р. країни-члени НАТО мобілізували значні фінансові ресурси і створили близько трьохсот нових програм в області освіти, культури та інформації з метою просування демократичних ідей та популяризації Альянсу. Всі ці програми були об'єднані в масштабний проект під назвою «Ініціатива підтримки партнерства на Близькому Сході» (Middle East Initiative

¹ Науковий керівник: Висоцький О.Ю., доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Partnership). Держдепартаментом США та відповідними органами НАТО було визначено країни, в яких мали бути здійснені програми, серед них: Алжир, Бахрейн, Єгипет, Йорданія, Кувейт, Ліван, Марокко, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Туніс, ОАЕ, Іран, Ірак і Лівія.

Надзвичайно ефективною публічна дипломатія виявилася під час кампанії в Афганістані. Інформаційна підтримка військової операції в цій країні зумовила появу нових підходів у комунікативній стратегії командування, створення нової структури функціонування, взаємодії та підпорядкованості підрозділів «інформаційного фронту» – зв'язків із громадськістю (Public Affairs), інформаційних операцій (Information Operation), психологічних операцій (Psychological Operations), що фактично стало поштовхом для формування стратегічних комунікацій в майбутньому.

Разом з успішними прикладами впливу публічної дипломатії, можна виділити і певні недоліки та прорахунки НАТО в цій сфері діяльності.

Доволі малоефективною публічна дипломатія виявилася в регіоні Центральної Азії. Доволі складно проходив процес реалізації публічної дипломатії в Росії. Головне завдання публічної дипломатії НАТО в Росії визначалось як протидія пропаганді та інформаційній війні, ініційованих цією країною. У вересні 2014 р. канадський уряд виділив близько 1 млн. доларів для європейських центрів Альянсу, що діють у сфері кібербезпеки, енергетичної безпеки та стратегічних комунікацій для допомоги у стриманні російської агресії на Сході Європи. В березні 2015 р. під час зустрічі прем'єр-міністра Великобританії Д. Кемерона та Генсека НАТО Є. Столтенберга було обговорено необхідність ведення боротьби з тактикою гібридної війни, яку використовує Росія.

Відповіддю Росії на дії НАТО стало прийняття в грудні 2014 р. нової Воєнної доктрини РФ. Даний документ визначає місце інформаційної війни в сучасному світі та визнає, що інформація є важливим інструментом досягнення цілей держави. Ефективність інформаційної складової ставиться російським військово-політичним керівництвом в один ряд з традиційними засобами ведення боротьби, змушує РФ включити інформаційні інструменти до складу загроз національній безпеці у внутрішній та зовнішньополітичній діяльності. Це демонструє ворожу налаштованість РФ щодо діяльності НАТО та робить очевидними прорахунки публічної дипломатії Альянсу у взаємодії з Росією та країнами, що в тій чи іншій мірі знаходяться в межах її впливу.

З огляду на зазначені прорахунки, зростає необхідність в стратегічному плануванні публічної дипломатії НАТО, яке має виправити існуючі недоліки в її функціонуванні. Основу стратегічного планування складає Стратегічна концепція НАТО – авторитетна заява про цілі та завдання НАТО, яка є директивою вищого рівня щодо політичних та військових засобів, необхідних для досягнення поставлених цілей. В межах Стратегічної концепції

розвитку НАТО відзначається, що в нинішніх мінливих умовах міжнародного життя значним чином зростає важливість застосування та вдосконалення методів публічної дипломатії. Особливо значущим питання застосування публічної дипломатії стало в період трансформаційних зрушень всередині Альянсу, пов'язаних з закінченням Холодної війни та появою нових викликів і загроз міжнародній безпеці.

Стратегічна концепція НАТО виділяє ряд цілей, які має досягти Альянс в своїй діяльності. Одним з пріоритетних завдань було визначено розбудову довіри та досягнення кращого взаємного розуміння, в тому числі, через роль та діяльність НАТО, зокрема за допомоги посиленої публічної дипломатії. Крім цього, відзначається важливість підтримки демократичних цінностей та реформ, що вже було задекларовано в Концепції стратегічних комунікацій НАТО, складовою якої є публічна дипломатія Альянсу. Активне використання публічної дипломатії в перспективі має сприяти посиленню інформованості щодо розвитку безпеки, включаючи раннє попередження з метою запобігання кризовим ситуаціям. Це в свою чергу робить значний внесок в зміцнення євроатлантичної та міжнародної безпеки, миру та стабільності. Застосування публічної дипломатії прямо впливає і на успішність політики партнерства НАТО.

Висновки. У застосуванні методів публічної дипломатії Північноатлантичний Альянс досягнув доволі значних успіхів, які головним чином стосуються питання розширення впливу НАТО та використання нових засобів комунікації з цільовими аудиторіями. Найбільш ефективною публічна дипломатія НАТО виявилася в Близькосхідному регіоні та Східній Європі, зокрема високих результатів було досягнуто у взаємодії з країнами колишнього СРСР та соціалістичного табору. Вдало реалізовано проекти, що стосуються популяризації «західного способу життя» та «демократичних цінностей», створено низку інституцій, що займаються питаннями взаємодії з іноземною аудиторією. Серед прорахунків НАТО варто відмітити невдачі Альянсу пов'язані з недостатньою активністю організації в певних країнах, застосуванням неефективних інструментів публічної дипломатії, низькою представленістю інформаційних структур НАТО в деяких державах та значним ступенем протидії з їх боку. Найменш ефективними заходи публічної дипломатії виявилися в Білорусі, Російській Федерації та в регіоні Центральної Азії. Згідно зі Стратегією розвитку НАТО, публічна дипломатія має виконувати роль, перспектива якої полягає в формуванні інформаційного підґрунтя для створення на основі НАТО військово-політичної організації, яка здатна вирішувати питання пов'язані з глобальною безпекою. Крім цього, публічна дипломатія має сприяти розбудові довіри та кращому взаємному розумінню між країнами-членами та країнами-партнерами організації. Публічна дипломатія повинна також здійснювати інформування щодо розвитку безпеки та заходів кризового реагування, що проводяться Альянсом.

МУЛЬТИСЕНСОРНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ ЗВО

Рибалка Яніна Валентинівна, здобувачка вищої освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

В умовах зростання відкритості світу, потоків мобільності, інтегрованості українського соціуму у світовий простір зростає потреба в оволодінні українцями, в першу чергу молодими, іноземними мовами. Заклади вищої освіти, намагаючись задовольнити цей запит та потребу, надають студентам таку можливість, запроваджуючи курси з іноземних мов до навчального процесу. Проте ефективність занять не є завжди високою. У поясненні цього може бути декілька причин, серед яких вбачаємо дві головні. По-перше, у сучасного покоління студентів, які фактично не розлучаються з гаджетами, існує серйозна проблема із концентрацією уваги, тому їм важко сприймати інформацію довгий час. По-друге, власне методика викладання іноземних мов у ЗВО. Розглянемо другу проблему більш детально та визначимо шлях її мінімізації.

Отже, науці давно відомі різні типи сприйняття та переробки інформації. Відповідно до цих відомостей, людей умовно поділяють на візуалів, аудіалів та кінестетиків. Надзвичайно корисно застосовувати знання про канали сприйняття інформації під час навчального процесу, використовуючи ті форми і методи роботи з групою, які за обмежений час приносять якісний результат. Вчені все більше досліджують зв'язок між віком людини та сприйняттям інформації, аналізуючи і виокремлюючи оптимальні умови навчання в процесі розвитку. Дослідження показали, що багатосенсорна інформація може полегшити як навчання дорослим, так і новонародженим [1] Тобто мова йде про мультисенсорне навчання та його застосування у вивченні іноземних мов студентами ЗВО.

Мультисенсорне навчання – це техніка, яка одночасно задіює усі канали сприйняття: нюх, дотик, зір та слух (а також смак). У такий спосіб індивід може швидко сприймати і аналізувати інформацію. Мультисенсорний підхід має ряд значних переваг, серед яких: утримання уваги протягом заняття; зберігання мовного матеріалу у пам'яті довгий час; посилення мотивації навчання; активізація навчальної діяльності студентів, посилення їх ролі як суб'єкта освітньої діяльності (можливість обирати послідовність вивчення матеріалу, визначення міри і характеру допомоги та ін.); можливість відтворення фрагмента освітньої діяльності; урізноманітнення форм подання інформації та типів навчальних завдань; забезпечення негайного зворотного зв'язку, можливість ефективної рефлексії та ін.

Деякі дослідники вважають, що багато студентів мають область сенсорної сили навчання, яку іноді називають стилем навчання [2]. Коли студенти навчаються, використовуючи методи, що відповідають їхнім стилям навчання, вони навчаються більш легко, швидше і можуть більше зберігати і застосовувати поняття для майбутнього навчання.

Мультисенсорний підхід включає багато методів, які можна поділити на наступні групи:

- Стимулювання візуалізації (текст та / або малюнки на папері, плакатах, моделях, екранах проєкції чи комп'ютерах, відео, мультимедійні носії, поштові картки або пристрої для збільшення зображення, мова жестів, використання кольорів для виділення, організація інформації або зображення, графічні організатори, студентське мистецтво, зображення).

- Слухові методи (комп'ютеризовані текстові читачі, пристрої збільшувального зв'язку; слухові тренери; слухові апарати; книги на стрічці, подкасти та читання за допомогою однорангових інструментів, відео, фільм або мультимедійний носій із супровідним звуком, музика, пісня, інструменти, говори, рими, пісні та мовні ігри).

- Тактильні методи навчання (використання малих об'єктів, використання моделюючих матеріалів, таких як глиняні та скульптурні матеріали, паперові маше, використання піщаних лотків, ліпного паперу, текстурованих предметів, сенсорної шпаклівки, паперових фарб та пазлів).

- Кінестетичні методи (ігри, хлопання, штампування або інші рухи, танці тощо).

Окрім того, враховуючи орієнтацію української освіти на інклюзивність, мультисенсорні методи можна ефективно використовувати для студентів з особливими освітніми потребами, адже дозволить задіяти всі канали сприйняття, а не лише один.

Таким чином, потреба у забезпеченні належного рівня мовної компетенції спонукає до пошуків принципово нових підходів до навчання мовознавчих дисциплін у ЗВО. Головне призначення іноземної мови як освітнього предмета визначається у формуванні студента оволодіння спілкуванням / говорінням, розумінням на слух, читанням та письмом. Для ефективності викладання необхідним вважаємо застосування мультисенсорного підходу, що базується на урахуванні усіх органів та каналів сприйняття інформації студентами. Для ефективного навчання іноземним мовам і для розвитку різноманітних здібностей студентів засобами іноземної мови слід враховувати потреби молоді з різними стилями сприйняття: аудіалів, вербалів, візуалів та кінестетиків. Тому використання мультисенсорного підходу у закладах вищої освіти є актуальним і ефективним.

Література:

1. Дьоміна І. Мультисенсорне навчання: зрозуміти учнів і навчати по-новому. URL: [https:// nus.org.ua/view/multysensorne-navchannya-zrozumity-uchniv-i-navchaty-po-novomu/](https://nus.org.ua/view/multysensorne-navchannya-zrozumity-uchniv-i-navchaty-po-novomu/) (дата звернення 25.11.2020 р.).
2. Зробіть мультисенсорні навчальні матеріали – Школа-2020. URL:

<https://uk.diphealth.com/345-make-multisensory-teaching-materials-2162327-79#menu-3>
(дата звернення 25.11.2020 р.).

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Романова Марія Сергіївна, здобувачка вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро).

Стояцька Ганна Михайлівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро).

2019 рік є початком пандемії коронавірусної хвороби, спричиненої вірусом SARS-CoV-2. Спалах розпочався у м. Ухань провінції Хубей в КНР. З великою швидкістю хвороба охопила майже весь світ. Європа, Азія, Америка – всі зазнали величезних втрат через пандемію. Економіка всієї земної кулі в певний момент була занурена у глибоку кризу. Наразі, питання стоїть про збереження життя людства, але не варто забувати що життя не може тривати без підтримки його належного рівня, особливо у суспільствах, де щодо захисту людських прав традиційно сформовано високі стандарти.

Аби попередити велику кількість хворих, країни усього світу вводять карантинні обмеження. Загалом, карантин є утиском у діяльності малих та середніх підприємств, що викликає невдоволення з боку їх власників. Це невдоволення приводить до протестів та мітингів, які самі собою є скупченням людей та не сприяють зменшенню захворюваності. Водночас самі лише обмеження (у вигляді носіння масок та дотримання соціальної дистанції) не дають стовідсоткову гарантію уникнення хвороби.

На початку весни 2020 року Україна впровадила повний локдаун. На жаль, цей крок не допоміг припинити зараження хворобою, але здебільшого виною цьому є халатне ставлення населення до вимог індивідуального захисту.

Говорячи про запобігання хворобі загалом, мова йде перш за все про великі кластери швидкого її розповсюдження, про великі міста. А як щодо невеликих поселень, де люди просто не мають можливості дотримуватися всіх протиепідемічних приписів? Як щодо тих регіонів або ситуацій, де люди навіть не мають доступу до медицини – мешканці нетрів, таборів біженців, компактних поселень нелегалів тощо? Скрутні соціальні умови дуже ускладнюють дотримання санітарних норм, що і призводить до зараження [1]. Наприклад у деяких провінціях Африки люди навіть не замислюються про дотримання соціальної дистанції, про елементарне миття рук, не говорячи вже про дезінфекцію. Приміщення в яких вони мешкають зовсім не відповідають нормам [2]. Тож, в таких умовах захворюваність буде збільшуватись, а вірогідність смертей від пандемії може зростати.

Таких ситуацій безліч і в Україні. Малозабезпечені сім'ї повинні сподіватися на диво, оскільки вони не мають ресурсів ані для дотримання карантинних приписів, ані для лікування.

Варто констатувати, що пандемія стала глобальним соціальним викликом для багатьох країн. Наразі далеко не всі держави готові дати своєму населенню можливість захиститися від пандемії. Фактично, в більшості випадків уникнення зараження є особистою справою кожного – люди повинні дбати про власний індивідуальний захист. Держава не в змозі кожному забезпечити повноцінне лікування за кошти з бюджету і саме через це люди нижчого соціального статусу переносять хворобу тяжче та випадки смертності серед них зустрічаються досить нерідко. Обтяжуючим фактором є також те, що ускладнення викликають супутні хвороби, а навантаженість на медичну систему не дозволяють надавати планову медичну допомогу тим, чий стан здоров'я потребує постійного моніторингу навіть незалежно від самої інфекції.

Отже, на даний момент лікування COVID-19 не вийшло на той рівень, коли кожен був би впевненим у своєму одужанні. Люди з поганими умовами життя є у великій зоні ризику. Насамперед ми всі повинні не забувати, що наше життя залежить від нас самих і перекладати цю відповідальність на інших – це проявляти крайню соціальну зухвалість. Всі приписи лікарів повинні виконуватися, та це лише справа кожного. Людство століттями напружувало стандарти прав людини. Ми маємо право на їх реалізацію, на право на працю, на прибуток та отримання належної медичної допомоги за сплачені податки. Втім, сьогоденні реалії пандемії засвідчують, що колективна безпека потребує від нас поступитись особистісними правами заради обов'язків та виконувати приписи, аби запобігти того стану справ, коли реалізація цих прав може стати вже неможливою.

Література:

1. COVID-19 – це синдемія, кажуть вчені. Що це означає? URL: <https://cutt.ly/bhzvH11> (дата звернення 01.12.2020).
2. NGO calls to evacuate migrant camps in Greece amid COVID-19 fears. URL: <https://cutt.ly/lhzvGoq> (дата звернення 01.12.2020).

СПОЖИВЧІ ЗВИЧКИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Скляренко Катерина Олександрівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Сьогодні в наше повсякденне життя увійшли поняття, які ще рік тому були не знайомі звичайній людині: коронавірус, коронавірусна хвороба, пандемія. Пов'язані вони з масштабним поширенням важкого вірусу, який отримав назву COVID-19. Це означає, що актуальна реальність швидко змінюється і привносить нові тенденції, якими не можна нехтувати. Ці зміни

впливають на навколишній світ, звичні формати міжособистісної взаємодії, спілкування, спосіб життя, способи пересування, прогулянок, шопінгу, особистих зустрічей та суспільних заходів.

Компанія MTP-GLOBAL провела дослідження з метою з'ясувати зміни поведінки покупців в умовах пандемії. Авторка тез брала безпосередню участь на всіх етапах дослідження, особливо етапі розробки інструментарію, обробки та аналітики результатів. Дослідження проводилося в період 20-26 листопада 2020 р. методом он-лайн опитування жителів України (N = 1795, похбка вибірки $\pm 3,6\%$, довірчий інтервал – 95%).

Якщо говорити про ставлення українців до засобів і способів захисту проти коронавірусної хвороби (COVID-19), то відзначимо, що всі опитані – 95,6% – звертають увагу на заходи захисту від COVID-19 в магазинах та інших громадських місцях. Тобто, у людей є розуміння того, що це важливі і необхідні заходи на сьогоднішній день. Жінки (55%) більше звертають увагу на організацію протиепідемічних стандартів захисту (в магазинах та інших громадських місцях), ніж чоловіки. Люди вікової категорії 46-60 звертають увагу менше (41,7%), ніж інші вікові категорії. Жителі обласних центрів звертають увагу на організацію протиепідемічних стандартів захисту частіше (54,9%), ніж жителі сіл, селищ, смт. На 2 місці за значимістю виступають правила гігієни рук (використовувати дезінфектор або мити руки з милом) – 80,5% вважають цей пункт важливим, проте дотримуватися його готові тільки 69,1% населення. Соціальна дистанція, також, як і гігієна рук, номінально відзначається важливою – 79,6%, однак реально її готові дотримуватися тільки 69,1%. Найменш ефективним засобом захисту від COVID-19 серед населення України вважаються захисні рукавички – 49%, а погоджується їх носити ще менше – 22,6% населення.

Наступний блок нашого дослідження підтвердив висунуту раніше гіпотезу щодо розбіжності між номінальним рівнем – рівнем намірів – і рівнем реальним – практичними діями – в процесі дотримання протиепідеміологічних стандартів захисту від COVID-19.

На номінальному рівні – рівні намірів – більшість вважає, що необхідно виконувати вимоги протиепідеміологічних стандартів захисту від COVID-19. 72,8% мають потребу в тому, щоб на території магазину / закладу був дезінфектор для рук. 55,2% – більше половини – при виборі закладу звертають увагу, наскільки його працівники дотримуються вимог захисту від COVID-19. З усіх опитаних 36,1% підтримують систему штрафів щодо відвідувачів закладів / магазинів за недотримання заходів захисту від COVID-19, 35,5% – підтримують систему штрафів щодо працівників. На реальному рівні – рівні дій – єдиним правилом, якого дотримується більшість українців з метою захисту від COVID-19 виявилось правильне носіння маски – 80,5%. При цьому майже 1/5 – 19,5% – не дотримуються навіть цієї вимоги, тобто, носять маску неправильно, не прикриваючи носа. Ще менше охочих, які готові особисто стежити за процесом організації заходів захисту від COVID-

19 на території магазинів / закладів і впливати на нього через особисту участь. Самостійно зробити зауваження працівникам або відвідувачам, якщо вони не дотримуються протиепідеміологічних вимог COVID-19, готові менше 1/5 населення (19,4% і 14,4% відповідно). Як бачимо, відвідувачі магазинів виявляють нерішучість у захисті своїх прав на безпечне перебування в громадських місцях.

На реальному рівні – рівні дій – єдиним правилом, якого дотримується більшість українців з метою захисту від COVID-19 виявилось правильне носіння маски – 80,5%. При цьому майже 1/5 – 19,5% – не дотримуються навіть цієї вимоги, тобто, носять маску неправильно, не прикриваючи носа. Ще менше охочих, які готові особисто стежити за процесом організації заходів захисту від COVID-19 на території магазинів / закладів і впливати на нього через особисту участь. Самостійно зробити зауваження працівникам або відвідувачам, якщо вони не дотримуються протиепідеміологічних вимог COVID-19, готові менше 1/5 населення (19,4% і 14,4% відповідно). Як бачимо, відвідувачі магазинів виявляють нерішучість у захисті своїх прав на безпечне перебування в громадських місцях.

Таким чином, можна зробити висновок, що люди не готові активно захищати свої права на безпечне перебування в громадських місцях, не готові робити зауваження працівникам або іншим відвідувачам.

Важливим спостереженням нашого дослідження стало виявлення фактора, який з найбільшою ймовірністю може вплинути на ретельність дотримання заходів захисту від COVID-19. Цей головний фактор – особистий досвід взаємодії з хворобою, досвід хвороби близьких людей або родичів. Найбільш дієвим фактором виявився сумний приклад летальних випадків з причини COVID-19 серед близького оточення. Респонденти більш уважніше ставляться до дотримання заходів захисту, якщо особисто вони, їхні родичі мають або мали позитивний діагноз COVID-19, а тим більш, у випадку летального випадку когось із близьких. Наприклад:

- з тих, у кого є родичі з діагнозом COVID-19:

- завжди використовувати захисну маску перебуваючи в місці великого скупчення людей готові 95,4%;

- дотримуватися соціальної дистанції намагаються 86,6%;
- дезінфектор для рук намагаються використовувати 84,6%;
- при кашлі або чханні прикривають ніс / рот ліктьовим згином 80,6%;

- з тих, у кого немає родичів з діагнозом COVID-19:

- завжди використовувати захисну маску перебуваючи в місці великого скупчення людей готові лише 81,2%;

- дотримуватися соціальної дистанції намагаються 68,8%;
- дезінфектор для рук використовують 69,8%;
- при кашлі або чханні прикривають ніс / рот ліктьовим згином 67,8%.

Як бачимо, є різниця у відповідях. Також респонденти більш уважніше ставляться до дотримання заходів захисту, якщо серед їхніх родичів були

зафіксовані летальні випадки від діагнозу COVID-19. Респонденти більш уважніше ставляться до дотримання заходів захисту, якщо самі перенесли COVID-19. Наприклад, 67,4% тих, хто хворів на COVID-19, зараз намагаються рідше відвідувати громадські місця, і 82,1% намагаються дотримуватися правил соціальної дистанції, перебуваючи на території закладу / магазину. В той же час серед тих, хто не хворів на COVID-19, таких 43,3% і 60,0% відповідно.

Таким чином, наше дослідження методом он-лайн опитування демонструє розширення можливостей дослідницьких процедур, отримання доступного оперативного досвіду збору соціологічної інформації. Дані нашого дослідження дозволяють нам зробити наступні висновки.

1. Більшість населення України вважає важливим дотримання заходів захисту проти COVID-19 в громадських місцях, особливо важливим вважають носити захисні маски, дотримуватися правил гігієни рук.

2. Багато правил люди теоретично вважають важливими, однак практично відмовляються їх виконувати, особливо це характерно для соціальної дистанції.

3. Покупці високо цінують свою безпеку, і навіть згодні відмовлятися від звичного / зручного / комфортного обслуговування на користь безпеки.

Література:

1. Потребительские предпочтения украинцев в условиях пандемии. URL: <https://mtp-global.com/potrebiteľskie-predpochteniya-ukraincev-v-usloviyah-pandemii/> (дата звернення 20.11.2020).

СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ МІГРАЦІЙНИХ ТРЕНДІВ

Станіславенко Людмила Анатоліївна, здобувачка вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця).

Освітня міграція – не новий, однак принципово особливий тренд соціальних процесів у світі. Його окремішність – у контексті міграції економічної, трудової тощо, – визначається довгостроковими наслідками. Адже перебираючи на себе цінності іншого соціуму, паралельно з професійними компетентностями у молоді формується характерний набір ціннісних установок, який забезпечує лояльність до країн-реципієнтів освітніх мігрантів. А відтак виводить освітню міграцію на рівень міграції як способу життя.

Мета – охарактеризувати міграційну мотивацію української студентської молоді та виокремити системні наслідки т.зв. «brain-drain» для України.

Міграційний вимір сучасних соціальних процесів в Україні найбільш комплексно досліджений у роботах І. Маркова, Е. Лібанової та ін., колективних доробках науковців Інституту демографії та соціальних досліджень ім.

М.В. Птухи НАН України. Емпіричну цінність для формулювання ключових висновків доповіді представляють звіти аналітичного центру CEDOS.

У сучасній науці студентська молодь часто виокремлюється в особливу соціальну групу молоді, що представляє собою «майбутнє в сьогодні» та є провідником цінностей у майбутнє, тобто визначає, яким воно буде [6, с. 54].

У той же час, як зазначає І. Марков, Україна перебуває на порозі п'ятої хвилі міграції, яка розпочавшись у 2010-х рр., охопила саме освічену молодь, студентство і базується не тільки на економічній мотивації [2] або вдалій зовнішньополітичній кон'юнктурі (інтенсифікація транскордонної мобільності населення в результаті отримання Україною в 2017 р. безвізового режиму). З точки зору вироблення ефективної державної політики захисту національних інтересів України, т. зв. «brain-drain» («відтік мізків») має потенціал стати ключовим тригером загострення системної соціально-економічної кризи держави.

Статистичні відомості, представлені у дослідженні аналітичного центру CEDOS (www.cedos.org.ua) щодо українського студентства за кордоном до 2017-2018 н.р. дають можливість автору зафіксувати наступне.

1. Порівняно з некритичною до 2013 р. – 33 473 осіб у 2012-2013 н.р. (без студентів у Росії), – *кількість українських студентів за кордоном у наступні роки набула тривожних показників*. У 2016-2017 н.р. у зарубіжних вишах навчалося вже 75 785 українських громадян, тобто в два з половиною рази більше зафіксованої до Революції Гідності кількість [4, с. 8-9]. Тільки Польща у 2017-2018 н.р. мала в лавах своїх іноземних студентів більше 37 тис. українців. Показово, що за роки російсько-українського збройного конфлікту чисельність українців у російських вишах зросла майже втричі: з 4554 у 2013-2014 н.р. до 11 360 у 2017-2018 н.р. [4, с. 4].

2. Узагальнені *мотиваційні чинники освітньої міграції*: непослідовна, некоректна і часто змінювана (в залежності від політичної кон'юнктури та приналежності до тієї чи іншої політичної команди) політика Міністерства освіти і науки України; ліберальність національного інформаційного простору, який робить можливими агресивні рекламні кампанії іноземних вишів, і надзвичайно ліберальні умови вступу до них [5, с. 116]; транскордонний характер освітніх систем України з деякими країнами-реципієнтами освітніх мігрантів; асиметричні показники соціально-економічного розвитку; національні програми абсорбції освітніх мігрантів.

3. *Системні наслідки міграції студентської молоді*, враховуючи втрату Україною ключових показників макроекономічного розвитку, депопуляцію, антисоціальну політику тощо, – загрозові для національної безпеки, з точки зору стратегії формування в Україні «капіталу лояльності» [3]. Щодо країн-реципієнтів, їхні політики залучення освітніх мігрантів базуються на усвідомленні того, що освічена молодь є джерелом інтелектуалізації людсь-

кого капіталу, розвитку інноваційного та матеріально-технічного компонентів освітньої галузі тощо. Більш того, загальноєвропейська проблема погіршення демографічних показників, а саме – старіння націй, частково може поліпшуватися через омолодження структури населення та його кількісного збільшення за рахунок абсорбції освітніх (і згодом трудових) іммігрантів.

Отже, в умовах суспільних трансформацій в Україні та процесів євроінтеграції цілком логічно посилюються міграційні настрої української студентської молоді. Інтернаціоналізація та академічна мобільність як глобальні тренди розвитку міжнародного ринку освітніх послуг, в умовах некоректної національної освітньої, економічної і соціальної політики призводять до перманентного відтоку освіченої молоді, що асимілюється за кордоном, посилюючи тим самим негативні тенденції розвитку України.

Література:

1. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2 (33). URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_infosheet_a4.pdf.
2. Марков І. Глобалізація і міграції: теоретичні та методологічні аспекти дослідження соціодинаміки. *Народознавчі зошити*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2015_6_8.
3. Нагорняк Т.Л. Брендинг території як державна та регіональна політика: [монографія]. Донецьк: Ноулідж, 2013. 367 с.
4. Стадний Є. Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року. К., 2019. 10 с.
5. Українське суспільство: міграційний вимір: нац. доповідь / Ін-т демографії та соц. досл. ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018. 396 с.
6. Фомина Т.А. Социокультурная самоидентификация современного российского студенчества: региональный аспект: дисс. ... канд. социол. наук.: спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы». М., 2004. 242 с.

РОЛЬ КОНЦЕПЦІЙ ЕЛІТАРИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Степанюк Євгенія Сергіївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Основне нормативне питання, що лежить в основі теорії еліти, формулюється наступним чином: «Чи повинна відносна потужність будь-якої групи перевищувати її відносну величину?». Стверджуюча відповідь сходиться до Стародавньої Греції, де непропорційний вплив видатних меншин захищався посиленням на їхню вищу мудрість чи чесноту, як у «правлячому» класі правителів Платона. Емпіричне припущення, що стояло на захисті елітного панування в той час полягало в нерівномірному розподілі людських рис.

¹ Науковий керівник: Тимченко М.М., кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Однак неминучість елітарного правління не можна сприйматися як належне, як свідчить той факт, що античні, середньовічні та ранні сучасні політичні письменники вели постійну боротьбу проти правління зі звичайними людьми. Ця чітко антидемократична постанова була характерна для таких християнських письменників, як Фома Аквінський. Французьке слово «еліта» означає просто «обраний» і, таким чином, вміщує уявлення про те, що люди видатних здібностей зберігають свою владу та привілеї обумовлені божественною санкцією.

До кінця XIX ст. увага до емпіричних аспектів влади еліти доповнювала нормативний елітизм, не змінюючи його принципово. Італійські соціальні теоретики Гаetano Моска та Вільфредо Парето одними з перших заявили, що елітарне правління неминуче.

Висновок Роберта Міхельса про «залізний закон олігархії» підкреслював складне співвідношення теорії еліти з марксистською політичною думкою. Моска, Парето та Міхельс визнали, що керуючі еліти зазвичай (хоча і не обов'язково) доброзичливі до провідних економічних інтересів. І все ж, емпіричний елітизм сподобався марксистським діячам, таким як Володимир Ленін та Антоніо Грамші. Однак у роки, що настали після Другої світової війни, класичні елітистські праці були значною мірою серед американських соціологів, прихильних до ліберального конституціоналізму. Консервативний американський філософ Джеймс Бернхем, засновник «Національної рецензії», зобразив Моску, Парето та Міхельса як прихильників Макіавеллі, чий реалістичний аналіз елітних акторів та відмова від утопічного егалітаризму представляли найкращу надію на демократію. Американський економіст XX ст. Йозеф Шумпетер менш прикметно використовував елітистів, але також переосмислював демократію з погляду, згідно з яким елітна спадщина є не що інше, як виборча конкуренція між елітами, що виборюють загальну авторизацію влади.

Й. Шумпетер був великим політичним письменником, який поєднував емпіричну елітарність з нормативним елітаризмом. Пізніші підходи, такі як біхевіоралізм та теорія раціонального вибору, хоча і під впливом Шумпетера, повинні були бути нейтральними щодо цінностей. Тим не менш, теорія раціонального вибору посилила емпіричний елітизм, запропонувавши нові аргументи щодо неминучості правління еліти. Наприклад, теорема неможливості американського економіста Кеннета Ерроу показала, що в рамках ординалістського підходу не існує методу об'єднання індивідуальних уподобань для трьох чи більше альтернатив, який задовольняв би деякі повністю справедливі умови та завжди давав би логічно несуперечливий результат.

Таким чином, можна виділити чотири підходи до визначення еліти:

- структурний – розглядає суспільство під кутом зору соціальних інститутів та соціальної структури і таким чином визначає, що еліта очолює;
- статистичний – на підставі статистичних даних володіння благами,

владою, престижем;

- визначення еліти як конкретної групи, яка вважає себе (і вважається оточуючими) елітою і фіксує до якого кола вони належать;
- визначення еліти через моральні та психологічні якості і опис особистісних характеристик.

Отже, термін елітарність може використовуватися для опису ситуації, в якій влада зосереджена в руках обмеженого числа людей. Опозиції елітарності включають антиелітарність, егалітаризм, популізм і політичну теорію плюралізму.

МОВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Сухойван Олександра Дмитрівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Мовна дискримінація в Інтернет-мережі – це не просто проблема, пов'язана з порушенням прав, нормативних актів або навіть законів, це також проблема, пов'язана з користуванням Інтернетом людьми.

Дослідження мовної дискримінації серед інтернет-користувачів має на меті не стільки класифікацію, скільки надання змоги зрозуміти, яку ціль можуть наслідувати індивіди, що використовують її, спрогнозувати наслідки та визначити необхідні інструменти для вирішення поширення такого типу дискримінації.

Поширення використання соціальних мереж, міжнаціональні конфлікти та загострення відносин між державами зумовили різке зростання використання соціальних мереж як платформ зародження та розповсюдження будь-якого виду дискримінації, що зі свого боку призвело до зростання агресії у тих же соціальних мережах. Не тільки агресія зовнішня, але й деперсоналізація свого «Я» в онлайн просторі дозволяє безнаказово порушувати права інших [4].

Мовна дискримінація може бути засобом впливу на вразливі верстви населення, що призведе до соціальних зрушень з негативними наслідками. Адже однією з характеристик є заклик до дій відносно тих, на кого направлене словесне вираження ненависті.

Зародження, поширення та розвиток агресії, що виражається прямою або непрямою мовною дискримінацією призводить до закликів, що також реалізуються не тільки у віртуальному середовищі, а і в реальному житті поза межами соціальних мереж [1, с. 36].

¹ Науковий керівник: Кальниш Ю.Г., доктор наук з державного управління, професор кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Заклики можуть бути як до дій відносно себе як індивіда (тобто направлені вже на соціального реципієнта – об'єкта дискримінації), або до дій відносно соціального реципієнта, що будуть реалізовуватись іншими суб'єктами усієї комунікації.

Виходження агресії, що на початку виражалася лише словесно, з віртуального середовища може створити сутички серед верств населення, що були соціальними реципієнтами або загострити конфлікт, який неможливо вже буде нівелювати [2, с. 168].

Про важливість протидії поширенню мовної дискримінації наголошує ООН, у своєму відкритому листі до держав та власників соціальних мереж, що було представлено 30 вересня 2019 року [3].

Таким чином, поширення соціальних мереж та розповсюдження мовної дискримінації можна визначити як основні можливі обставини формування агресії у віртуальному середовищі. Доступність Інтернету та певних технологій надає змогу будь-кому використувувати мову як засіб маніпулювання, зародження або розповсюдження конфліктів за допомогою соціальних мереж. Як і будь-яка ідеальна та вторинна мовна система, дискримінація словесна не виникає сама по собі, вона утворюється і підтримується тільки індивідами. Її розвиток може не тільки впливати на сприйняття та ставлення до певних соціальних проблем, але й закликати до вирішення останніх за допомогою вже реальних дій. Такі наслідки можуть призвести до ескалації та поширенню конфліктів поза межами віртуального середовища, та призвести до більших соціальних реципієнтів.

Література:

1. Кожевникова Г. Язык вражды после Кондопоги. *Язык вражды против общества: сб. статей* / А. Верховский (ред.). М.: Центр «Сова», 2007. С. 10-71.
2. Салихова Э.А. К вопросу о вербальной реализации призыва. *Политическая лингвистика*. 2019. № 2 (74). С. 167-176.
3. Правозащитники ООН закликали владу держав і власників соцмереж зупинити поширення мови ворожнечі. URL: <https://ukrainepravo.com/international-law/public-international-law/pravozakhysnyky-oon-zaklykaly-vladu-derzhav-i-vlasnykiv-sotsmerezkh-zupynyty-poshyrennya-movy-vorozhn/>.
4. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018): Резюме дослідження / [С. Колишко, М. Паращевін, В. Яворський]; за заг. ред. Т. Печончик. К., 2018. 96 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІСТИКИ

Чорна Владислава Дмитрівна, здобувачка вищої освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро).¹

Глобалізація є визначальним чинником стратегії світового розвитку та має значний вплив на формування громадянського суспільства та правової держави. В межах глобалізаційних процесів відбувається значне посилення політичних, соціально-економічних, інформаційних та культурних взаємозв'язків, що сприяє формуванню багаторівневої системи міждержавних відносин, що включає економічну, технологічну, політичну та соціальну трансформацію.

Поняття глобалізації в науковому обігу виникло і поширилось на початку 80-х років ХХ ст. Вперше термін «глобалізація» використав американський соціолог Р. Робертсон у 1992 р. Актуалізація теоретичного обґрунтування проблем глобалізації відбувається наприкінці ХХ ст., коли країни західної демократії продемонстрували значні темпи економічного зростання. Найбільш активним процес глобалізації став в період утворення інформаційної економіки, основою для розвитку якої є інформаційні ресурси.

Теорії глобалізації наголошують на масштабності світових змін та можливості застосування уніфікованої західної моделі розвитку для інших регіонів світу. У зв'язку з цим глобалізація трактується як процес універсалізації, становлення єдиних для всієї планети структур, зв'язків і відносин в різних сферах діяльності. Явище глобалізації утворює замкнутий глобальний простір, єдине світове господарство, економічну взаємозалежність та глобальні комунікації у міжнародних відносинах.

Серед дослідників проблем глобалізації виділяється три течії: «гіперглобалісти», «скептики» та «трансформаціоналісти». Гіперглобалісти вважають, що глобалізація є ознакою наближення нової епохи, в якій відбуватимуться процеси «денаціоналізації» економіки, формування єдиного світового ринку та глобальної конкуренції. Гіперглобалісти включають до ознак глобалізації процеси інформаційної революції, що створюють основу для транснаціоналізації економічної та політичної сфер. Таким чином, гіперглобалісти вважають глобалізацію не тільки економічним, але й ідеологічним процесом, що супроводжує неоліберальну політику.

Представники скептицизму в теорії глобалізації вважають, що сучасне явище взаємозалежності в економічній сфері не є безпрецедентним, а інте-

¹ Науковий керівник: Єрмеєва І.А., кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та туризму Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

рес до глобалізації є міфом, що приховує неоліберальні капіталістичні інтереси та регіональну перевагу деяких національних урядів. Скептики відокремлюють процеси глобалізації від технологічних та комунікаційних змін останніх років. З їхньої точки зору глобалізація є результатом тривалого історичного розвитку і являє собою інтенсифіковану форму міждержавних відносин, що відповідає демографічним процесам та вдосконаленню комунікаційно-технологічної інфраструктури.

Трансформаціоналісти вважають, що сучасна модель глобалізації є безпрецедентною, насиченою суперечностями та не має певного чіткого напрямку розвитку, тобто перебуває в стані становлення. Для них глобалізація представляє собою перехідний період в зміні балансу сил, що супроводжує трансформацію міжнародної системи.

Теоретико-методологічною основою аналізу глобалізаційних процесів в сучасній науці є наступні напрямки:

- функціональний – акцентується значення держави у можливості спасіння національних економік від негативного впливу глобалізації;
- апологетичний – підкреслюється значення глобальних ринків в процесах інновацій та зменшення впливу держави на процеси глобалізації;
- технологічний – основне значення надається новітнім інформаційним технологіям.

Теоретики глобалізації та міжнародна практика демонструють переважання в процесах глобалізації економічної складової. З економічної точки зору глобалізація являється процесом формування глобальних ринків і стратегій поведінки, корпорацій і міжнародних фінансово-економічних інститутів, формуванням принципово нових економічних відносин і типів господарств. Економічні аспекти глобалізації пов'язані з політичними інтересами національних економік (протекціонізм), але і на техніко-економічні обмеження. Політичні аспекти глобалізації переважно визначаються економічними засадами та намаганням зміцнити світогосподарські зв'язки.

Процес глобалізації не є безболісним і безконфліктним, тому що він зачіпає усі аспекти людського життя, що трансформує культурні, психологічні та моральні форми існування людей. Глобалізація сприяє зміні внутрішніх соціальних відносин, зниженню бар'єру між суверенними державами, руйнації культурних табу. Під впливом глобалізаційних процесів відкидається навіть мінімальний партикуляризм.

Таким чином, глобалізація є процесом, що визначається переважно ринковими, а не державними чинниками, що сприяє створенню глобальної системи економічної, політичної та культурної взаємозалежності. Незаперечним є факт перетворення світової економіки під впливом глобалізації в інтегроване єдине ціле явище сучасних міжнародних відносин.

Література:

1. Кравчук М. Концептуальна еволюція теорій глобалізації. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 122-125.
2. Сидоренко О.О. Правова система України в контексті глобалізації. *Теорія і практика*

правознавства. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_1_6 (дата звернення - 14.03.2019).

3. Цимбал Т.В. Науково-методичні аспекти типології сучасних теорій глобалізації. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 18. С. 35-42.

ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Штана-Богудіна Валерія Борисівна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Для кращого розуміння місця і ролі України на міжнародній арені, слід звернутися до її досвіду участі в роботі міжнародних організацій. Так, можна розглянути результати голосування за ключовими резолюціям ООН в 1990-2013 рр. У 1990-ті роки Україна не входила до числа членів Ради Безпеки ООН, тому мала можливість брати участь лише в голосуваннях на Генеральній Асамблеї.

У питаннях палестино-ізраїльського конфлікту Україна в основному розділяла позицію більшості держав-членів ООН, зокрема, підтримуючи резолюції проти ізраїльських поселень в Східному Єрусалимі в 1998 році [2] та право палестинського народу на створення незалежної держави в 2000 році [3], а також закликаючи до відходу Ізраїлю з окупованих палестинських територій у 2004 році [4].

При голосуванні з питань, пов'язаних з бойовими діями в Югославії, Україна також солідаризувалась з позицією більшості. Зокрема, в 1996 році Україна разом зі 135 державами-членами ООН підтримала резолюцію, що закликає до встановлення миру в регіоні і засуджує низку дій влади Югославії і Республіки Сербської в Боснії [1].

Отже, в найбільш гострих питаннях, пов'язаних з міжнародними конфліктами, Україна розділяла позицію більшості, прагнучи голосувати спільно з іншими державами-членами ООН.

У 2008 році одним з основних викликів для міжнародної спільноти став військовий конфлікт у Південній Осетії. Починаючи з 2009 року, Генеральна Асамблея ООН щорічно ухвалювала резолюції щодо положення вимушених біженців в регіоні, в яких Абхазія і Південна Осетія розглядалися як частина Грузії. Проте з початку президентства Віктора Януковича Україна перестала брати участь в голосуваннях за подібні резолюції (2010-2013 рр.). Але вже з 2014 року Україна знову стала підтримувати резолюції ООН, що визнають Абхазію і Південну Осетію частиною Грузії [5].

Отже, голосування представників України з даного питання в міжнародних організаціях залежало як від зовнішньополітичного курсу

¹ Науковий керівник: Висоцький О.Ю., доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

України в поточний момент, так і від позиції президента країни.

Висновки. Проаналізувавши зовнішню політику України на сучасному етапі, можна зробити висновки, що ідентичність України на міжнародній арені є мінливою. Так, в 1990-х роках представники України в ООН були схильні підтримувати точку більшості країн, в тому числі і при голосуваннях, які стосувалися питань порушення прав людини в різних державах. У 2000-х роках Україна частіше голосувала спільно з більшістю держав Євросоюзу. З початку президентства Віктора Януковича на початку 2010-х років Україна прагнула до дотримання нейтралітету при голосуванні за резолюції, що викликало суперечки (наприклад Резолюції щодо Абхазії і Південної Осетії). Після зміни режиму Януковича Україна стабільно підтримує позицію держав Євросоюзу та США. Отже, наголосимо, що зовнішньополітична позиція України змінюється в залежності від внутрішньополітичної ситуації, зокрема стратегічного бачення розвитку країни представниками президентської влади.

Література:

1. The situation in Bosnia and Herzegovina: resolution / adopted by the General Assembly. 1996. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/284610?ln=en> (Date of access: 15.11.2020).
2. Peaceful settlement of the question of Palestine: resolution / adopted by the General Assembly. 1998. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/285268?ln=en> (Date of access: 15.11.2020).
3. Israeli practices affecting the human rights of the Palestinian people in the occupied Palestinian territory, including Jerusalem: resolution / adopted by the General Assembly. 2000. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/429148?ln=en> (Date of access: 15.11.2020).
4. Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem and the Occupied Syrian Golan: resolution / adopted by the General Assembly. 2004. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/537023?ln=en> (Date of access: 15.11.2020).
5. Status of internally displaced persons and refugees from Abkhazia, Georgia, and the Tskhinvali region / South Ossetia, Georgia: resolution / adopted by the General Assembly. 2014. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/772070?ln=en> (Date of access: 15.11.2020).

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Щербініна Марина Сергіївна, здобувачка вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

В умовах докорінного реформування державного управління в Україні велике значення приділяється проблемі розвитку державної служби, наближення її до європейських стандартів.

Важливим аспектом вирішення цієї проблеми є використання лідерської компетентності для збудження рушійних сил модернізації публічної служби і приведення їх у стан активних дій з реалізації цілей і завдань.

Саме трансформаційні лідери мають ініціювати процес руйнування застарілих методів, традицій, правил і моделей поведінки з метою позитивного прийняття нових в умовах, що змінилися. Засобом більш ефективного проходження реформування публічної служби можуть стати свідомі дії трансформаційних лідерів щодо формування в суспільстві потреби у змінах.

Тому дослідження лідерської компетентності керівника публічної служби в безпосередній організаційній атмосфері є доцільним кроком у контексті реалізації однієї з ключових цілей реформ – приведення визначених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» публічної служби у відповідність до принципів та стандартів Європейського Союзу [4, с. 45].

На початку ХХІ століття одним з ключових факторів, від якого залежить успіх організацій, є керівництво. Сьогодні докладаються зусилля у багатьох країнах світу, як розвинених, так і тих, хто прагне посилити свою конкурентоспроможність на міжнародній арені. Лідерство розвивається як в приватному, так і в державному секторі, зокрема, у державній службі.

Лідерство лежить в основі хорошого демократичного управління, сучасної концепції управління. Лідерство визнається потужним фактором підвищення ефективності управління та ефективності органів державної влади. Лідерство – це відповідь на сучасний темп життя, постійні динамічні зміни у всіх сферах, включаючи посилення конкуренції та глобалізації, міжнародну економічну інтеграцію, зростання ринку в країнах, що розвиваються, посилення дерегуляції та приватизації; технологічні зміни (швидша та краща комунікація, більше інформаційних мереж об'єднує більше людей у світі) [3, с. 25].

Такі зміни спричинили як більше ризиків, так і більше можливостей. Розвиток лідерства в контексті реформи державної служби, здійснення адміністративної реформи, визначення нового курсу розвитку української держави є стратегічною умовою хорошого управління в Україні. Вирішальна роль у цьому процесі належить новому поколінню працівників, керівникам системи державної служби, талановитим керівникам, які мають інноваційні кадрові технології, здатні ефективно вирішувати соціальні та управлінські конфлікти, успішно реалізовувати свій комунікаційний потенціал, мають можливість формувати лідерів зі свого кола.

Уряд України продовжує модернізувати свій підхід до управління людськими ресурсами на державній службі у напрямку приведення державної служби у відповідність із принципами та стандартами, які широко перевірені в Європейському Союзі [5, с. 40].

Один з ключових аспектів цієї модернізації стосується розвитку лідерів – керівників на всіх рівнях державної служби, і особливо – вищого керівництва державної служби, які повинні бути здатними та відповідальними за впровадження змін у процесі системних реформ. Саме якість лідерства є основою для подальшої реформи державної служби.

Важливість зосередження уваги на лідерстві та розвитку лідерства як умови належного врядування сьогодні очевидна як для приватних, так і для державних установ, які визнають, що їхнє робоче середовище постійно змінюється і що успіх організацій багато в чому залежить від якості їх керівників. Кожна країна визначає свій підхід до розвитку потенціалу лідерів [1, с. 29].

Розробка та реалізація програми розвитку лідерства пов'язана з визнанням провідної ролі вищих керівників у системі державного управління, їхнього впливу на здійснення реформ, у тому числі з питань професіоналізації державної служби. Вищі державні службовці повинні бути прикладом для інших та провідними працівниками. Реалізація таких програм відповідає потребам вдосконалення системи та процедур управління персоналом на державній службі, включаючи вищий менеджмент. Вони розроблені для того, щоб допомогти менеджерам, розвинути свої компетенції та надати можливість обміну досвідом та вдосконалення навичок відповідно до вимог часу.

Виходячи з цього, був змодельований портрет лідера – ідеальний лідер очима державних службовців – це: 1) організатор, 2) вмє працювати, 3) ініціатор, 4) генератор ідеї, 5) може вести, людей, 6) серце колективу, 7) чітко ставить цілі, формулює ідею – дозволяє іншим виконувати, розвиватись, 8) не вдається до надмірного контролю, 9) дає працівникові свободу, поважає професіонала, 10) не чинить тиску на працівників, 11) тонкий психолог, 12) стримано, керує емоціями, поводитьься правильно, 13) ставиться до всіх співробітників однаково, 14) може швидко орієнтуватися, 15) вмє запобігати проблемам і вирішувати їх, 16) робить не перекладаючи провини на інших, несе відповідальність за управління людьми [3, с. 76].

Таким чином, важливим інструментом розвитку державної служби як умовою належного врядування в Україні є розвиток профілю компетенцій керівництва. Він визначає необхідні навички, якими повинен володіти державний службовець, щоб здійснювати належне управління для забезпечення розвитку професійної державної служби.

Профілі компетенції лідерства застосовуються у багатьох сферах управління людськими ресурсами: підбору та підвищення кваліфікації, оцінки ефективності, планування кар'єри та розвитку, планування людських ресурсів.

Профілі компетенції лідерства є основою для професійного розвитку державних службовців, зокрема керівників: виявлення особистих потреб у навчанні та вдосконалення навчальних програм та підходів до професійного розвитку. Профіль компетентності керівництва описує вміння, навички та компетенції, які повинна мати людина, щоб бути ефективним лідером у своїй організації. Він не включає вузьку професійну, галузеву чи технічну компетенцію, яка визначається конкретними посадами та сферами діяльності.

Література:

1. Амосов О. Концепція публічного управління : архетипний підхід. *Публічне управління: теорія та практика*. 2015. Березень. Спец. вип.
2. Вернудіна І.В. Особливості публічного управління в Україні: цивілізаційний поступ та сучасні виклики. *Публічне управління: шляхи розвитку*: Матеріали наук.-практ. конференції за міжнар. участю (26 листопада 2014 р., м. Київ). К.: НАДУ, 2014. Т. 1.
3. Коновалова М.В. Лідерство в державному управлінні як чинник формування інноваційної організаційної культури. *Викладання лідерства для посадових осіб та представників місцевого самоврядування: сутність, виклики, перспективи*: Матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Київ, 15 квітня 2015 року) / за заг. ред. В.А. Гошовської, Л.А. Пашко, А.К. Гука. Харків: Фактор, 2015.
4. Синицина Н. Світова практика управління людськими ресурсами та актуальні проблеми інституту державної служби в Україні. *Державне будівництво*. 2011. № 1.
5. Стадник М.М. Формування лідерських якостей у працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. *Викладання лідерства для посадових осіб та представників місцевого самоврядування: сутність, виклики, перспективи*: Матеріали Всеукраїнського круглого столу (м. Київ, 15 квітня 2015 року) / за заг. ред. В.А. Гошовської, Л.А. Пашко, А.К. Гука. Харків: Фактор, 2015.
6. Хаїтов П.О. Особливості реалізації лідерства в управлінській діяльності в органах виконавчої влади. *Теорія та практика державної служби*: Матеріали наук.-практ. Конференції (12 грудня 2015 р., м. Дніпропетровськ) / за заг. ред. С.М. Серьогіна. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2015.

НАЦІОНАЛІЗМ ЯК ПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ: РІЗНОВИДИ ТА ЇХ ПРОЯВИ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Яблуновський Артур Володимирович, здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.¹

Явище націоналізму вивчається суспільними науками в різних контекстах. Наприклад, як специфічне відчуття власної ідентичності та як форму груповою солідарності. Нашим же завданням є розібрати цей феномен як політичну ідеологію – систему поглядів на те, яким чином має бути влаштований державний устрій на певній території, яка система інститутів має на ній існувати, яка політика має ними проводитися тощо. Метою прихильників будь-якої ідеології є її розповсюдження серед певних груп суспільства та подальша мобілізація цих груп на політичні дії. В свою чергу, ця політична діяльність мала б забезпечити формування того політичного порядку, який здається представникам ідеології найоптимальнішим.

Серед дослідників існують різні підходи на те, коли націоналізм з'являється в якості політичної ідеології. Як правило виділяють два основні підходи: примордіалізм та конструктивізм.

¹ Науковий керівник: Ходус О.В., доктор філософських наук, кандидат соціологічних наук, професор кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Представники примордіалізму вважають, що нації та націоналізм існували в тій чи іншій формі з самого початку історії людства. В якості прикладу вони наводять «націоналізм» давньогрецьких полісів та давньоєврейського народу. Проте критики, на наш погляд, справедливо зазначають, що в першому випадку мова йде про локальний патріотизм, до якого були залучені лише повноцінні громадяни полісу – вільні дорослі чоловіки; в другому ж справа полягає не в націоналізмі, а в об'єднанні та політичній мобілізації за релігійною ознакою.

Значно більшого розповсюдження в суспільних науках отримав конструктивізм (модернізм). Дослідники, що працюють в рамках цього напрямку вважають, що сучасні нації та націоналізм з'являються тільки в ХІХ ст. в Європі та є результатом розвитку капіталізму, індустріалізації та посилення центральної державної влади. Розвиток засобів комунікації та економічного ринку сприяв встановленню зв'язків між мешканцями однієї території, що до цього не зустрічались між собою та не мали відчуття належності до однієї спільноти. За формулюванням Б. Андерсона, процес націєтворення являє собою, перш за все, «уявлення» спільнотою своєї єдності [1]. Національна ідентичність стала з часом більш важливою для європейців, ніж локальна та релігійна, що були домінуючи в минулі сторіччя історії. Націоналізм приніс розуміння усіх членів однієї нації як громадян, що повинні мати рівні права. Таке уявлення прийшло на зміну традиційному становому устрою, при якому права людей залежали від того до якого стану вони належали від свого народження. З часом це стало причиною ряду буржуазно-демократичних революцій. Представники конструктивізму не заперечують роль етнічності в формуванні націй, проте вважають цей фактор другорядним.

Основою націоналістичної політичної ідеології є уявлення про націю як вище джерело політичної влади, необхідність здобуття та підтримки національного суверенітету над своєю батьківщиною та національну державу як найоптимальнішу форму державного устрою. Не дивлячись на те, що ці твердження підтримують представники майже всіх націоналістичних течій, між ними є і багато відмінностей. Так, наприклад, націоналізм може бути громадянським та етнічним, поміркованим та радикальним, релігійним та світським, правоконсервативним та ліво-революційним, імперіалістичним та національно-визвольним тощо.

Найпопулярнішим в суспільних науках є розділення націоналізму на громадянський та етнічний. Основне відрізнення між полягає в тому, як вони визначають належність індивіда до певної нації.

Громадянський націоналізм ототожнює належність до нації з наявністю у індивіда громадянства певної держави. Також цей підхід робить особливий акцент на включенні громадян до участі в управлінні державою та надання ним необхідних громадянських прав.

У свою чергу, етнічні націоналісти ототожнюють належність до певної нації з наявністю у індивідів спільної мови, традицій, історії, менталітету та,

в крайньому випадку, кровно-біологічної спорідненості. Також для прихильників цього підходу значно характернішим є примордіалістське ставлення до появи націй.

Розділення націоналізму на поміркований та радикальний полягає в тому, що представники першого, як правило, виступають за поступові реформи, що в результаті мають призвести до покращення становища певної нації; в той час як радикали готові до самих рішучих дій, направлених, в першу чергу проти представників інших етносів, яких вони вважають ворогами. Радикальний націоналізм часто поєднується з расизмом та шовінізмом.

Домінування в певному суспільстві тої чи іншої форми націоналізму залежить від його історичного шляху. Так, Е. Геллнер виділяє «часові пояси» країн з різною історією націоналізму в них [2]:

До першого поясу він відносить західноєвропейські держави з сильною центральною владою, для націєбудування яких найважливішим була гомогенізація національної культури за допомогою доступних державних інститутів. Для цього поясу характерним був громадянський націоналізм.

До другого поясу він відносив роздроблені Італію та Німеччину, в яких, принаймні серед освіченої частини населення, були достатньо уніфіковані культури, проте було відсутня політична єдність. Найважливішим тут був процес об'єднання в єдині національні держави. Для цього поясу характерним був етнічний націоналізм.

До третього поясу, на думку дослідника, відносились етноси Східної Європи, в яких не було ні національних держав, ні уніфікованих культур. І те, і інше планувалось створити за допомогою «пробудження» нації. Для цього поясу характерним був більш радикальний етнічний націоналізм.

І, на кінець, до четвертого поясу він відносив європейські етноси Російської імперії, які після Жовтневої революції опинились під владою Радянського Союзу, що кардинально змінило їх націєбудівничий шлях, так як належність до певної нації поєднувалась з належністю до єдиного «радянського народу».

Націоналістичний рух в Україні з'явився в другій половині XIX ст. і розвивався за схемою, характерною для третього поясу Геллнера. Націоналістичним «пробуджувачам» було необхідно створити не тільки національну державу, але й уніфіковану національну культуру. Оскільки етнічні українці здебільшого були бідними селянами, національно-визвольні погляди у діячів цього руху часто поєднувались з соціалістичними. Найбільшого розмаху український національний рух досяг в 1917 році в результаті двох революцій, що вилилось в створення Української Центральної Ради та, пізніше, проголошення незалежної УНР. Поразка УНР у війні з більшовиками (4 пояс Геллнера) призвела до розколу серед діячів націоналістичного руху. Частина з них залишилась в Радянській Україні та частково реалізувала свою культурну програму під час українізації 20-их років, яка була звернута

вже в 30-ті, а самі діячі зазнали репресій. Інша частина емігрувала, а епіцентром національно-визвольного руху стала Західна Україна, що перебувала під владою Польщі. Націоналісти, що об'єднались в ОУН обрали своєю ідеологією радикальний етнічний націоналізм, що стало своєрідною реакцією на поразку УНР. Після встановлення радянської влади над всією територією нинішньої України та придушення спротиву ОУН-УПА, націоналістичний рух розвивався в діаспорі та в дисидентському середовищі. Отримує популярність ліберальний націоналізм, в якому вимога незалежності української держави поєднувалась з уявленням про необхідність демократичних та ринкових реформ. Велику популярність націоналістичні організації отримують під час Перебудови та розпаду СРСР, частково націоналістичні ідеї апропріює колишня радянська номенклатура, якій необхідна була нова ідеологія для забезпечення власної легітимності після отримання Україною незалежності.

Всю історію незалежної України можна спостерігати боротьбу між прихильниками різних форм націоналізму та різних бачень української нації. Ці суперечки стосуються різних тем: необхідної мовної, історичної, релігійної політики тощо. Культурна політика регулярно мінялась в результаті зміни влади, але після подій 2014 року домінуючим став етнонаціоналістичний підхід.

Література:

1. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. М.: Канон-Пресс-Ц, Кучково поле, 2001. 288 с.
2. Геллнер Э. Пришествие национализма. Мифы нации и класса. URL: <http://litopys.org.ua/gellner/puti.htm> (дата звернення: 30.11.2020).

ЗМІСТ

<i>Авдєєва А.О.</i> Проблеми формування політичної еліти в «залізному законі олігархії» Роберта Міхельса	3
<i>Барановський С.О.</i> Конфігурації професійного спорту в умовах сучасності	4
<i>Білоус М.О.</i> Концептуальні основи категорії «престиж професії»	7
<i>Боровенська А.А.</i> Теоретико-практичні аспекти цивілізаційної теорії Семюеля Гантінгтона	10
<i>Величковський Р.В.</i> Експлікація концепту «ідеала» в соціологічній теорії: від класики до постмодерну	12
<i>Веліханова Е.Ш.</i> Бодіцентризм як об'єкт соціологічного теоретизування	17
<i>Верецака Б.А.</i> Проблеми співвідношення держави та недержавних акторів у сучасній системі міжнародних відносин	20
<i>Волкова Д.А.</i> Лідерство як соціальне явище в економічному середовищі	22
<i>Гижко А.П.</i> Аналіз результатів місцевих виборів у контексті децентралізації	24
<i>Гілізідінова В.</i> Сучасний імідж Євросоюзу: проблеми перезавантаження	27
<i>Грушецький Б.П.</i> Співвідношення демократичних / авторитарних цінностей під час постсоціалістичних трансформацій у Центральній і Південно-Східній Європі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)	29
<i>Гутовська П.В.</i> Цифрова нерівність як соціальна проблема та новий вимір нерівності	31
<i>Дмитрієва Д.М.</i> Залучення молоді до політичних процесів України ..	34
<i>Жарко Я.Ю.</i> Соціальний час у ракурсі соціологічного підходу: специфіка та дослідницькі вектори	36
<i>Зайцева А.В.</i> Засоби масової інформації як інститут громадянського суспільства	38
<i>Іванічева А.В.</i> «Новий індивідуалізм» як ціннісна культура сучасного суспільства	40
<i>Ісмайлова Є.М.</i> Емоції як об'єкт соціологічного теоретизування	42
<i>Іщенко С.С.</i> Фемінізація ігрової індустрії: форми прояву геймерської ідентичності	45
<i>Калінчук О.А.</i> Візуальні засоби сексуалізації героїв мультфільмів	48
<i>Камалова В.В.</i> Концептуальне аранжування метафори «суспільство враження» в соціологічному дискурсі	50
<i>Камара А.М.</i> Міжкультурні аспекти повсякденного життя іноземних студентів поза навчанням	52

<i>Кілімченко Д.С.</i> Освітня нерівність у сучасному українському суспільстві: форми та тенденції розвитку	54
<i>Ключник Р.М.</i> COVID-19 та масова свідомість	56
<i>Легеня В.О.</i> Репрезентація гендерних стереотипів у сучасній мас-медіі	59
<i>Лотошников О.О.</i> Концепція політичної влади Макса Вебера у сучасному світі	62
<i>Макаренко М.А.</i> Концепт «спільнота дослідників» М. Ліпмана: сутність та особливості застосування	64
<i>Мамаєва Д.О.</i> Ідеологія екологічного активізму у сучасному суспільстві	67
<i>Осмоловська А.О.</i> Особливості формування іміджу України в інформаційному дискурсі зарубіжних держав	69
<i>Петронюк В.В.</i> Соціально-орієнтована ринкова економіка: соціологічний вимір	71
<i>Редько В.О.</i> Досягнення та прорахунки публічної дипломатії НАТО	74
<i>Рибалка Я.В.</i> Мультисенсорний підхід при викладанні іноземної мови студентам ЗВО	77
<i>Романова М.С., Стояцька Г.М.</i> Захист прав людини в умовах пандемії: соціальні виклики та загрози	79
<i>Склярєнко К.О.</i> Споживчі звички українців в умовах пандемії	80
<i>Станіславенко Л.А.</i> Студентська молодь України у контексті міграційних трендів	83
<i>Степашикіна Є.С.</i> Роль концепцій елітаризму в сучасному світі	85
<i>Сухойван О.Д.</i> Мовна дискримінація в інтернет-комунікації	87
<i>Чорна В.Д.</i> Теоретичні основи сучасної глобалістики	89
<i>Штана-Богудіна В.Б.</i> Ідентичність України на міжнародній арені ...	91
<i>Щербініна М.С.</i> Формування лідерської компетентності керівника публічної служби	92
<i>Яблуновський А.В.</i> Націоналізм як політична ідеологія: різновиди та їх прояви в українському контексті	95

Наукове видання

СОЦІОЛОГІЧНІ ДИСКУРСИ

Матеріали IV Всеукраїнської наукової конференції молодих учених
(м. Дніпро, 4 грудня 2020 року)

Здано на складання 7.12.2020. Підписано до друку 15.12.2020. Формат 60x84/16.
Папір офс. Друк різнографічний. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 5,93. Обл.-вид. арк. 6,51.
Наклад 100 пр. Зам. № 23

Свідоцтво про видавничу діяльність
розповсюдження видавничої продукції
Серія ДК № 5729 від 26.10.2017
видано Державним комітетом телебачення і радіомовлення України
ТОВ «Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+»
49000, м. Дніпро, вул. Вернадського, 19/21
Тел./факс: (056) 745 15 95